

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мовні виміри світу

Матеріали

Міжнародної науково-практичної
студентсько-учнівської конференції
(21 квітня 2021 р., м. Житомир)

Житомир 2021

ББК 81.001.2

УДК 811.161.2+81-119

*Затверджено електронний збірник
вченою радою
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(протокол № 11 від 28 травня 2021 року)*

Рецензенти:

Денисюк В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови з методикою навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кучерук О. А., доктор педагогічних наук, професор кафедри журналістики та дидактичної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Мовні виміри світу : матеріали Міжнародної науково-практичної студентсько-учнівської конференції (21 квітня 2021 р., м. Житомир) / за заг. ред. Г. І. Гримашевич. – Відп. за випуск В. М. Титаренко, Л. В. Ящук. – Житомир, 2021. – 153 с.

У збірнику вміщено наукові магістерські, студентські, учнівські роботи, у яких порушено актуальні проблеми з лексикології, фразеології, граматики, діалектології, етнолінгвістики, історії мови, ономастики, стилістики української мови.

Призначений для вчителів-словесників, студентів-філологів і всіх, хто цікавиться проблемами української мови.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів і правильність цитування несуть автори.

ЗМІСТ

АГІЙ С. І. СЛОВ'ЯНО-УГОРСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В НАЗВАХ ТВАРИН (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ПРЕСИ ЕПОХИ ДУАЛІЗМУ).....	5
БІДЮК Т. А. НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ ОЛЕВЩИНИ.....	10
БОНДАР К. Ю. ПАРАТЕКТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ С. ТАЛАН «ПОВЕРНУТИСЯ ДОЩЕМ».....	14
БОРДЮГ Д. В. ВЗАЄМОДІЯ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ, ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ НА РІЗНИХ МОВНИХ РІВНЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДНИХ ПАМ'ЯТОК XVI–XVII СТ.).....	16
БУДЬКО І. В. ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ ПРИЗВИЩ СТУДЕНТІВ ННІ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ ЖДУ ІМ. І. ФРАНКА.....	19
БАТАГА О. В. НЕОФІЦІЙНИЙ АНТРОПОНІМ ЯК ЗАСІБ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ (НА ОНІМНОМУ МАТЕРІАЛІ С. НОВА ОБОДІВКА ГАЙСИНСЬКОГО Р-НУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛ.).....	21
ВИГІВСЬКА Ю. В. СПОЛУЧНИКОВА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	24
ГАЧАЄВ С. А. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА.....	27
ГОЙКО А. А. СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ЗБІРКИ М. ПАВЛЕНКО «ЧАР-ПАПОРОТЬ»	29
ГОРОДЕЦЬКА А. М. ТИПОЛОГІЯ МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ.....	32
ДАСКАЛЮК М. Г. СУЧАСНІ ПРИЗВИЩА М. АНДРУШІВКА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	35
ДОБРОВОЛЬСЬКА Д. С. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-КОМЕНТАРІВ.....	37
ДОНЧУК-ДОНЦОВА О. Г. ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЛИСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ОБМІНУ В ПОЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	39
ЗАМОТА А. А. ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД с. НОВОРОЗСОШ НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	42
ІЖИЦЬКА Н. В. МОВА РОЗВАЖАЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	45
КОГУТ О. С. МОВНИЙ ЕТИКЕТ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ.....	48
КОЛЕСНИК О. С. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КЛЮЧОВИМ ДІЄСЛОВОМ У РОМАНІ МАРІЇ ЗІНОВЧУК «КАТЕРИНИНА КОСА».....	51
КРАВЧУК К. В. ЗАПОЗИЧЕННЯ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В XIX–XX СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕТИМОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ).....	54
КУНДИК В. А. ПРИЗВИЩА ВІДІМЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ СІЛ ГОРИЦЯ І КРАСНОСТАВ СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	56
ЛАТИШЕВА О. В. МОВОСВІТ ПІСЕНЬ ІРИНИ ФЕДИШИН.....	58
ЛЕВЧЕНКО Д. І. ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ТА «І ПРИБУДЕ СУДДЯ».....	62
ЛИТВИНЕНКО А. В. МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ДОНЕЧЧИНИ.....	66
НАГОРНА Д. В. ЗАЛЕЖНІСТЬ ФОРМУВАННЯ МОВНОГО КОДУ ДОШКІЛЬНИКА ВІД МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	68
НІКІТЧИНА Ю. Г. ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В ПОЕЗІЇ О. ІРВАНЦЯ....	71
ОСАВОЛЮК Є. В. СКЛАДНІ ЕЛЕМЕНТАРНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНІЇ ЮРЧЕНКО.....	74

ПЕТРЕНКО Р. О. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ЗІСТАВНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА.....	76
ПИЛИПЧУК Л. В. ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ОДИНИЦЬ МОВИ В ПОВІСТІ «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПЛКУ» О. ЗАБУЖКО.....	81
ПОТІХЕНЧЕНКО Т. Ю. ТЕХНОЛОГІЇ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: АФІРМАЦІЇ.....	85
ПРОТАЩУК В. А. БІБЛІОНІМИ ТА НАЗВИ КАРТИН: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ.....	88
РЕВЕГА Н. В. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ПРОЗІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА.....	92
САВИЦЬКА К. В. СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ІНТЕРНЕТІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	94
САТМАРІ С. С. АНАЛІЗ УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	97
СЕРГІЄНКО Б. Б. ФУНКЦІОНУВАННЯ ГУЦУЛЬСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ НАЗВ РОСЛИН І ТВАРИН У РОМАНІ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ «ГОЛОС ПЕРЕПІЛКИ».....	100
СИЧ А. Л. ДИНАМІКА НАЗВ НАПОЇВ У РЕТРОРОМАНІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ЦЕНЗОР СНІВ».....	103
СЛІПКО О. В. НАЗВИ СПОРІДНЕНОСТІ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ В МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ УКРАЇНСЬКИХ ПОДОЛЯН І ПОЛЯКІВ.....	106
СОБОСЛАЙ В. В. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	109
СОВЕНКО В. А. ГОДОНІМИ м. КОРОСТИШЕВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	112
СТЕЦЮК О. І. ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ В. ЛИСА НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «В'ЯЗНІ ЗЕЛЕНОЇ ДАЧІ».....	116
СУХАРЕВСЬКОВА К. О. ОБРАЗНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ П. МОВЧАНА ПРО МОВУ.....	118
ХАРЧУК В. В. МОВНА БАГАТОГРАННІСТЬ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ «МЕЛАНХОЛІЇ» ЮРІЯ ІЗДРИКА.....	120
ЯРИНОВСЬКА К. Т. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ІЗДРИКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «КАЛЕНДАР ЛЮБОВІ»).....	125
ЯЩУК А. С. СУЧАСНИЙ ІМЕННИК с. АНДРІЯШІВКА БЕРДИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	129
Матеріали учнів	
БУЙНОЗА Б. О. РЕКЛАМНА ЛЕКСИКА ЖИТОМИРСЬКИХ ЗМІ.....	132
ВІННІК С. С. ФУНКЦІОНАЛЬНО-МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОФІЦІЙНИХ НОМІНАЦІЙ МЕШКАНЦІВ СЕЛА ЧЕРКАСЬКЕ.....	137
ГРИГОРЕНКО А. В. ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ».....	142
ГУБЕРТ А. Ю. МОВНІ АНОРМАТИВИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ВИДАННЯХ...146	
ІВАНОВА І. А. ЛЕКСИКА ОДЯГУ В СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ СІЛ НОВОСІЛКА ТА ПУТИЛОВИЧІ ЛУГІНСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ЛУГІНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	151

С. І. Агій,
аспірант Будапештського університету
ім. Лоранда Етвеша, Угорщина
(науковий керівник: PhD, доцент Є. Б. Барань)

СЛОВ'ЯНО-УГОРСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В НАЗВАХ ТВАРИН (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ПРЕСИ ЕПОХИ ДУАЛІЗМУ)

Назви тварин, безсумнівно, є значним прошарком основного словникового запасу, і навіть у сучасному урбанізованому світі вони є невід'ємними елементами щоденного спілкування. Історії про тварин були частиною нашої культури та мови протягом тисячоліть, тому вони широко розповсюджені як у фольклорі, так і в художній літературі. Тому не дивно, що ці історії, а також посилання на риси тварин та їх поведінку загалом, також були присутні у друкованій пресі Ужгорода епохи дуалізму.

Унікальність досліджуваних нами джерел, серед іншого, надає той факт, що у другій половині XIX століття та у перші десятиліття XX століття в ужгородській пресі спостерігалася значна мовна інтерференція. Газети *Свѣтъ* (1867–1871), *Новый Свѣтъ* (1871–1872), *Сова* (1871), *Карпатъ* (1873–1886), *Листокъ* (1885–1903) та *Наука* (1897–1921) в цей час редагувались змішаною слов'янською мовою, близькою до російської літературної норми, а пізніше мовою, близькою до народних говорів регіону. У текстах у різних пропорціях присутні українські та російські конструкції із вкрапленнями говіркових елементів, зокрема гунгаризмів, церковнослов'янізмів і латинізмів. Як правило, наведені назви тварин демонструють ту ж мовну різноманітність, яка так характерна для зрізу цієї епохи та території, і серед яких елементи слов'янського походження явно домінують. Водночас попри те, що досліджувані джерела друковані кирилицею, частка угорських елементів є значною.

Вивчення походження, еволюції, поширення та практичного застосування назв тварин може надати важливі дані для документування загальної історії та мовного світогляду регіону. Тому головна мета дослідження – створити прозору мовну систему і спростити, на перший погляд, заплутаний лексичний набір. Крім того, наша мета – проаналізувати природу та функції угорських елементів у слов'янських текстах газет.

Для того, щоб забезпечити наукову ретельність та репрезентативність досліджуваної вибіркової сукупності, ми намагалися опрацювати однакову кількість аркушів із кожної публікації, але різних років. Проаналізувавши майже сто шістдесят номерів, ми зафіксували загалом понад двісті окремих назв тварин серед близько двох тисяч випадків. Назви тварин на основі мови-джерела ми розділили на лексеми слов'янського походження, угорського або зворотного запозичення, а також на назви, запозичені з інших мов. Тематичні зоологічні, та історико-етимологічні словники використовувались при аналізі як довідковий матеріал, а регіоналізми та діалектизми зіставлялись із матеріалами діалектних атласів та глосаріїв.

Математичний розрахунок показав, що назви тварин непропорційно розподіляються в кожній публікації. Газета «Наука» значно випереджає інші публікації (82 відсотки від усіх зафіксованих назв). Зазначимо, що газети «Свѣтъ», «Сова», «Карпатъ» та «Листокъ» містять по 4–5 відсотків, тоді як «Новый Свѣтъ» – менше як 1 відсоток. Численну диспропорцію назв тварин у публікаціях можемо обґрунтувати двома причинами. З одного боку, два з джерел друкувалися всього по одному примірнику на рік, тому було оброблено лише один номер «Нового Свѣту», та лише чотири номери «Сови». З іншого боку, за винятком «Науки», усі статті стосувались церковних, літературних і політичних тем, причому тексти містили порівняно мало назв тварин. «Наука», з іншого боку, публікувала велику кількість економічних, тваринницьких та інших природничих статей. При узагальненні лексем виявлено, що переважна більшість, а саме 154 (з 217 зафіксованих окремих назв тварин), належать до слів слов'янського походження чи посередництва. Крім того, ми виділили 42 угорських лексем та гунгаризмів, які складають майже п'яту частину загального глосарія. Крім того, ми виділили 14 інтернаціоналізмів, які можна знайти у незмінній формі в інших мовах, що ускладнює ідентифікацію мови-посередника. У текстах було знайдено 5 латинських та 2 німецькі назви тварин.

На основі результатів лексичного аналізу можна стверджувати, що назви тварин з однаковим значенням у різних мовах знаходяться у рівноправному положенні. Це простежується насамперед у великій кількості глос, функція яких у реченнях полягає у поясненні або доповненні глосованого слова. За відсутності єдиної мовної норми редактори використовували глоси, намагаючись наблизити, уточнити та пояснити різні мовні та діалектні версії. Часто у межах речень окремі слов'янські елементи, зокрема українські та російські конструкції, а також елементи народних говорів замінювалися без втрати значення, наприклад:

Боцаны: «лелеки» [21, т. 1, с. 239]; нар. *бусьги* – нар. *боцаны* < пол. *bosian* «т.с.» – рос. *аисты* (пр.: ...*аисты* (*бусьги*) въ лучахъ, уютныя мельницы съ проворно-вертящимися колесами... [15, с. 205]; Соколь часто строить свое гнѣздо межи гнѣздами *боцановъ* (*бузьковъ*) [11, н. 6, с. 15]).

Марга: «худоба» [21, т. 3, с. 390]; укр. *худоба* – нар. *быдло* < пол. *bydło* «т.с.» – нар. *марга* – нар. *гуля* – рос. *скоть* (пр.: Та ты оуже цѣлымъ *быдломъ* (*скотомъ*) держишь русина, Игнате? [1, с. 64]; ...позеравъ по сему *гуль* (*маргу*)... [9, н. 16, с. 7]; ...на силу свою неуповайте но на Бога могущаго васъ препитати и *маргу* (*скотину*) вашу... [15, с. 124]; ...безцѣнность *скотовъ* (*марги*), а слабшыхъ братьей беззаробокъ, творять, и приношають очевидну нужду, и бѣду [7, н. 7, с. 5]; Іакъ между *худобовъ* (*скотами*) такъ и между людъми всакаго рода хвороты суть [7, н. 14, с. 6]).

Хрущъ: «хрущ» [21, т. 6, с. 217]; укр. *хрущъ* – рос. *майский жукъ* – нар. *бумбакъ*; *бумбаръ* < болг. *бръмбар* «дзижчати» – уг. *cserebogár* (пр.: Гусеницы и *хрущи* (*бумбаки*, *cserebogár*) много шкоды дѣлають намъ въ садахъ [1, с. 46]; Но семый лемъ такий бывъ якъ единъ великій *бумбакъ* (*хрущъ*) [11, н. 9, с. 15]; Истребленіе личинокъ *майского жука* (*хруща*) [11,

н. 1, с. 28)).

У газетах «Свѣтъ», «Карпатъ» та «Листокъ» угорські глоси явно перекладають та пояснюють слов'янські лексичні одиниці, які редактор вважав невідомими для читачів, а у «Науці» значення цих слів уточнюється угорськими конструкціями. Однак, наскільки нам відомо, деякі з перекладів є неправильними або неточними. Наприклад, слово *земноводные* < «земноводні», уг. *kételtűek* перекладається як *hüllő* «рептилії» [4, с. 52]; *газель* «т.с.», уг. *gazella* перекладається як *zerge* «козиця» [5, с. 246]; *коришун* «т.с.», уг. *kányu* перекладається як *keselyű* «падальник» [5, с. 470].

Інтернаціоналізми, зафіксовані в текстах, можемо розділити на кілька комплексних груп. До них належать комахи (*филоксера* [10, н. 7, с. 12] «т.с.»; *москиты* [11, н. 7, с. 21] «москіти» < лат. *musca* «муха»), екзотичні тварини (*зебра* [11, н. 1, с. 19] «т.с.»; *кондоръ* [14, н. 13, с. 4] «кондор»; *жирафъ* [10, н. 7, с. 15] «жирафа»; і тд.), а також казкові тварини (*грифъ* [14, н. 13, с. 4] «грифон»; *драконъ* [9, н. 8., с. 4] «дракон»). Точний шлях запозичення міжнародних назв тварин часто важко або неможливо визначити, але в деяких випадках з контексту можна здогадатися про посередника. Так, наприклад, лексему *герингъ* < нім. *hering*, уг. *hering* «оселедець», яку можна знайти в джерелах як глосу написану латиницею, ми вважали лексемою невідомого походження [2, н. 7, с. 3], але в деяких реченнях ми дійшли до висновку, що транслітерована лексема в оточенні гунгаризмів звісно запозичена з угорської мови [7, ПН, с. 5].

До групи угорських транслітерацій ми віднесли назви тварин, які редактори інтегрували в слов'янські тексти з оригінальним звучанням, але кирилицею. *Зерги* [10, н. 9, с. 21] < уг. *zerge* «козиця», котру тварину знаходимо в тому ж роковому комплекті в двох інших номерах в слов'янській формі: рос. *серны* [10, н. 3, с. 7] «козиця». *Лайгаръ* [10, н. 4, с. 21] < уг. *lajhár* «лінивець». *Шикло* [10, н. 12, с. 19] < уг. *sikló* «вуж». *Штруць* [11, н. 1, с. 19] < уг. *strucc* «страус», хоча назву цієї тварини можна знайти у формі, близькій до слов'янської, і також з угорською глосою: *стоусъ* [5, с. 246] < укр. *страус* «т.с.».

До групи кальок ми віднесли ті назви тварин, які у своєму значенні відображають угорські лексеми, але частково або повністю складаються зі слов'янських слів. Слід зазначити, що переважна більшість транслітерацій та кальок була виявлена в рубриці «Изъ свѣта звѣрей» написаної А. Н. [10; 11]. *Бабочки* [11, н. 7, с. 20] < уг. *báb* «лялечки», рос. *куколки*, в якій спостерігається зміна значення лексеми: рос. *бабочка* «метелик». *Барнастый медвѣдь* [10, н. 8, с. 21] < уг. *barnamedve* «ведмідь бурий», де слово *барнастый* < уг. *barna* «коричневий» у цій структурі однозначно вказує на угорське походження [19, с. 202; 22, с. 110]. *Випера крестна* [10, н. 12, с. 18] < уг. *keresztes vipera* «гадюка звичайна», та *випера пѣскова* [10, н. 12, с. 18] < уг. *homoki vipera* «гадюка носата», в яких *випера* – це транслітерація, а *keresztes* «з хрестом», та *homoki* «в піску» – це однозначні гунгаризми, але в слов'янській формі знаходимо назву *гадѣ асписъ* [10, н. 12, с. 18] < уг. *áspisvipera* «гадюка

аспидова». *Гадъ черчочій* [10, н. 12, с. 18] < уг. *csörgőkígyó* «справжній гримучник», де уг. *csörgő* «брязкати». *Ледовый медведь* [10, н. 8, с. 21] < уг. *jegesmedve* «білий ведмідь», від уг. *jég* «лід».

Збір гунгаризмів у закарпатських українських говорах відбувався багатьма різними способами. І. Верхратский був одним із перших, хто зібрав у глосарій угорські слова закарпатських говорів на рубежі ХХ століття [19]. Пізніше багато талановитих мовознавців вивчали гунгаризми та розширювали й уточняли попередні знання, серед яких вважаємо найбільш корисним для наших досліджень праці І. Кнежі, Е. Балецького, Й. Дзендзелівського, С. Бернштейна та П. Лизанця [17; 18; 20; 22; 24; 25]. Скориставшись результатами цих збірок та глосаріїв, ми виявили такі гунгаризми, як *конда*, *гонда* [11, н. 2, с. 13] < уг. *konda* «стадо свиней» [21, т. 2, с. 549], в якій спостерігається зміна значення лексеми «некладений кабан, кнур». *Гонда* «кнороз» [19, с. 213]; *конда* «кабан-плідник» [20, к. 88]; *конда* «самець свині» [22, с. 110]. *Марга*, *маржина* [15, с. 124; 7, н. 11, с. 7] < уг. *marha* «худоба» [21, т. 3, с. 390]. Серед лінгвістів немає повної згоди щодо походження слова *марга*. О. Трубачов припускає баварсько-австрійське чи німецьке походження [23, с. 104]. І. Кнежа у статті, яка вийшла друком у 1942 року вважає, що слово походить від слов'янського *mrcha* «тварина, майно» [24, с. 173], але у своїй монографії 1955 року аналізує його серед неслов'янських слів [25, с. 885–886]. Балецький також займає тверду позицію в мовній полеміці, чітко виводячи поширене в Карпатському регіоні слово *марга* з угорської мови [17, с. 366]. *Маржина* [19, с. 234]; *маржина* «рогатий скот» [17, с. 364]; *марга* «крупний рогатий скот» [18, с. 203]; *марга* [22, с. 110]. *Потька* [13, с. 31] < уг. *potyka* «плітка, сазан» [21, т. 4, с. 544]. *Потька* [19, с. 250]. *Пулька* [10, н. 6, с. 26] < уг. *pulyka* «індичка», але в ЕСУМ *пулька* «молода курка» – це запозичення з французької мови [21, т. 4, с. 631]. *Пуляк*, *пулька* [19, с. 253]; *пул'ка* [22, с. 110]. *Сомарь* [7, ПН, с. 3] < уг. *szatár* «осел» [21, т. 5, с. 351]. *Сомарь* [19, с. 260]; *сомар* [22, с. 110]. *Шаркань* [9, н. 8, с. 4] < уг. *sárkány* «дракон», але в ЕСУМ *шаркань* мабуть помилково перекладається як «остроги» [21, т. 5, с. 351]. *Шаркань* [19, с. 272]; *шаркан'* [22, с. 107].

Нарешті, до останньої групи ми віднесли гунгаризми, які, хоча й виникли у слов'янському мовному середовищі, з часом були запозичені угорцями, а з плином часу угорська версія була перезапозичена мешканцями Закарпаття. У деяких зворотних запозиченнях можна простежити фонологічну чи морфологічну трансформацію, тоді як інші успадковувалися в оригінальній формі. Ці лексеми, як правило, походять із південних та західнослов'янських мовних груп. *Бирька* [13, с. 7] < уг. *birka* «вівця, ягня» [21, т. 1, с. 185], від чеськ. *birka*, *bira*, *burka* «вівця». Лексема *бирька* була зафіксована лише в сатиричній газеті «Сова» у статті, в якій редактор кепкував над народними говорами. Слов'янські форми *вѣвца* та *овца* ми зафіксували загалом в 69 місцях газет «Свѣтъ», «Сова», «Листокъ» та «Наука». *Мачка* [10, н. 6, с. 22] < уг. *macska* «кішка» [21, т. 3, с. 422] – слов'янського походження, пор. босн., мак. *тачка*, схв. *тачка*, слн. *тачек*, *тачка* [23, с. 98]. Слово *мачка* було зафіксовано

в п'яти місцях у газеті «Наука», тоді як лексему *котъ, кошка* «т.с.» ми знайшли у 15 випадках у газетах «Карпатъ», «Листокъ» та «Наука». *Марна* [2, н. 5, с. 2] < уг. *márna* «марена» [21, т. 3, с. 392] – слов'янського походження, схв. *mréna*, слн. *mréna*, слц. *mréna*, «т.с.» але в закарпатські говори було запозичено через посередництво угорської мови [24, с. 187].

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновки. Закарпаття лежить на межі культур і мов, що відображено в газетах, які були видані в Ужгороді за часів Австро-Угорської монархії. Через відсутність мовних стандартів у цей період у газетах спостерігається значна мовна інтерференція, яка також відображається в назвах тварин, що подавалися багатьма мовами. Однак лексичні одиниці, запозичені з різних мов та діалектів, ідеально доповнюють один одного, додаючи колоритність та мовну багатшаровість текстам. Лексико-етимологічне дослідження показало, що переважна більшість назв тварин, наведених у газетах, належить до слів слов'янського походження, однак, попри використання кирилиці та вживання слов'янських мов та говорів, частка угорських елементів доволі висока. У результаті аналізу можна стверджувати, що угорські елементи можемо розподілити на групи глос, транслітерацій, кальок, гунгаризмів та зворотних запозичень, які були повністю зрозумілі читачам досліджуваного періоду і залишаються невід'ємною частиною сучасних закарпатських говорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Додатокъ къ Листку*. Ред. Фенцикъ Е. 1891. № 1, 3, 5, 7, 9.
2. *Карпатъ*. Ред. Гомичковъ Н. Ю. 1873. № 1–18.
3. *Карпатъ*. Ред. Гомичковъ Н. Ю. 1886. № 1–14.
4. *Листокъ*. Ред. Фенцикъ Е. 1885. № 1–6.
5. *Листокъ*. Ред. Фенцикъ Е. 1886. № 1–24.
6. *Листокъ*. Ред. Фенцикъ Е. 1891. № 1–10.
7. *Наука*. Ред. Чучка Ю. 1897. № 7–18; ПН – *Подарокъ отъ «Науки»*.
8. *Наука*. Ред. Чучка Ю. 1898. № 1–3.
9. *Наука*. Ред. Чучка Ю. 1899. № 8–10; 13–16.
10. *Наука*. Ред. Волошинъ А. И. 1912. № 1–12.
11. *Наука*. Ред. Волошинъ А. И. 1913. № 1–12.
12. *Новый Свѣтъ*. Ред. Гебей В. А. 1871. № 2.
13. *Сова*. Ред. Кимакъ В. Ф. 1871. № 1–4.
14. *Свѣтъ*. Ред. Сабовъ К. А. 1869. № 1–15.
15. *Свѣтъ*. Ред. Кимакъ В. Ф. 1870. № 1–32.
16. *Свѣтъ*. Ред. Кимакъ В. Ф. 1871. № 1–2.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

17. Балецкий Э.: О некоторых венгерских заимствованиях в украинском языке. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 9. (1963) 337–386.
18. Бернштейн С. Б. (ред.): *Карпатский диалектологический атлас*. Москва 1967.
19. Верхратский І.: Знадоби для пізнання угорско-руських говорів. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 27–30. Львів 1899.

20. Дзендзелівський Й. О.: *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. (Лексика). Ч. I.* Ужгородський Державний Університет. Наукові записки. Том XXXIV. Діалектологічний збірник, випуск 3. Ужгород 1958.
21. ЕСУМ (1982–2012) = *Етимологічний словник української мови* 1–6. ред. Мельничук О. С., Київ 1982–2012.
22. Лизанець П. М.: *Угорсько-українські міжмовні контакти (на матеріалі українських говорів Закарпаття).* Ужгород 1970.
23. Трубачев, О. Н.: *Происхождение названий домашних животных в славянских языках.* Москва 1960.
24. Kniezsa, I.: Magyar-szláv nyelvi érintkezések. In: Szekfü Gy. (ed.): *A magyarság és a szlávok.* Budapest 1942, 168–188.
25. Kniezsa, I.: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I-II.* Budapest 1955.

Т. А. Бідюк,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ ОЛЕВЩИНИ

Дослідження особливостей прізвищ у певній галузі допоможуть не лише краще зрозуміти діалектні особливості мови, а й поглибити знання з української етимології, морфології та словотворення. Прізвисько відображає національний світогляд українського народу, особливості, цінності та його ідеали. Спосіб мислення, національні мовні характеристики людей реалізуються в додаткових номінаціях. Прізвисько може не лише персоналізувати та ідентифікувати людину в конкретному середовищі, а й характеризувати її як особистість і показувати статус у суспільстві. Неофіційні найменування ще вказують на зв'язок із сім'єю, родиною, цілим поколінням. Таку функцію виконують сімейно-родові та вуличні назви, які передаються з покоління в покоління.

Народнорозмовна база прізвищ Олевщини досі не була об'єктом спеціального вивчення. Це зумовлює потребу в різнобічному вивченні неофіційної антропонімії цього регіону із залученням різних підходів. Специфіка прізвищ Олевщини специфічна тим, що на тлі місцевих говірок південно-західного діалекту спостерігаються протилежні тенденції. З одного боку, поступово зникають давні типи неофіційних найменувань (*пропатроніми, проандроніми, сімейно-родові найменування*), носіями яких є люди переважно старшого покоління, водночас набувають поширення молодіжні прізвища. Взаємодія цих протилежних тенденцій разом із недостатньою дослідженістю й невпорядкованістю антропонімікону Олевщини зумовлюють актуальність дослідження.

У вітчизняній ономастиці кінця ХХ – поч. ХХІ ст. спостерігається тенденція до різноаспектного вивчення прізвищ різних регіонів. Останнім часом було здійснено дослідження неофіційних антропонімів Західної України (Б. Близнюк – на Гуцульщині, Г. Бучко та Д. Бучко – на Бойківщині, П. Чучка – на Закарпатті), східної (Н. Федотова – на Луганщині О. Антонюк – на Донеччині), півночі країни (Н. Шульська та І. Козубенко – на Поліссі), півдня (Г. Сенік – на Одещині, В. Тихоша – на Херсонщині).

Неофіційні антропоніми Середнього Полісся дослідила І. Козубенко, яка зробила важливі узагальнення про міжрегіональні аналогії в системі народної номінації, неофіційних спадкових найменувань [2]. Г. Аркушин досліджував лексико-семантичне, композитне та відмінне творення прізвищ Західного Полісся [1]. Н. Осташ описала масив вуличних прізвищ Холмщини й зауважила, що на експресивний потенціал прізвища впливає часовий і просторовий фактори [3].

На початку ХХІ ст. увага науковців зосереджується й на історично-регіональному принципі. Нині популярним є укладання словників прізвищ за територіальним принципом. Зокрема, Н. Шульська уклала «Словник прізвищ

жителів межиріччя Стиру та Горині». Г. Аркушин уклав «Словник прізвиськ північно-західної України», що містить майже 20000 онімів. На початку праці дослідник подає власні спостереження мотиваційних характеристик, словотвірних особливостей, етнопсихологічних зауважень прізвиськ [1, с. 3–8].

Мета роботи – дослідити мотиваційно-етимологічну, функціональну специфіку неофіційних антропонімів Олевщини на синхронному рівні, проаналізувати особливості творення, функціонування та розповсюдження прізвиськ Олевського р-ну Житомирської обл.

Джерельною базою роботи послугували матеріали, зібрані експедиційним методом в Олевському районі упродовж 2019–2021 років, та наукова література з досліджуваної проблеми.

Методика дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям наукової роботи слугували концепції багатьох українських вчених, зокрема П. Чучки, Г. Аркушина, Н. Шульської, М. Худаша, О. Антонюк, І. Сухомлина та ін. Сучасні прізвиська Олевщини досліджено в синхронному аспекті з використанням соціолінгвістичного, статистичного та описового методів. Також використано загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, порівняння, термінологічного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше узагальнено та систематизовано вже наявними класифікаціями неофіційні антропоніми Олевщини, комплексно досліджено та застосовано для аналізу, завдяки цьому вимальовалася цілісна картина функціонально-мотиваційних особливостей неофіційних найменувань осіб досліджуваного району.

Практична цінність дослідження полягає в науковому описі нового фактичного матеріалу, що може бути використано в процесі укладання загальноукраїнських наукових праць та словників; під час викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі, зокрема спецкурсів і спецсемінарів з ономастики, написання наукових робіт про неофіційну антропонімію та досліджень з етимології.

Класифікація неофіційних антропонімів багатоаспектна й включає мотиваційні, семантичні й структурні параметри. Найрозгалуженішими є мотиваційні класифікації (за фізичними, зовнішніми якостями, психічними рисами, видом діяльності, особливостями мовлення, вчинками, етнічними й територіальними ознаками, місцем у громаді тощо). Досліджувані неофіційні антропоніми класифікуємо у *відапелятивні прізвиська*, мотивовані неособовими назвами, поділено на такі групи: за походженням, за видом діяльності та захопленнями, за зовнішніми ознаками, прізвиська, що відображають випадок чи незвичайну подію в житті людини, за мовленнєвими звичками та особливостями мовлення, за рисами характеру та поведінки, за стосунком до мистецтва, прізвиська, утворені від власних імен і прізвиськ); *відантропонімні прізвиська* також мають широку мотивувальну базу. У неофіційній антропонімії Олевщини функціонують прізвиська, які характеризують іменованого через когось із його родичів (андроніми,

патроніми, матроніми); У деривації *сімейно-родових іменувань* переважають прізвища.

У відапелятивних прізвиськах кількісно переважають іменування за зовнішніми ознаками носія (*Плесканий, Риждоня, Довгий, Бамбула, Вехоть, Торба* та ін.). Другу позицію посідають прізвиська, співвідносні з назвами за вилом діяльності носія (*Почтарка, Кравець, Комендант, Чакушка, Пропан*).

Щодо відантропонімних прізвиськ, то в досліджуваному регіоні переважають андроніми – іменування жінки за чоловіком, які замінюють особові імена заміжніх жінок. Зафіксовано андроніми від імені чоловіка (*Микитьониха, Іваниха*), прізвища (*Смолячиха – Смолянюк. Майгуниха – Майгун*), прізвиська (*Вурчиха, Старчанка*).

Прізвище може стати сімейно-родовим іменуванням за умов, якщо воно є рідкісним або його носіями є невелика кількість однофамільців в одному селі: *Щасовіє, Лазарі, Шешки*. Сімейно-родові іменування апелятивного походження: *Дякові, Ковалики* (прадід був ковалем), *Лісні* (дід був лісником), *Кравці, Заборочани* (сім'я, предки яких переїхали з іншого села).

Неофіційні антропоніми на сучасному етапі дослідження є мотиваційно, семантично й експресивно багатим пластом живого народного мовлення. Основний масив неофіційної антропонімії Олевщини становлять прізвиська – відапелятивні та відантропонімічні назви, які не відповідають моделям офіційних антропонімів і виконують ідентифікувальну, характеристичну й конотативну функції.

Отже, неофіційні найменування Олевського району сьогодні – явище живе, постійно поповнюване, яке регулюється носіями, має виразні діалектні риси, зумовлені належністю обстежених говірок до середньополіського етномовного ареалу. Перспективи наукових пошуків убачаємо в структурному дослідженні словотвірної характеристика прізвиськ Олевського району Житомирської області для створення цілісної картини українських прізвиськ зазначеного регіону та здійснення компаративних студій у царині ономастики загалом і неофіційної антропонімії зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Словник прізвиськ північно-західної України : у 3-х т. / упоряд. Г. Л. Аркушин. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. Т. I : А–И. 412 с.; Т. II : І–П. 454 с.; Т. III : Р–Я. 364 с.
2. Козубенко И. И. Антропонимия Среднего Полесья (соотношение неофициальных и официальных именованний) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (русский язык)». К., 1988. 25 с.
3. Остап Н. Л. Холмські вуличні прізвиська: минуле і сучасне. *Діалектологічні студії. 8 : Говори південно-західного наріччя* / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. Л. : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 159–173.

К. Ю. Бондар,

студентка Криворізького державного педагогічного університету
(науковий керівник: к. ф. н., доцент С. С. Журба)

ПАРАТЕКТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ С. ТАЛАН

«ПОВЕРНУТИСЯ ДОЩЕМ»

Важливим аспектом інтерпретації художнього твору є інтертекстуальність. Міжтекстуальний простір детермінований «чужими голосами», які зреалізовані через алюзії, ремінісценції, цитати без лапок, різноманітні текстуальні «включення» поняття інтертекстуальності ввела у літературознавство Ю.Крістева як інструментарій аналізу тексту, спираючись на теорію діалогізму М.Бахтіна. Проблема інтертекстуальності як взаємодії текстів стала предметом досліджень зарубіжних та українських літературознавців: В. Агеєвої, О. Астаф'єва, Р. Барта, Л. Біловус, М. Грессе, Ж. Женетта, У. Еко, В. Просалової, Ф. Соллерса, М. Ріффатера, Н. Фатеевої та інших.

Одним із проявів взаємодії тексту Ж.Женетт у праці «Палімпсести. Література у другому ступені» визначає паратекстуальність як відношення тексту до свого заголовка, післямов, епіграфу. Заголовки та епіграфи твору визначають сутність авторської інтенційної інтертекстуальності, певним семіотичним універсумом. Заголовок твору покликаний не тільки зацікавити читача, але виконує естетичну, символічну, моралізаторську, інакомовну функцію, має концептуальне навантаження бути ремінісценцією, алюзією, що обумовлює інтертекстуальне прочитання. Функцію маркера міжтекстової взаємодії виконують епіграф та присвята. На думку Н.Білик, «Епіграф, системно пов'язаний із текстом твору визначальним характером змістової наповненості, магістральної для семантики роману загалом, представляє рафіновану форму реалізації паратекстуальності аналізованого роману й відіграє, таким чином, важливу формотворчу та змістову роль» [1, с. 92].

Інтертекстуальність стала домінантною ознакою української прози, у якій, окрім акценту на реальних подіях сучасної історії, простежується авторська настанова встановити контакт з реципієнтом, вплинути на його свідомість. Паратекстуальність у її смисловій багатогранності репрезентована у творах Світлани Талан про воєнні події на Сході України у 2014 – 2016 роках, своєрідній диалогії – «Оголений нерв», «Повернутися дощем». Письменниця звертається до воєнної тематики, презентованій в українській літературі творами С. Лойка «Аеропорт», В. Макеєва «Сто днів полону, або Позивний «911».

В основу роману С.Талан «Повернутися дощем» покладена історія родини Насті Бидлоти, розділеної війною: Настя та її коханий Вадим стають волонтерами і допомагають українським військовим (через це потрапляють у полон сепаратистів); сестра Ніна, розшукує «кращої долі» у «братній країні»; сподівається на кращі зміни на окупованій частині України й дочка Іванка. Авторка показує страхіття війни, розстріл українських вояків під Іловайськом, акцентує на проблемі зради в українському тилу, внаслідок чого утворився

Гловайський котел. Назва «Повернутися дощем» символічно передана авторкою у тексті, адже заголовок є певним кодом для дешифрування читачем та адекватного розуміння тексту. Іванка та Генрик знаходяться по різні сторони протистоянь. Дівчина усвідомлює, що припустилася помилки і втікає від сепаратистів, але, втікаючи, потрапляє під обстріл і гине. Останні її слова були: «Додому я... повернуся... дощем, – злетіло тихо й останнє з її вуст» [2, с. 142].

Першим епіграфом до роману авторка не випадково використовує слова Романа Шухевича «Ми боремося не тому, що ненавидимо тих, хто перед нами, а тому, що любимо тих, хто у нас за спиною!» Вони несуть в собі інформативну функцію, оскільки читач одразу розуміє, що мова йтиме про найголовніше в житті: захист рідних, близьких, коханих людей, які будь-якої миті можуть опинитися в небезпеці. Роман Шухевич – український політик і державний діяч, брав активну участь у визвольних змаганнях на Волині, Галичині та Поділлі як командир УПА, виступав за відновлення української державності. Боротьба за волю українського народу, за суверенне державне існування – були змістом його життя. Як провідник ОУН у 1930-х роках він готував справедливую помсту за розстріли української інтелігенції та винищення селян голодомором в СРСР. У романі українські патріоти – Настя і Вадим, і сотні таких як вони, стали на захист рідної землі, тих, кого люблять. Показовими утворі є слова волонтерки Тетянки, яка допомагає українським воїнам, ризикуючи власним життям: «...ти мерзнеш в окопах не заради судді – хабарника чи митника – контрабандиста, а якраз заради того, щоб знищити цю погань. Ти щомиті ризикуєш життям заради світлого майбутнього своєї країни, заради свого майбутнього» [2, с. 84].

Рядки із вірша Ліни Котенко «Болить мені... Ти знаєш, як болить?» стали другим епіграфом роману С. Талан: «Болить мені... Ти знаєш, як болить? / Болить біда, що зараз в Україні. / Ця рана душу втомлену ятрить. / І сліз не можу втримати я нині...». Авторка насправді відсилає нас до останніх рядків твору: «Болить мені...Ти знаєш як болить. / Ця рана не дає мені спокою. / І ця неоголошена війна, / Розв'язана “братерською” рукою», у яких вказує на причини війни. Сміслова атрибуція «болю і зради» маркована концептом війни, що логічно увиразнює трагедію України. Акцентуючи на трагічних подіях на Сході України у 2014 році, сепаратизмі, агресії, нівелювання «військової честі» деякими командирами, зрадництві, письменниця вірить, що жорстокий бій зі смертю наші захисники виграють і повернуться живими додому.

Авторський принцип використання епіграфів полягає в тому, щоб найповніше подати його інформативну функцію у його зв'язку із змістом. С. Талан ретельно підбрала фрагменти різноперіодних творів, однак показала, що їх об'єднує єдина ідея – воля та спокій. Інтертекстуальні маркери – заголовок й епіграф у романі С. Талан «Повернутися дощем» увиразнюють семантичний простір тексту, наголошують на ідейному змісті, символіці твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Білик Н. «Епіграф долі»: паратекстуальність роману М. Продановича «Сад у Венеції». *Слово і час*. 2014. № 5. С. 90-96.
2. Талан С. Повернутися дощем. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 448 с.

Д. В. Бордюг,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ВЗАЄМОДІЯ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ, ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ НА РІЗНИХ МОВНИХ РІВНЯХ

(На матеріалі перекладних пам'яток XVI–XVII ст.)

Дослідниками історії української мови неодноразово було підкреслено парадоксальність та складність мовної ситуації в XVI–XVII ст. на українських землях, відзначено її винятковість у слов'янському та європейському просторі. Особливість ситуації полягала у функціонуванні на українських землях одночасно кількох різних мов (староукраїнська, церковнослов'янська, польська, грецька, латинська, чеська, гебрайська, німецька, ідиш, вірменська, угорська, кипчацько-турецька, словацька, молдавська, італійська та інші), які належали до різних мовних систем, мали різну структурну будову й відрізнялися як походженням, так і характером використання.

Метою нашої розвідки є аналіз взаємодії староукраїнської, церковнослов'янської та польської мов на різних мовних рівнях у тогочасному мовному вжитку на матеріалі перекладних пам'яток XVI–XVII ст.

У літературно-писемному вжитку XVI–XVII ст. використовувалися церковнослов'янська, староукраїнська, що продовжували традиції минулих століть, а вже з XVI ст. почали активно функціонувати латинська, польська, грецька. Така кількість літературних мов насамперед пов'язана із входженням України «до європейського культурно-просвітницького ареалу» [4, с. 60].

Староукраїнська та старопольська мови залишаються головними об'єктами в огляді мовної ситуації XVI–XVII ст. Н. Яковенко стверджує, що в XVII ст. «література твориться трьома чужими мовами – слов'янською (тобто церковнослов'янською, розбавленою українізмами), польською та латиною, обминаючи власну, або, як тоді говорили, просту. Сказати більше – шкільне культуррегерство пригасило той стихійний процес розвитку простої мови, який ми можемо простежити ще в XVI – початках XVII ст. у судових протоколах чи, наприклад, канцелярських жартах-пародіях» [4, с. 65].

Польська мова потрапила на українські землі, виконуючи функцію провідника західноєвропейських традицій, але разом з тим гальмувала розвиток українських, як-от її стилів. «Зазначаючи негативні наслідки тогочасної мовної ситуації в розвитку української мови, передовсім літературної, варто зауважити, що український приклад у мовній практиці не оригінальний» [3, с. 157], – стверджує В. Титаренко. У свій час польська мова піддалася впливу чеської, позаяк та випереджала її в розвитку.

Проаналізуємо взаємодію мов у творі Дем'яна Наливайка «Лькарство на оспалый оумысль чоловічій». Виразною особливістю його творчої діяльності є те, що Д. Наливайко писав один твір одночасно двома мовами – староукраїнською та церковнослов'янською. Такий варіант побудови твору був новаторським. Автор належить до острозького культурного осередку XVI–

XVII ст, що контактував з багатьма європейськими та світовими культурними столицями, саме тому в пам'ятці знаходимо запозичення з багатьох мов.

Фонетичний рівень здебільшого представлений неповноголосими / повноголосими варіантами: *здравію – здоровья 13, гладомъ – голодомъ 24, пламень – полонъ 16, короткихъ 19, ѡко же врана – ѡкъ ворона 55, здравію – здоровья 13, власы – волосами 69, заградивъ – загородивши 11, вѣнецъ на главѣ – корону на головѣ 42, снѣ члѣч – снѣ чоловічій 48, бремя – берема 89* тощо. Маємо також спорадичне використання неповноголосих форм, що характерне для польської мови: *кроль 15, злотые 42*.

На графічному рівні виявляємо використання юсів у перекладі, що є очевидною рисою церковнослов'янської мови: *пятьдеса т 33, стояли 48* тощо.

На морфологічному рівні знаходимо використання кличного відмінка як української риси: *чителникоу бачный 177* та ін.

Виявили також значне використання дієприслівників у минулому часі із суфіксами -ши, -вши, що є визначною рисою української мови: *принавши 17, показавши 28, загородивши 11* тощо.

Автор використовує здебільшого українські розмовні утворення при перекладі форм наказового способу: *и приближимся Бѣоу – и приближуймося до Бѣа 25, послѣжъ дъ да боудеть – а поымъ нехай боуде 12, Слыши – Слоухай 25, начало положи дѣлоу – початокъ покажи справѣ 30* та ін.

Відповідно до українських словотвірних моделей, часом не уникнувши польського впливу, Дем'ян Наливайко обирає слова до старослов'янських відповідників: *ѡт слышащихъ – ѣ слушаювъ 85, изводителъ – выкоца 118, безъсвѣтъіе – нерозумѣльность 150* тощо.

Зважаючи на політичну ситуацію того часу, польська мова мала значний вплив на всі писемні пам'ятки того часу. У самій назві «Лѣкарство на ѡспалый оумысль чоловічій» наявний полонізм «ѡспалый», що має значення приспаний.

Знаходимо й інші полонізми: *аще або 8, уже – жебы 9, токмо – только 11, ѡ недуга – ѡ заразы 30, сей скорѣе – барзо проу дъ кій 34, смоущати – фрасовати 39, власть – влада 48, родзай 52, абіе вса оувадаетъ личнаа красота – Тѣды бы скоура ба р зо змо р щтилася 57, сатанинскіа – шата нских 77, з блоудницею – з виетечницею 78*.

Запозичення із інших слов'янських мов, теж, імовірно були перейняті через польську мову.

Маємо такі церковнослов'янізми: *рай 21, геєноу 27, травный 99, оученикъ 161, уста 171*.

Знаходимо ось такі запозичення із чеської мови: *оучитовость 60, выбавлю 63, шидити 76, ѡбличность 115, драпѣжники 120*.

Латинська мова посідала неабияке місце в карінах Західної Європи, це була мова науки, мистецтва та католицької церкви. Виділяємо також запозичені слова із неслов'янських мов, зокрема з латинської мови: *оуставичностью 51, прикладомъ 73, филозофовѣ 127*.

У XVI–XVII ст. починають розвиватися культурно-мовні стосунки України з Німеччиною, суміжність територій та торгівля із країнами Західної Європи відіграє тут найбільш значну роль. Виявляємо германізм *шати* 31, загалом єдиного доведеного походження цього слова немає, проте більшість дослідників схиляються до того, що лексема запозичена із германських мов.

Отже, мовна ситуація на українських землях у XVI–XVII ст. була складною, на теренах нашої держави одночасно вживалися різні мови. Така взаємодія мов яскраво виражена в досліджуваній нами пам'ятці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Лѣкарство на ѡспалый оумысль чоловѣчѣй [Текст] : Т. 2 : [транслітер. текст у в комплекті з факсим. вид. "Лѣкарства..." 1607, та наук. дослідж.]. / відп. ред. В. Мойсієнко ; упоряд.: Н. Бондар, О. Макарова, С. Радомська ; рец.: О. Ніка, Н. Пуряєва ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка. – Житомир : Євенок О. О., 2017. – (Пам'ятки української мови XVII ст.). – 179, [7] с.
2. Русанівський В. Джерела розвитку східно-слов'янських літературних мов : монографія / В. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1985. – 229 с.
3. Титаренко В. М. Мовна ситуація на північноукраїнських землях у XVI–XVII ст. / В. М. Титаренко // Українська полоністика. – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2008. – Вип. 5. – С. 153–164.
4. Яковенко Н. Н. Розтятий світ: культура України-Руси в переддень Хмельниччини // Сучасність. – 1994. – № 10. – С. 59–70.

І. В. Будько,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ ПРИЗВИЩ СТУДЕНТІВ ННІ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ ЖДУ ІМ. І. ФРАНКА

Сьогодні активно розвивається українська ономастика. Набули актуальності дослідження різних видів онімів, зокрема антропонімів. Наукове вивчення імен, прізвищ, прізвицьк українців має велике значення, оскільки вони зберігають важливу інформацію про звичаї, вірування, побут, культуру та інші аспекти життя наших предків.

Об'єкт нашого дослідження – прізвища студентів навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Прізвище – «набуто відразу після народження в спадок від батька або (у передбачених законом випадках) матері офіційно закріплене за конкретним родом незмінне спадкове найменування особи, яке при реєстрації шлюбу переходить від чоловіка до дружини або навпаки і в офіційній практиці називання в обов'язковому порядку додається до власного імені та назви по батькові» [1, с. 87]. Сучасні прізвища пройшли довгий шлях до свого становлення. Одні прізвища, що в давнину використовувалися як імена, прізвиська чи інші оніми, зберегли свою первинну форму, інші ж зазнали змін. У своїй розвідці ми послуговуємося класифікацією П. П. Чучки й виділяємо морфологічний і семантичний способи творення прізвищ. За словами дослідника, «перший полягав у творенні нових антропонімів за допомогою спеціальних прізвищевих формантів, а другий зводився до трансонімізації апелативів, індивідуальних прізвицьк та власних імен без будь-яких додаткових ... засобів творення» [2, с. 25]. Прізвищевими формантами виступають лише суфікси.

Серед аналізованих прізвищ, утворених морфологічним способом, найбільшу кількість становлять оніми з поліфункційними суфіксами **-ук/-'ук, -чук**. Переважна їх більшість походить від чоловічих імен: *Андрійчук, Гнатюк, Гордійчук, Григорук, Демчук, Карпенюк, Киричук, Марчук, Микитюк, Мирончук, Назарук, Нестерчук, Ничипорук, Омелянчук, Осипчук, Петрук, Прокопчук, Романюк, Степанюк, Юзепчук, Янчук* та ін. Досить продуктивними ці суфікси є в прізвищах, твірні основи яких походять від назв професій чи роду діяльності, наприклад: *Бондарчук, Гончарук, Ковальчук, Кравчук, Кучерук, Мельничук, Прачук, Шахрайчук, Шевчук*; представників фауни: *Бугайчук, Ворончук, Лисюк, Медведюк* і под.

Значною продуктивністю у складі прізвищ відзначаються й патронімні суфікси **-ович/-евич, -енко**, приєднуючись переважно до іменних основ: *Абрамович, Антоненко, Вітушенко, Іванченко, Ігнатченко, Карпенко, Купрієнко, Левкович, Максименко, Малькевич, Микитенко, Ніколаєнко, Омельченко, Савенко, Сидоренко, Степаненко, Степушенко, Тарасевич,*

Тищенко, Федоренко та ін. Рідше такі форманти трапляються в прізвищах, похідних від апелятивів (*Гончаренко, Писаренко, Коваленко*) чи від назв з іншою семантикою (*Пупенко, Мензаренко, Повісенко*). Патронічний суфікс **-ич** наявний лише у двох онімах: *Кузьмич, Хомич*.

У творенні прізвищ беруть участь і посесивні форманти **-ов, -ев, -єв, -ів** та **-ин, -ін, -їн**, які виражають належність, присвійність: *Виноградова, Гусева, Гусякова, Золотарьова, Івахова, Ковальова, Колганова, Лупайна, Павлушина, Смірнов, Солуянова, Третькова, Чучаліна* та ін.

Менш активними й продуктивними є поліфункційні суфікси: **-ець** (*Каширець, Коломієць, Кисорець, Шиловець*), **-ик** (*Білик, Вельмик, Осадчик, Станчик*), **-ко** (*Будько, Зелюк, Лозко, Мурашко, Чирко*) і под.

Крім прізвищ морфологічного способу творення, виділено також пласт антропонімів, утворених семантичним способом. Серед них варто назвати ономативовані назви професій чи роду діяльності, соціальних станів та етнонімів (*Бондар, Гайдар, Козак, Король, Кузнець, Мазур, Мельник, Олійник, Пушкар, Стельмах, Ткач, Шкляр*), назви представників рослинного й тваринного світу (*Боровик, Жайворон, Жук, Козел, Лобода, Прус, Шафран*), назви предметів і явищ (*Деркач, Калина, Мороз, Тичина*), назви-характеристики за зовнішніми чи внутрішніми ознаками першоносія (*Біленька, Горяча, Глибока, Лиса, Прищепа, Сіра, Шульга*) та ін. У складі таких антропонімів активно функціонують прикметникові суфікси **-зьк-, -ськ-, -цьк-**: *Білецька, Білошицька, Бучинська, Вербицька, Виговська, Вільчинська, Дідківська, Коренівська, Полонський, Поляковська, Рудницька, Скаківська, Соколівська, Суходольська, Томашевська, Хомутовська* й под. Окрему групу становлять двоосновні прізвища, які є «ситуативними апелятивними утвореннями» [2, с. 25]: *Чорногуб, Макогон, Білоус*.

Аналіз прізвищ студентів навчально-наукового інституту філології та журналістики ЖДУ ім. І. Франка засвідчує, що більшість із них утворилася за допомогою патронічних, посесивних і поліфункційних формантів, тобто морфологічним способом. Чималий блок становлять прізвища, які зберегли первинну давню форму, хоч і втратили свою семантику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Худаш М. Зісторії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 236 с.
2. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : іст.-етимолог. словник / наук. ред. В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 701 с.

О. В. Ватага,

студент Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

(науковий керівник: к. ф. н., доцент О. А. Павлушенко)

НЕОФІЦІЙНИЙ АНТРОПОНІМ ЯК ЗАСІБ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ (НА ОНІМНОМУ МАТЕРІАЛІ С. НОВА ОБОДІВКА ГАЙСИНСЬКОГО Р-НУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛ.)

Здавна в українській лінгвокультурі побутують неофіційні назви людей, які не тільки заступають задокументовані прізвища та імена осіб у побутовому спілкуванні, а й влучно характеризують їхніх носіїв. Традиція давати людям прізвиська збереглася досі ще з козацької доби.

Уперше наукове зацікавлення прізвиськами українців виявив І. Франко й досліджував ці антропоніми на значному фактичному матеріалі Галичини [Франко 1982].

Не залишилися поза увагою мовознавців і неофіційні антропоніми Вінниччини. Комплексному аналізу прізвиськ цього регіону України присвятила свою дисертаційну працю «Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини» В. А. Павлюк [Павлюк 2016].

Цікаві вияви має це лінгвокультурне явище в онімному просторі жителів с. Нова Ободівка Гайсинського р-ну Вінницької обл. Деякі з неофіційних імен новоободівчан прямо вказують на ознаки людини без оціночних суджень, наприклад: *Рижий*, *Лисий*, *Кривенька*, *Чолатий*. Окремі натякають на характерні ознаки особи з добродушним гумором, наприклад: *Сонечко* (повненький круглолиций чоловік з ластовинням на обличчі), *Півторашка* (дівчина зростом трохи більше, ніж півтора метра). Є й такі, які вказують на зовнішність, але містять сатиричну конотацію, наприклад: *Таракан* (за тоненькі вуса), *Китаєць* (за вужчий від звичайного розріз очей), *Гантеля* (бо худа й висока), *220* (жінка носила напрочуд пишну зачіску, тобто прізвисько – це саркастичний відсил до того, що її, мовляв, ударило струмом напругою у 220 вольт).

Також прикметною ознакою особи є характер її діяльності, тому серед жителів села набули поширення прізвиська, мотивовані саме цим чинником. Серед них можна виділити ті, що мають цілком прозору мотивацію, напр.: *Кореспондент* (працював за цією спеціальністю), *Фізик* (учитель фізики), та є й такі, в основі яких лежить явище метонімії: *Коротиха* (торгувала рибою), *Катамараниша* (продавала квитки на катамарани), *Батарейка* (його першим заробітком був продаж батарейок).

Порівняно з іншими ознаками, звички людей рідше стають причиною надання їм неофіційного імені. У с. Нова Ободівка зафіксовано такі прізвиська цієї семантичної групи: *Поправ-Кашкет* (носив кашкет набакир), *Костолом* (напрочуд завзято грав у футбол), *Директор* (часто розмовляє по телефону, ходячи при цьому колами й обговорюючи все з серйозним виразом обличчя).

Іноді походження неофіційного антропоніма пояснює випадок з життя його носія, напр.: *Шеф* (у дитячих іграх був головним), *Помазок* (одного разу

вибіг на подвір'я, не доголившись, з помазком у руках), *Халабуда* (у дитинстві під час дощу набрав навильник сіна й підняв над собою, сказавши, що це «халабуда»).

Також часто прізвиська дають і за особливістю мовлення людини: *Заїка* (бо заїкався), *Куїнчик* (картаво вимовляв слово «корінчик»), *Мавко й Іва* (подружжя, справжні імена яких Марко та Ірина, але обоє картавили й називали одне одного відповідно «Мавко» й «Іва»), *Гинжолька* (заїкався і перед словами додавав «гин», а свого пса Жольку кликав «Гин-Жолька»),

За нечітким мовленням у дитинстві людям дали прізвиська: *Дунда* (нечітко говорив, «дундав»), *Буга* (так вимовляв слово «бугай»), *Бонь* (не вмів вимовляти своє прізвище Білоконь), *Гута-Пета* (спотворене «Гудз Петро»).

Зафіксовано і прізвисько, похідне від вади слуху: *Глухий* (денотативне значення).

Засвідчені й прізвиська, ґрунтовані на народних алегоріях, наприклад: *Ведмідь*, *Вовк*, *Ягниці*, *Лис*. Зазначені прізвиська відображають ті риси, якими в народній свідомості традиційно наділені ці тварини.

Певна кількість прізвиस्क мотивована внутрішніми рисами їхніх носіїв, наприклад: *Неглеба* (невпевненість, розхристаність), *Прищ* (нестерпність), *Кирпич* (беземоційність).

Є прізвиська відтопонімного походження: Молдаван (родом із Могилів-Подільського району, село на кордоні з Молдовою), Чорнобильська (сім'я переїхала з Чорнобильської зони після вибуху на ЧАЕС).

Мотиватором появи прізвиська можуть також бути такі ознаки:

- мова – *Кацапка* (розмовляє рос. мовою), *Юра-Кацапура* (те саме);
- релігійність – *Штунда* (сповідує протестантизм), *Святий* (те саме);
- національність – *Ромчиха* (дід був ромом), *Сруль* (бо єврей), *Арм'ян* (бо вірменин);
- вік – *Гаврик* (так його охрестила дівчина, до якої він залицявся, бо він був молодшим).

Іноді прізвиська є засобом розрізнення людей з однаковими іменами, а то й прізвищами: *Ганна Довга*, *Ганна Коротка*.

Трапляються і двомотивовані прізвиська: *Пустомеля* (1) говорив багато зайвого; 2) прізвище Мельник).

Переважно прізвиська сільчан Нової Ободівки мають просту основу: *Куба*, *Мерéка*, *Здітиха*, *Каркуша*, рідше є композитами: *Маломерка*, *Пустомеля*, спорадично – складені: *Баба Яйчиха*, *Василь Дерев'яний* (за беземоційний низький голос), *Наша Мілка* (Емілія). Є прізвиська фонетично спотворені: *Карслон* (зовнішня схожість з мультперсонажем Карлсоном), *Піньча* (у дитинстві після перегляду фільму кричав «пéчо!», але «печо» трансформувалося в народному мовленні: печо – пенчо – пінчо – пінча – піньча).

Усі ці неофіційні назви свідчать про невичерпний творчий потенціал українського народу, який часто вигадує особові назви з гумором, а коли треба – з іронією, а то й сарказмом. Та все ж більшість прізвиस्क не містять образ чи

негативної конотації, адже дають їх не для того, аби образити чи принизити особу, а щоб виокремити її з-поміж інших і при цьому підкреслити індивідуальність. А ті, які й мають характер кепкування, зазвичай, ще шкільні. Подорослішавши, люди дають прізвиська своїм односельчанам пристойні, цікаві й оригінальні. Саме такі переважають в неофіційному антропоніміконі с. Нова Ободівка.

Проаналізувавши зафіксовані нами прізвиська, схиляємося до висновку, що антропонімний матеріал об'єктивує багату концептосферу, вбирає в себе широкі асоціативно-метафоричні, етнолінгвальні та аксіологічні компоненти. Його можна вивчати не тільки за територіальною ознакою, а й за віковою, соціальною тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Павлюк В. Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Вінницький держ. пед. ун-т. ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 216 с.
2. Франко І. Причинки до української ономастики. // Зібрання творів у 50-ти т. Т. 36. Київ: Наук. думка, 1982. С. 391–426.

Ю. В. Вигівська,
студентка ВСП «Житомирський торговельно-економічний
фаховий коледж Київського національного
торговельно-економічного університету»
(науковий керівник: к. ф. н. Г. С. Весельська)

СПОЛУЧНИКОВА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сполучникова система української мови досить динамічна, адже під впливом лінгвальних та позалінгвальних чинників коло семантичних груп сполучників швидко розширюється, охоплюючи ті синтаксичні засоби зв'язку, які донедавна ще були розмовними варіантами сполучників.

В українському мовознавстві відомі різні спроби здійснити класифікацію сурядних та підрядних сполучників на різні семантичні групи залежно від виражених семантико-синтаксичних відношень у простому ускладненому та складному реченнях.

Сполучники української мови перебували в полі зору лінгвістів здавна, і в сучасних наукових дослідженнях зростає інтерес граматистів до вивчення кількісного складу та функційних особливостей сполучників у простому та складному реченнях (Л. А. Булаховський, Ф. П. Медведєв, А. П. Грищенко, В. В. Кононенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, І. Я. Завальнюк).

Мета наукових тез – на основі теоретичних здобутків узагальнити й презентувати кількісний склад сполучників сурядності й підрядності в сучасній українській літературній мові.

Щодо кількісного наповнення семантичних груп сурядних і підрядних сполучників у процесі співвіднесення їх із певною групою упродовж тривалого часу в лінгвістиці велися суперечки між дослідниками. На початку ХХІ століття в лексикографічній праці К. Г. Городенської було узагальнено попередні спроби й подано оновлений кількісний склад службових слів-морфем як виразників кола семантико-синтаксичних відношень у простому ускладненому та складному реченнях [3]. Крім того, в інших наукових дослідженнях із граматики української мови також деталізовано семантичні групи сполучників сурядності [1].

У новітніх мовознавчих студіях сполучники сурядності розмежовано на 6 семантичних груп – єднальні, зіставні, протиставні, розділові, градаційні та приєднувальні [5, с. 632]. Урахувавши сучасні зауваження щодо кількісного наповнення виокремлених семантичних груп сурядних сполучників, пропонуємо виділити такі службові слова в складі кожної з груп:

серед *єднальних* сполучників – **і, й, та, і... і, і... й, й... й, й... і, та... та, ні... ні, ні... ані, ані... ані, ані... ні**;

у семантичній групі *зіставних* сполучників – сполучник **а**;

група *протиставних* сполучників об'єднує сполучники **а, але, проте, однак, однаке, так, дак, да, ба, зате, так** із протиставно-обмежувальною семантикою;

у складі *розділових* сполучників виокремлено **або, чи, а то, або... або, хоч... хоч, чи... чи, чи то... чи то, не то... не то, то... то, раз... раз**.

із-поміж *приєднувальних* виділено сполучники **та й, та і, ба й, а також, причому**;

у складі *градаційних* сполучників – **не лише... а й, не лиш... а й, не лише... але й, не лиш... але й, не лише... а ще й, не лишень... а й, не лише... а навіть, не тільки... а й, не тільки... але й, не тільки... а навіть, не тільки... але навіть, не тільки... а ще й, не тільки... ще й, не тільки... та й, не те що... а (й), не те що... але й, не те що... а навіть, не те щоб... але, не просто... а (й), не стільки... скільки, не стільки... як, не так... як, як... так і, якщо не... так, якщо не... то, якщо не то... хоч (би), якщо не... то хоча (б), як не... то, як не... то хоч (би), як не... то хоча (б), коли не... то хоч (би), коли не... то хоча (б)**. Як бачимо, у групі власне градаційних сполучників маємо парні одиниці, другий компонент у складі яких посилює або послаблює ступінь вияву ознаки.

Підрядні сполучники передають різні типи семантико-синтаксичних відношень між граматично нерівноправними предикативними частинами в складному реченні, що становить суть їхньої семантико-синтаксичної функції. Залежно від типу експлікованого семантико-синтаксичного відношення між підрядною і головною частиною в складнопідрядному реченні підрядні сполучники прийнято поділяти на 8 семантичних груп: часові, умовні, наслідкові, причинові, цільові, допустові, порівняльні та сполучники відповідності [4, с. 190]. Кожна з виокремлених груп сполучників підрядності постійно поповнюється новими варіантами.

Варто окреслити кількісне наповнення кожної семантичної групи:

з-поміж *причинових* сполучників виділяють **бо, тому що, через те що, унаслідок того що, оскільки, оскільки... то, завдяки тому що, позаяк, позаяк... то, з того що, у зв'язку з тим... що**;

наслідкові сполучники: **так що, так що аж** [4, с. 73];

часові сполучники та сполучні слова: **коли, поки, допоки, доки, відколи, з того часу як, відтоді як, до того як, перед тим як, у той час як, від того часу коли, відтоді коли** та под.;

умовні сполучники: **якщо, якщо... то, коли, коли... то, як... то, як... так, тільки, раз... то, якби, якби... то, коли б, коли б... то, коли б лише... то, якби тільки... то, аби тільки... то** та под.;

цільові сполучники: **аби, щоб, щоби, аби тільки, аби лиш, для того щоб, для того аби, задля того аби, зати́м щоб** та под.;

допустові сполучники: **незважаючи на те що, усупереч тому що, дарма що, хоч, хоча, попри те що, хай (і), нехай (і), хоч... а, хоч... але, хоч... однак, хоч... проте, хоч... зате** та под. Парні допустові сполучники виражають допустові семантико-синтаксичні відношення з різними значеннєвими відтінками залежно від другого компонента в цьому сполучникові;

порівняльні сполучники: **мов, мовби, немов, немовби, немовбито, неначебто, наче, начебто, неначебто, ніби, нібито, буцімто**. К. Г. Городенська до складу порівняльних сполучників зараховує ще й складений сполучник **подібно до того як** [4, с. 85];

сполучники відповідності: **що... то, чим... то, чим... тим.**

У новітніх наукових працях із граматичної стилістики української мови неодноразово досліджено транспозиційні варіанти сполучників, які виражають не властиві їм семантико-синтаксичні відношення й поповнюють склад інших семантичних груп сполучників сурядності та підрядності [5; 1; 2; 4].

Отже, кожна семантична група і сурядних, і підрядних сполучників охоплює ті слова-морфеми, які є засобами зв'язку та вербалізаторами семантико-синтаксичних відношень у реченні. Система сполучників сурядності та підрядності в сучасній українській літературній мові досить строката, й тяжіє до розширення в кількісному аспекті, причому це спричинено міжстильовими переходами сполучників однієї семантичної групи в іншу та бажанням авторів уніфікувати власне український склад засобів синтаксичного зв'язку.

У подальших наукових студіях передбачаємо вивчення сполучникового складу на прикладі сучасних регіональних періодичних видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Весельська Г. С. Нові явища у функціонуванні сурядних сполучників в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 160 с.
2. Весельська Г. С. Градаційно-приєднувальні конструкції в сучасному художньому тексті (на матеріалі роману Юрія Винничука «Аптекарь»). Збірник наукових праць VI Міжнародного наукового семінару. Мелітополь, 2017. С. 21–23.
3. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. К. ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.
4. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : монографія. К., Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
5. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К. Г. Городенської. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

С. А. Гачасьв,
магістрант Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: д. ф. н., професор В. М. Мойсієнко)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА

Сучасна політична лексика – це важлива складова мовної парадигми сьогодення. Політичний пласт лексики постійно змінюється: одні терміни та поняття проникають у мову, інші – стають архаїзмами. Потужний вплив на українську мову мають як мовні, так і позамовні фактори. Мова сучасного українського політикуму вже неодноразово ставала об'єктом аналізу вітчизняних мовознавців. Наразі варто згадати дві монографії професора Миколи Степаненка «[Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон](#)» (2017), «[Публіцистично-політичні перифрази в українській мові](#)» (2018).

У 2019 році відбулося два тури президентських виборів, за підсумками яких пост глави держави зайняв Володимир Зеленський. Його передвиборча кампанія відрізняється новизною та нетиповістю порівняно з діяльністю опонентів. Узагалі низка іноземних та українських ЗМІ назвала його феноменом української політики та яскравим підтвердженням зневіри виборців у досвідчених кандидатах. Упродовж 2019–2020 років, які ми обрали для аналізу, українська політична лексика набула неординарних рис, відтак варто докладніше проаналізувати вказаний мовний пласт.

Політична лексика – відкрита система, тому цілком зрозумілим видається те, що вона постійно розвивається, поповнюється новими словами. Також варто додати, що у процесі розвитку української державності та суспільства автоматично зникла потреба у низці термінів, що були актуальними у радянські часи, як-ось «Комуністична партія», «Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу» (ЦК КПРС), «п'ятирічка», «комсомолець», «піонер» та ін.

Сьогодні політична лексика поповнюється новими термінами, зокрема, через зміну влади та тенденції, що панують в Україні. З іншого боку цей пласт лексики зазнає змін і під впливом суто мовних факторів. До прикладу, впровадження фемінітивів («нардепка»).

Для аналізу було обрано три Інтернет-ЗМІ «Українська правда», «Ліга.нет» та «Обозреватель». Період аналізу – 2019–2020 роки.

Українська правда. Було зауважено, що журналісти із ентузіазмом підходять до написання публікацій про політику. Для того, аби привернути увагу потенційного читача, вони активно використовують неологізми, сленг тощо, особливо що стосується заголовків. Серед політичних матеріалів найбільше привертають читачів сенсаційні теми, пов'язані із певними проблемами, скандалами тощо. Можна зауважити, що журналісти часто цитують політиків, у такий спосіб передаючи українцям живу мову суб'єктів політичної сфери. Особливо привертають увагу такі лексеми, як «порохобот», «зе-фракція», «слуги», «соросята», «стоденка» тощо.

Наприклад, явище «порохоботство» здобуло негативну оцінку сучасників. Це й ж неологізм використовували, як мінімум, у заголовках таких матеріалів, як *«Що робити з порохоботами?»* (26.04.2019) С. Дацюка, *У Держдепі розповіли, як «порохоботи» атакували американську дипломатію»* (8.11.2019).

У мові ЗМІ виник термін «слуга», що використовують переважно в лапках на позначення депутатів від цієї партії, наприклад: *««Слуги» пояснили Зеленському, чому не підтримують програму дій уряду»* («УП», 18.06.2021),

Активно щодо політики президента та депутатів партії «Слуга народу» використовуються приставку «Зе», що походить від першого складу прізвища президента та нагадує англійський артикль «the»: *«Зовнішній Зе: хто формує міжнародну політику президента Зеленського»* («УП», 18.11.2019),

Мережеві видання «Обозреватель» та «Ліга.нет» попри те, що зайняли належне місце на ринку електронних ЗМІ України, не відзначаються об'єктивністю. Кількість політичних неологізмів, оказіонізмів, сленгізмів значно нижча.

«Ліга. Нет». Неологізм «порохобот» добре прижився і у цьому медіа. Як приклад можна навести публікацію *««Він же порохобот!»*. У Слугу народу сперечаються щодо голови фракції» («Ліга», 27.07.2019). Але слід наголосити, що неологізм «слуги» на позначення депутатів від фракції «Слуга народу» журналісти видання не використовують, вживають переважно повну назву, наприклад: *«Нардеп від Слуги народу має намір скласти мандат, каже – його обрали мером»* («Ліга», 26.10.2020). Крім цього, зауважено широку палітру термінів із маркетингу, економіки, проте вони не є новими.

«Обозреватель». Артикль «Зе» на позначення діяльності нинішнього президента, депутатів його фракції доволі добре «прижився» в межах аналізованого нами ЗМІ. Зокрема, його час від часу можна зауважити у заголовках публікації, як-ось: *«Школа Зе-депутата: «слуги народу» відзвітували, скільки витратили»* («О», 20.11.2019)

Видання нечасто послуговується й скороченням «слуги» на позначення депутатів від партії «Слуга народу»: *«Політика на льоду: в Одесі не можуть поділити єдиний каток олімпійського стандарту представники «Оппоблок3» і Зе-команди»* («О», 21.01.2020). Частіше можна зауважити аббревіатурне скорочення на позначення цих нардепів, що не властиве для українських ЗМІ: *«Про це йдеться у фінансовому звіті «СН» за третій квартал 2019 року, повідомляє LIGA.net.»* («О», 20.11.2019). Крім цього, журналісти активно оперують такими термінами, як «виборчі дільниці», «спостерігачі», «екзит-пол», «бюлетень», «тур виборів» тощо.

Отже, українські ЗМІ активно використовують політичну лексику, роблячи акценти на тих чи інших її одиницях. Важливу роль відіграють неологізми, адже найкраще відображають суспільні настрої та політичні тенденції.

У подальших дослідженнях плануємо максимально повно охопити та проаналізувати номени політичної сфери в зазначених вище Інтернет-ЗМІ за 2019-2020 роки.

А. А. Гойко,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ЗБІРКИ М. ПАВЛЕНКО «ЧАР-ПАПОРОТЬ»

Синтаксична організація поетичних текстів – об'єкт наукового зацікавлення мовознавців протягом тривалого часу. Особливості функціонування синтаксичних одиниць у ліричних творах досліджували О. П. Безпалько, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, В. Г. Мариниченко, А. М. Поповський, Г. М. Удовиченко, І. М. Уздиган та ін.

Вивчення проблемних питань стилістичного синтаксису посідає вагоме місце в сучасній лінгвостилістиці, оскільки синтаксис має особливі можливості для вираження авторського бачення, способів моделювання художньої дійсності, осмислення пізнаного. «Стилістичні властивості української мови виявляються в її синтаксичній будові особливо яскраво й повно» [2, с. 264]. У зв'язку із цим вважаємо доречним дослідження синтаксичних конструкцій, наявних у віршах М. С. Павленко. Актуальність розвідки полягає ще й у тому, що творчість цієї поетеси з погляду синтаксичної організації та стилістичних особливостей її текстів раніше не була предметом спеціального лінгвістичного вивчення.

Проаналізувавши граматичну будову речень, особливості текстотворення в збірці М. Павленко «Чар-папороть», ми визначили певні закономірності та основні стилістичні засоби організації тексту. Дослідження за дібраним матеріалом підтвердило, що авторка активно використовує прості за будовою речення. З-поміж виявлених простих конструкцій за складом граматичних основ переважають двоскладні; за наявністю чи відсутністю другорядних членів – поширені; за наявністю необхідних членів речення – повні; за наявністю чи відсутністю ускладнювальних компонентів – неускладнені, наприклад: «Домовик все частіше у сон поринає» [3].

Серед складних конструкцій найчастіше вживані в досліджуваній збірці багатокомпонентні з різними типами синтаксичного зв'язку: «Погляну на стоки, що ведуть у річку: не працює завод – чиста вода» [3].

Також наявні складні елементарні речення із сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком: «Тільки-но виплуталась із тенет минулого, а вже за найближчим рогом майбутнє готується звалитись мені на голову...» [3]; «Може, навіть дійду до простої істини, що життя – складне...» [3]; «Ми на зиму будемо вже далеченько: Віднесуть до вирію нас лелеченьки...» [3].

У поезії Марини Павленко засвідчено парцеляцію як головних, так і другорядних членів: «–Я! Капітан! Кульбабових! Морів!» [3]; «– Я – хата. Біла» [3]; «...Не стримався пейзаж. І заридав» [3]. Явище парцеляції – складова частина експресивного синтаксису. Це стилістичний прийом мовленнєвої експресії, який презентує синтаксичну структуру художнього тексту, має функціонально-сміслову навантаженість та семантично доповнює зміст окремих

частин твору. «Парцеляція слугує виокремленню змістової частини висловлення, увиразнює його експресивність, посилює емоційний вплив на реципієнта» [4, с. 40]. Використання парцельованих конструкцій у поезіях М. С. Павленко стимульоване бажанням авторки чітко та стисло донести читачеві свою думку, використовуючи при цьому мінімальний набір мовних ресурсів.

Градація – стилістичний прийом, що дає змогу відтворити вчинки, думки, почуття або події в розвитку. Варто зазначити, що в досліджуваних ліричних текстах градація трапляється доволі рідко. Поетеса використовує цей прийом у віршах для посилення інтонаційної виразності та емоційного впливу на читача: *«По жовтому листю, по чорному листю, по листю барвистім босою ногою, білою ногою тричі пройдуся...»* [3]; *«І затерпла сльоза у клена, і завмерли слова у мене, і не стало у пісні крила»* [3]; *«Тремтить: не впасти б, не зілляться би з водою, бо ж головне – зостатися собою»* [3]; *«Розгинаючи попереки, натужно рипіло, на всі корінця спиналося, а таки підвелось і кожним своїм листочком переможно всміхнулось: “Живу!”»* [3]; *«Кожнісінькою клітиною, від жучка до лоса, від грибка до дуба, таких за вдачею різних, я – ліс»* [3].

Еліпсис – пропуск у реченні слова чи словосполучення, зрозумілого з контексту, для вираження динамічності чи енергійності мови, а також для уникнення повторів [1]. У збірці «Чар-папороть» еліпсис найчастіше виражений пропущеними дієсловами: *«Ці – у шкільних платтячках, а поміж ними – літо»* [3]; *«В залі – сміх»* [3]; *«А поза цим – неясне відчуття тривоги»* [3]; *«В кожній квітці моїй – парашутик надії»* [3].

Анафору – єдинопочаток, повторення звуків, слова, групи слів на початку речень, віршових рядків, строф – у віршах Марини Павленко використано задля пробудження емоційного стану читачів:

*У час, коли з неба нічного
додолу падала зірка,
сива бабця тричі хрестилась
і журно казала: «Амінь!»
У час, коли з неба нічного
додолу падала зірка,
юне дівча шепотіло:
«Хай навіки він буде мій!»
У час, коли з неба нічного
додолу падала зірка,
маля наставляло долоньки
і лоскотало упійманку
рожевими щічками [3].*

*Під вербою кладочка,
під вербою.
Тут колись зустрілися
ми з тобою.*

*Дарував ти лілії
білолиці,
Витягав весельцем їх
із водиці.
...Під вербою кладочка,
під вербою.
Тут колись стрічалися
ми з тобою.
Попливли лілесчки
за водою.
В парі моя доленька
із журбою... [3].*

*Між весною і літом
межа пролягла
за листочок берези не товща.
Між весною і літом
наша зустріч була [3].*

Отже, у синтаксичній організації поетичних текстів Марини Павленко важливу роль відіграють прості речення – двоскладні, поширені, повні, неускладнені. Часто використовує авторка й складні багатокomпонентні ускладнені речення. Парцеляція, градація, анафора, еліпсис додають емоційно-експресивного значення її творам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Білоус П. В. *Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: лекції*. Житомир: Рута, 2009. 336 с.
2. Капелюшний А. О. *Практична стилістика української мови: навчальний посібник*. Вид. 2-ге, перероблене. Львів: ПАЮ, 2007. 400 с.
3. Павленко М. *Чар-напороть*. Львів: «Каменярь», 2002. URL: <http://poetyka.uazone.net/pavlenko/> (дата звернення 10.03.2021).
4. Тараненко С. М. Лінгвостилістичні особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному малоформатному прозовому творі: комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7 (75). С. 40–46.

А. М. Городецька,

студентка Криворізького державного педагогічного університету
(науковий керівник: д. ф. н., професор Ж. В. Колоїз)

ТИПОЛОГІЯ МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ

В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

Однією з важливих проблем сучасної дискурсології є вивчення типології інституційного дискурсу, в якій медичний дискурс посідає одне з головних місць. Актуальність питання доводить велика кількість наукових праць, в яких проаналізовано як основні теоретичні підходи до усвідомлення сутності явища, так і практичні рекомендації щодо мовленнєвої організації зазначеного поняття. Серед найбільш вагомих можна назвати наукові розвідки таких дослідників, як Л. М. Алексеева, М. І. Барсукова, Дж. Вілс, Н. Д. Голев, І. І. Голуб, В. І. Карасик, Т. В. Кочеткова, Ю. В. Лисанець, С. Л. Мішланова, Р. С. Помірко, М. Фуко, О. С. Шаніна, Л. Б. Шутак та ін.

Медичний дискурс, за М. І. Барсуковою, – це виключно спеціалізований вид спілкування між людьми за загальноприйнятими нормами задля досягнення єдиної мети, а саме – покращення здоров'я [2, с. 467]. Науковець виділяє три основні стратегії медичного дискурсу:

- 1) діагностуючу;
- 2) рекомендууючу;
- 3) лікувальну [3].

Дж. Вілс розглядає термін «медичний дискурс» з антропологічної позиції, наголошуючи на необхідності «поліпшення комунікації в закладах медичної освіти, яка забезпечується адекватним розумінням комунікативних практик, медичних жанрів та ідеології спілкування» [1, с. 210].

За типологією дискурсів В. І. Карасика, медичний дискурс належить до різновиду інституційного, а саме статусно-орієнтованого типу, рушієм виникнення якого є функціонування соціальних інститутів [4, с. 199]. Медичний дискурс побудовано на чітких позиційних відношеннях, а саме: лікар – пацієнт. Його метою є надання необхідної медичної допомоги особі, яка потребує цього, а також розв'язання важливих практичних та теоретичних медичних питань. Місце, де розгортається медичний дискурс, – це медичний заклад: лікарня, стаціонар, ординаторська тощо. Учасниками медичного дискурсу на сьогодні є такі комуніканти: лікар, пацієнт, медичний персонал, рідні пацієнта, психолог та ін. Результатом медичного дискурсу є створення текстів медичного спрямування, які містять результати досліджень в даній сфері, презентують нове наукове знання і відкривають нові можливості комунікативної практики в межах медичних установ.

К. А. Костяшина подає оригінальну типологію медичного дискурсу, виокремлюючи в його структурі власне науковий медичний дискурс та науково-популярний [5, с. 7–8]. Як зазначає авторка, учасниками наукової медичної комунікації є безпосередньо лікарі та спеціалісти в сфері медицини. Метою функціонування є формування та систематизація знань про стан здоров'я пацієнта й надання фахової медичної допомоги людині, яка цього

потребує [5, с. 8–9]. Реалізація названих завдань відбувається шляхом ознайомлення великого кола читачів з представленою актуальною медичною інформацією. Також у своїй науковій розвідці К. А. Костяшина говорить про те, що науковому медичному дискурсу притаманні специфічні жанри (наприклад, монографії, статті, наукові журнали, огляди, підручники тощо) і мовленнєві особливості (науковий стиль мовлення, наявність професійної медичної термінології, побутування спеціальних мовних кліше, резюмування, тавтологічне вживання слів тощо) [5, с. 9].

Науково-популярний медичний дискурс виконує функцію поширення наукового знання для широкого кола зацікавлених тією чи тією медичною проблемою, консультування пацієнтів. Ж. М. Макушева виділяє такі жанри, притаманні науково-популярному дискурсу: інтерв'ю з практикуючими лікарями в науково-популярних медичних журналах, що розраховані на широкий загал, медичні інформаційні буклети, статті та ін. [6, с. 108]. Оскільки медичний науково-популярний текст адресовано широкому колу читачів, то і мова в такому виді тексту більш проста та лаконічна, не перенасичена медичною термінологією, ілюстрована великою кількістю наочних прикладів, що сприяє кращому розумінню матеріалу серед спеціально не підготовленої аудиторії. Однією з особливостей науково-популярного медичного дискурсу є оптимізація складної інформації для розуміння пересічною людиною, яка не є фахівцем в цій сфері [5, с. 10].

Іншу типологічну класифікацію медичного дискурсу представлено в працях Н. П. Литвиненко, яка поділяє медичний дискурс на дискретний, або суцільний, та недискретний, тобто несущільний [8, с. 35–42].

Дискретний медичний дискурс – це вид медичного дискурсу, що передбачає наявність асиметричної комунікації в процесі спілкування між лікарем та пацієнтом. Окрім асиметричного спілкування, наявна ще й нерівноправність в діалозі, адже в медичній ситуації саме лікар виступає лідером в побудові діалогу та спрямовує його. Незважаючи на те, що комунікація лікаря та пацієнта традиційно визначена як діалог, в композиційній структурі нерідко трапляється монологічне мовлення, наприклад, коли хворий розповідає про те, що його турбує, або лікар виписує рецепт, характеризує хворобу та надає певні рекомендації [7, с. 68].

Недискретний медичний дискурс – це вид медичного дискурсу, що відбувається між представниками однієї комунікативної категорії, наприклад, між лікарями. До такого типу належать діалоги медичних працівників на професійні теми, діалоги щодо перебігу лікувального процесу. У фаховому недискретному медичному дискурсі своєрідність спілкування між працівниками визначається як на основі рівноправного діалогу, наприклад, між двома провідними хірургами, так і на основі підпорядкованого діалогу, наприклад, між керівником та підлеглим, або головним лікарем та медичним персоналом. Проте, ієрархія в комунікації будується на ввічливості, точності інформації, її якості, правильності та повноті, а також професійному ставленні працівників лікувального закладу [7, с. 69].

Проаналізувавши широке коло підходів до поняття «медичний дискурс», можемо узагальнити, що це різновид інституційного дискурсу, в основі якого лежить комунікативний процес, що відбувається між медичними працівниками, лікарями та пацієнтами, лікарями та родичами хворих. Крім того, варто обов'язково звернути увагу на один із різновидів медичного дискурсу – фармацевтичний, який на сьогодні в науковій лінгвістичній літературі недостатньо досліджений ні в композиційно-структурному плані, ні в аспекті мовленнєвої організації, що й становитиме перспективу наших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. James M. Wilce (2009) *Medical Discourse*. Northern Arizona University: Annual Review of Anthropology. vol. 38, pp. 199–215. [in USA].
2. Barsukova M. I. (2018) *Medisinskii diskurs: spetsifika professional'noi komunikatsii vracha* [Medical discourse: specific of professional doctor communication]. *Mir nauki, kulturi, obrazovania* [The world of scientist, culture, education]. vol. 3, pp. 466–468. [in Russian].
3. Barsukova M. I. (2007) *Medisinskii diskurs: strategii i taktiki rechevogo povedeniya vracha* [Medical discourse: strategies and tactics of the doctor's speech behavior]. (PhD Thesis), Saratov. [in Russian].
4. Karasik V. I. (2002) *Yazykovoy krug: lichnost, konsepty, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd: peremena. [in Russian].
5. Kostyashina E. A. (2008) *Funktsional'noye vzaimodeystviye nauchnogo, meditsinskogo i nauchno-populyarnogo diskursov v tekstovom prostranstve nauchno-populyarnogo meditsinskogo zhurnala* [Functional interaction of scientific, medical and popular science discourse in the text space of a popular scientific medical journal]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Tomsk state university]. vol. 306, pp. 7–10. [in Russian].
6. Makusheva Zh. V., Kovalova M. B. (2014) *Spetsifika meditsinskogo diskursa na material autentichnykh tekstov po spetsial'nosti* [Specificity of medical discourse on the material of authentic texts in the specialty]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki* [Philological science. Questions of theory and practice]. no. 5, pp. 108–111. [in Russian].
7. Litvinenko N. P. *Medychnyy diskurs yak predmet vyvchennya u protsesi movnoyi pidhotovky maybutn'oho likarya* [Medical discourse as a subject of study in the process of language training of the future doctor]. *Badania naukowe. Teoria i praktyka* [Scientific knowledge. Theory and practice]. pp 68–70. [in Poland].
8. Litvinenko N. P. (2001) *Suchasnyy ukrayin'skyy medychnyy diskurs* [Modern Ukrainian medical discourse]. (PhD Thesis), Kyiv. [in Ukrainian].

М. Г. Даскалюк,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

СУЧАСНІ ПРИЗВИЩА м. АНДРУШІВКА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прізвище – це набуте одразу після народження в спадок від батька або (у передбачених законом випадках) матері офіційно закріплене за конкретним родом незмінне спадкове найменування особи, яке під час реєстрування шлюбу переходить від чоловіка до дружини або навпаки і в офіційній практиці називання в обов'язковому порядку додається до власного імені й назви по батькові [3, с. 87]. П. П. Чучка вважає прізвища наймолодшим класом особових назв в українській антропонімії. Вони покликані називати родину та кожного з її членів і в такий спосіб визначати місце іменованого в суспільстві [5, с. 23].

Український антропонімічний термін прізвище не відразу усталився в літературній мові. М. А. Жовтобрюх наводить низку лексем, що вживалися в значенні *ргaeпопeп* у працях різних дослідників: *прізвище, прізвисько, прозвання, назвище, фамілія* [1, с. 84].

Усі прізвища за семантикою їхніх твірних основ Ю. К. Редько поділяє на такі групи (1966 р.):

- 1) прізвища, утворені від особових власних імен;
- 2) прізвища, що вказують на походження або місце проживання;
- 3) прізвища, що вказують на соціальний стан або постійне заняття;
- 4) прізвища, що засвідчують індивідуальні ознаки першопосіїв;
- 5) інші шляхи виникнення прізвищ (похідні від назв тварин, рослин, знарядь праці, продуктів харчування, предметів побуту тощо) [2].

Серед прізвищ м. Андрушівка Житомирської області одну з найбільших груп становлять саме відіменні. Вони здебільшого утворені від власних особових чоловічих імен: *Андрійчук, Антонюк, Артемчук, Борисов, Вальчук, Герасимчук, Гриневич, Гриненко, Денисюк, Іваненко, Іванова, Клименко, Климчук, Кондратюк, Костенко, Костик, Костецька, Кузьменко, Левченко, Лук'янчук, Марчук, Матвієнко, Михайлюк, Мосієнко, Ніколайчук, Опанасюк, Парфенюк, Пархомчук, Радкевич, Радчук, Романчук, Савенко, Семенова, Семенюк, Семеняка, Тарасюк, Трохимчук, Федик, Хоменко, Яковчук* та ін.

Прізвища, що вказують на походження або місце проживання, часто мотивовані й ойконімами Житомирщини: *Васьковський* (с. *Васьковичі* Житомирська обл.), *Дідківський* (с. *Дідківці* Житомирська, Хмельницька обл.), *Кобилинський* (с. *Кобилин* Житомирська обл.), *Корчевський* (с. *Корчівка* Житомирська обл.), *Левківський* (с. *Левків* Житомирська, Вінницька обл.), *Ходаківський* (с. *Ходаки* Житомирська обл.), *Чернявський* (с. *Чернявка* Житомирська, Хмельницька, Вінницька обл.; с. *Мала Чернявка, Велика Чернявка* Житомирська обл.), а також: *Білецька, Васильківський, Вербовський, Весельський, Вільчинський, Волотівська, Зілінська, Зубрицький, Ільницький, Карповець, Крушинська, Майківець, Мушинська, Ольшевська, Поліщук,*

П'ятницька, Сіваковська, Сословська, Українець, Шиманська, Шпаківський, Ющинський, Яцковець і под.

Серед досліджуваних прізвищ окрему групу становлять утворені від назв постійного роду заняття першого носія: *Бондарчук, Коваль, Ковальчук, Кравець, Кравчук, Малярчук, Мельник, Міняйленко, Огородник, Паламар, Пташник, Сторожук, Тесля, Ткачук, Шевчук*, а ще *Гетьман, Гусар, Козак, Сотник, Старовойтенко* та ін.

Низка прізвищ м. Андрушівки походить від назв, які відображають індивідуальні ознаки першоносія, вказують на його зовнішні та внутрішні властивості, особливості вдачі, поведінки: *Білий, Білоокий, Верещак, Глухончук, Головень, Горбаченко, Довга, Криворотенко, Рижук, Рудюк, Сірий, Тонкоголос, Глухов* тощо.

Прізвища, утворені від назв флори та фауни, – найзагадковіша група. Одну з причин їх творення пояснює М. Л. Худаш: «Найбільш популярним серед повір'їв було забобонне переконання, що в природі й навколишньому оточенні існують предмети і явища, особливо живі істоти й рослини, яких не любить “нечиста сила”. Отже, якщо назвою, та ще й успішно вибраною з таких предметів, явищ, живих істот чи рослин, назвати дитину, то саме це ім'я правитиме їй за надійний захист» [4, с. 168]. Прізвища походять від назв тварин: *Бобер, Жук, Заєць, Кулик, Огір, Пастернак, Лисюк, Сорока, Сокольчук, Хом'як, Шафранович* та ін.

Отже, продуктивною твірною базою для прізвищ стали власні особові чоловічі імена та назви, що вказують на місце проживання першого носія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Жовтобрюх М. А. Про термін прізвище. *Мовознавство*. 1969. № 4. С. 82–86.
2. Редько Ю. К. *Сучасні українські прізвища*. Київ: Наукова думка, 1966. 216 с.
3. Худаш М. Л. *З історії української антропонімії*. Київ: Наукова думка, 1977. 235 с.
4. Худаш М. Л. З історії формування і становлення українських прізвищ. *Мовознавство*. 1969. № 2. С. 37–46.
5. Чучка П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ українців. *Дивослово*. 2003. № 10. С. 23–25.

Д. С. Добровольська,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. М. Добролюба)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-КОМЕНТАРІВ

Інтернет як соціальний феномен соціальних комунікацій замінив спілкування багатьох людей. Електронна комунікація стала невід'ємним елементом активності сучасної людини. Специфікою мережевої комунікації є соціальна обумовленість. Інтернет є найбільш прогресивним засобом комунікації (Белл, 1999, с. 95).

Зростання популярності електронних мереж обумовило необхідність перегляду феноменології спілкування з урахуванням нових технічних можливостей.

Інтернет-комунікації – відносно нове явище сучасного суспільства. Інтернет є особливим середовищем спілкування, що відіграє з кожним днем все більш важливу роль майже у всіх сферах діяльності сучасного суспільства.

Інтернет представляє нове когнітивне середовище, в якому відбувається самоорганізація нового знання як фрагмента реальності, і відповідно до цього, продукту різних соціальних та культурних традицій, встановлення зрозумілого зв'язку між комунікантами.

Інтернет – це унікальний соціальний феномен, що утворює нову пізнавальну систему, систему ціннісно-орієнтованих установок.

Зокрема варто зауважити, що ефективність мережевих комунікацій виявляється через такі чинники: високий рівень довіри всередині мережі, що контрастує з рівнем недовіри до зовнішніх гравців; наявність об'єднавчих ідеологій/релігій/стилю життя, що дозволяє діяти спільно; повідомлення потрапляє до тих, хто реально його потребує, на відміну від комунікації з масовою, але пасивною аудиторією у випадку традиційних ЗМІ (Землякова, 2010, с. 37).

Значна увага приділяється і психологічним особливостям інтернет-комунікацій.

Так, зокрема, дослідники виокремлюють такі елементи: підвищена вербальна активність (коли зникають комунікативні бар'єри й неможливість мовчки спілкуватися); розірваність, мозаїчність комунікації (за відсутності візуальної та слухової інформації люди здійснюють короткі та егоцентричні комунікативні акти); нова мова, специфічний етикет спілкування; емоційність спілкування (через недостатність невербальної комунікації, користувачі пишуть повідомлення, що включають слова і значки, що означають емоції; емоційний стан під час спілкування; досвід «потoku», який відрізняється такими особливостями: зануреність у діяльність, зміна об'єкту діяльності, відчуття задоволення, втрата відчуття часу; відчуття контролю над ситуацією).

Розвиток інтернету, популяризація соціальних мереж, блогів, веб-форумів призвели до суттєвих змін у структурі спілкування між людьми.

Поява глобальної мережі інтернет є новим етапом розвитку людства, що характеризується домінуючою цінністю інформації.

Інтернет-комунікації – це технології оформлення інформації та реалізації комунікативних цілей традиційних форм, моделей і різновидів комунікації, що виникли в результаті залучення до комунікативного простору нових екстра-лінгвальних (соціальних, політичних, історичних, етнічних, культурних, комунікативних і медійних) чинників і реалій (комп'ютерів і комп'ютерних мереж).

Майбутнє інтернет-спілкування виглядає дуже перспективним, оскільки інтернет є практично у кожному населеному пункті України, послуги інтернету, порівнюючи з іншими країнами, досить низькі. Опосередкованому спілкуванню через соціальні мережі сприяв також багаторазовий і багатомісячний карантин внаслідок епідемії ковіду (2020-2021): люди буди ізольовані, однак потреба спілкуватися не зникла, навпаки, з'явилися нові теми (масковий режим, потреба дотримуватися дистанції, організація дозвілля і праці (освіта) на дистанції, віртуальні подорожі, обмін інформацією про хворобу, лікування тощо). Перевагою інтернет-спілкування стало й те, що можна обрати будь-який зручний час і місце, не потрібно дбати про зовнішній вигляд та інтер'єр; мало того, навіть не потрібні кошти, щоб доїхати до місця зустрічі і купити каву.

Спілкування в соцмережах має не лише переваги, але й містить потенційні загрози та небезпеки. Необхідно приділити багато уваги культурі інтернет-спілкування, адже зараз дуже багато кібер-булінгу, сексуальних домагань у просторах Інтернету. За останній період значно зросла кількість онлайн-шахрайств; чого тільки варта історія хлопця із Луцька, який звертався до небайдужих людей за допомогою у лікуванні онкозахворювання. Яким же було здивування, коли українці побачили його на відпочинку в Домінікані (значить, українці не такі уже й скупі, і грошей він назбирав достатньо).

Багато користувачів мережі Інтернет не думають про те, які наслідки будуть від їхніх коментарів на сторінках соцмереж або анонімних месенджерів.

Тому розробникам цих сторінок слід поцікуватися про механізми роботи із порушниками загальноприйнятих правил у мережі Інтернет.

Отже, інтернет як соціальний феномен соціальних комунікацій замінив спілкування багатьох людей. Електронна комунікація стала невід'ємним елементом активності сучасної людини. Специфікою мережевої комунікації є соціальна обумовленість. Інтернет є найбільш прогресивним засобом комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Белл, Д. (2004). *Грядущее постиндустриальное общество*. Москва: Академия, 944 с.
2. Землякова, Е. А. (2010). *Лингвостилистические характеристики жанра англоязычного корпоративного блога*: дис. канд. филол. наук, Харків, 241 с.

О. Г. Дончук-Донцова,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка

(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЛИСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ОБМІНУ В ПОЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мовна поведінка та перемикання мовного коду були предметом дослідження багатьох учених (Т. Бурда, М. Бовсуновська, О. Данилевська, Л. Масенко, О. Михальчук, С. Соколова, В. Титаренко, Н. Шумарова та інші мовознавці).

Малодослідженою залишається мовна поведінка та мовне перемикання здобувачів житомирських закладів вищої освіти. У цій розвідці проаналізуємо результати соціолінгвістичного опитування, проведеного серед студентів-учасників програм семестрового обміну ЖДУ імені І. Я. Франка.

Національність студентів ННІ філології та журналістики становить 100 %, а ННІ іноземної філології – 91 % та 9 % – інший варіант. Звернемо увагу, що жоден студент обох факультетів не обрав національність росіянин. 100 % філологів україністики вважають своєю рідною мовою українську, а в ННІ іноземної філології – 94 % українську, 4 % російську, 2 % інший варіант. Проте в неофіційній сфері (у родині, на перерві та в повсякденному житті) значний відсоток опитаних говорить суржилом та російською

Одним із аспектів нашого дослідження було виявлення мовної стійкості в студентів-філологів, оскільки, як зазначає О. Ткаченко, «проблема мовної стійкості та її джерел, одна з ключових теоретичних проблем соціолінгвістики, набуває зараз особливої практичної гостроти там, де процеси мовної асиміляції ставлять під загрозу існування певної мови, а разом з тим, як дальший наслідок, можуть призвести до загибелі народу – носія відповідної мови» [4].

В українськомовному середовищі студенти ННІ філології і журналістики послуговуються переважно українською мовою (98 %), лише 2 % вживає суржик, трохи інші показники серед студентів ННІ іноземної філології: розмовляє українською мовою 82 %, суржилом 10 %, російською мовою та російською і українською рівною мірою по 4 % . Потрапляючи в російськомовне середовище, значна частина змінює мовний код, зокрема переходить на російську. Серед студентів ННІ філології і журналістики 57 % зберігає мовну стійкість, тобто не переходить на російську мову співрозмовника, і лише 23 % таких студентів в ННІ іноземної філології. Не переходять з російської мови на українську 16 % студентів ННІ іноземної філології і 2 % в ННІ філології і журналістики.

Розповсюдженням явищем серед молоді Житомира є суржикомовність. Попри те, що майже 100 % усіх опитаних вважають своєю рідною мовою українську, 50 % анкетованих у повсякденному житті, у родині та з друзями спілкуються суржилом. Виявлено, що респонденти з ННІ іноземної філології більш схильні до цього явища: у повсякденному житті вони спілкуються

суржилом на 8% більше, ніж студенти ННІ філології та журналістики, на 5 % – на заняттях і на 13 % – на перерві, але в родині та побуті більш активно суржилом послуговуються студенти ННІ філології та журналістики (на 8 % більше).

Окремо проводили соціолінгвістичне анкетування серед студентів ЖДУ імені І. Я. Франка, які брали участь у програмах семестрового обміну. Саме ця категорія респондентів піддавалася зміні мовного середовища та зміні мови спілкування. До опитування залучено 20 осіб.

Серед опитуваних 40 % респондентів могли не лише сприймати іноземні тексти, а й самостійно відтворювати прочитане й почуте, 20 % могли трохи розуміти іноземну (польську) мову, але не могли породжувати самостійні повідомлення.

Понад 80 % респондентів вважає позитивним явищем володіння другою мовою.

Блок питань передбачав відповіді на питання щодо зміни мовного коду залежно від мови співрозмовника. В українськомовному середовищі 94 % опитуваних послуговуються українською, серед російськомовних – російською та українською рівною мірою (60 %), серед англомовних – англійською (100 %) та серед польськомовних 100 % говорить польською.

Студенти, які потрапили на навчання у вищі навчальні заклади Польщі за програмою семестрового обміну, зазнавали мовної адаптації: незалежно від рівня володіння польською мовою на початку навчання, у польськомовному середовищі 100 % переходили на польську мову. Одним із неоднозначних явищ, яке було зафіксовано під час дослідження є польсько-український суржик. У 40 % студентів було підтверджено наявність цього явища.

На питання «Чи мали труднощі з перемиканням на українську мову після повернення додому, після семестру проведеного в польськомовному середовищі?» 60 % студентів відповіли, що в процесі переходу на українську мову не мають труднощів та можуть вільно спілкуватися рідною мовою, 40 % студентів відзначили наявність польсько-українського суржику (уживання у власному мовленні елементів польської мови).

За нашими спостереженнями, студенти-поляки в процесі комунікації майже не вдаються до зміни мовного коду, а незалежно від мови співрозмовника, послуговуються польською.

Отже, наше дослідження продемонструвало, що українські студенти, потрапляючи в інше мовне оточення, можуть вільно змінювати мовний код. 100 % респондентів переходять на англійську й польську мови відповідно до мовного середовища, але в присутності російськомовного співрозмовника не всі переходять на російську, за таких умов виявляється мовна стійкість студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Малихіна О. Є. Основні підходи до дослідження проблеми білінгвізму. *Наукова скарбниця освіти Донецчини*. 2015. № 1. С. 106–109.

2. Соколова С. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова*. 2013. № 2. С. 38–55.
3. Титаренко В. Мовна поведінка студентів на тлі мовної ситуації Житомирщини. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1. С. 130–138.
4. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерела. URL: https://national.org.ua/library/orest_tkaczenko (дата звернення 05.04.2021).

А. А. Замота,
магістрантка ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(науковий керівник: к. ф. н., доцент І. О. Ніколаєнко)

ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД с. НОВОРОЗСОШ НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Загальновідомо, що українська етнолінгвістика останнім часом набуває розвитку в тісному зв'язку з діалектологією. Можна навіть сказати, що такий напрям є одним з її аспектів, хоча так само можна говорити й про формування етнолінгвістичного напрямку в межах української діалектології. Тому етнолінгвістичні студії вважають складником опису діалектної лексики, оскільки без аналізу лексичної одиниці з урахуванням усіх складних взаємозв'язків її з одиницями культурного тексту системний опис вербальних і невербальних компонентів цього феномену не є достатнім і повним.

Системне вивчення складу, семантики та поширення діалектної лексики й надалі залишається актуальним завданням української лінгвістики. Особливо важливим є системний опис тематичних груп лексики, пов'язаних з традиційним устроєм українців, бо ця лексика швидко архаїзується, утрачається, семантично трансформується з відходом у минуле старожитніх ремесел, промислів, елементів побуту, обрядодій тощо.

Вивчення лексики українських східнослов'янських говірок у межах України здійснили М. Волошинова [1], К. Глуховцева [2; 3], В. Лєснова [4], І. Магрицька [5], І. Ніколаєнко [6] та ін.

У працях К. Глуховцевої реалізовано вивчення лексики народного побуту на двох хронологічних зрізах (кінець XIX ст. і кінець XX ст.), що дало змогу простежити зміни лексики в часі, установити закономірності структурно-семантичної організації назв житлових і господарських приміщень, їхніх частин, меблів, предметів побуту в східнослов'янських говірках, що збігаються з виявленими загальними закономірностями організації цих ТГЛ у говірках поліського та південно-західного наріччя, в українській літературній мові [2; 3].

В. Лєснова зазначає, що лексика на позначення людини та її рис є складною розгалуженою системою найменувань, на формування якої, крім власне лінгвальних, впливають численні позалінгвальні чинники: соціально-економічні та суспільно-політичні умови життя, психологічні настанови, традиційна культура, морально-етичні обмеження. Репертуар назв на позначення негативної оцінки розгалуженіший порівняно з лексикою для передачі позитивної оцінки. Дослідниця вважає, що найважливіша причина цього – дія морально-етичних норм, моделей психологічної поведінки діалектоносіїв [4, с. 15].

І. Магрицька дослідила діалектну лексику весільного обряду, яка побутує в українських східнослов'янських говірках. Вона констатує, що лексичний матеріал, записаний від людей похилого віку як представників доби, що

відходить у минуле, є надзвичайно цінним у лінгвокраїнознавчому аспекті, а його фіксація й аналіз є актуальним завданням мовознавчих студій [5].

І. Ніколаєнко здійснила опис складу, семантичної структури та просторової поведінки лексики традиційного ткацтва в українських східнослов'янських говірках на тлі інших говорів. Доведено, що, незважаючи на архаїзацію, промисел відносно добре зберігся на рівні мовної свідомості й засвідчує зв'язок з екстралінгвістичними реаліями двох планів: матеріальним виробництвом та міфологічними уявленнями, які визначають способи й засоби номінації реалій та їхніх частин [6].

Актуальність дисертаційної праці М. Волошинової зумовлена потребою комплексного вивчення назв їжі, посуду та кухонного начиння в українських східнослов'янських говірках як окремих складників предметно-побутової лексики української мови з метою цілісної репрезентації цього фрагмента мовної системи та виявлення лакун під час просторового та часового прочитання її [1, с. 3].

Метою нашої розвідки є аналіз мовних одиниць, пов'язаних з весільним обрядом, с. Новорозсош Новопокровського району Луганської області.

Люди завжди прагнули зробити все можливе, аби весільний обряд запам'ятався на все життя. Обряд створення нової родини традиційно зберігся до наших днів майже в незміненому вигляді по всій Україні, проте певні відмінності у весільних обрядах та піснях мають регіональний відтінок.

На Слобожанщині, як і в усій Україні, шлюбіві передувало сватання ('перша зустріч для досягнення згоди на шлюб' [7, с. 66]). Цей обряд репрезентують назви: *свато(і)ўст'во*, *с'ватан':а*, *заси^елати сва'т'іў*, *і'ти с'ватати*. Сватали дівчину зазвичай увечері. На знак згоди вийти заміж вона подавала хліб та виносила вишиті рушники й перев'язувала ними старостів. Проте були випадки, коли дівчина відмовляла й повертала старостам принесений ними хліб або ж підносила молодому гарбуза чи макогона: *дати (підне'с'ти, при'ч'і'пити, по'вісити, ўру'ч'іти, п'іт'сунути) гарбу'за, полу'ч'іти гарбу'за, поко'тити гар'бус, п'іти с гарбу'зом*.

Після сватання відбувалися оглядини: *оґл'ади'ни*, *оґл'аде'н':а*, *роґл'ади'ни*, *об'зорини* – обряд знайомства (оглядання, розглядання) батьків нареченої з житлом і господарством сватів, оскільки вони повинні були бути впевненими за добробут майбутньої родини.

У селі Новорозсош весілля святкують два дні – у суботу та неділю. Молоді спочатку реєструють свій шлюб у РАГСі (*рос'пису'юц':а*), а в неділю молодих вінчають у церкві. Раніше гості молодої та молодого святкували весілля окремо, але сьогодні цього звичаю не дотримуються. У неділю відбувається так зване «пародійне» весілля, яке влаштовували дружки молодих. Учасники робили пародії, співали, танцювали, вигадували різні конкурси тощо: *гу'л'али*, *ви'каб'лущ'увалис'*, *ду'рач'ілис'*, *корч'іли дура'ка*, *ч'орту'валис'а*.

Упродовж усього весільного дня обов'язковим був обряд викупу, де головним уважався викуп самої молодої, відкуп від перейми, викуп воріт

нареченої, викуп подарунків молодих тощо: *ви^екуп^л'ан':а, пе^нре^нти^нан':а, /откуп, ви^еби^евати* тощо.

Як бачимо, весілля – це обряд, який має своє дійство, де відбито народну мораль, етичні норми, уявлення, які формувалися протягом століть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Волошинова, М. О. (2014). Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослов'янських говірках: *Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01*. Луганськ.
2. Глуховцева, Е. Д. (1992). Лексика народного быта украинских восточнослов'янских говоров. *Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.02*. Днепропетровск.
3. Глуховцева, К. Д. (2005). Динаміка українських східнослов'янських говірок: монографія. Луганськ: Альма-матер.
4. Леснова, В. В. (1999). Номінація людини та її рис у східнослов'янських українських говірках: *Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01*. Запоріжжя.
5. Магрицька, І. В. (2000). Весільна лексика українських східнослов'янських говірок: *Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01*. Запоріжжя.
6. Ніколаєнко, І. О. (2000). Структура й ареальна характеристика лексики традиційного ткацтва в українських східнослов'янських говірках: *Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01*. Запоріжжя.
7. Словник української мови (1978). Т. IX. Київ: Наукова думка.

Н. В. Іжицька,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. М. Добролюба)

МОВА РОЗВАЖАЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розваги є невід'ємною частиною нашого існування. Це необхідне джерело енергії, яке забезпечує хорошу результативність та продуктивність трудової діяльності. Розваги є різновидом активної діяльності, яка спрямовує об'єкт на задоволення фізіологічних, інтелектуальних, емоційних, духовних потреб. Розваги дають можливість отримати доступ до нових вражень, додаткових емоцій та енергії.

Ми дослідили розважальну індустрію з точки зору лінгвістики. Індустрія розваг – це молода галузь, яка є запорукою формування і розвитку особистості, впливу на виховання та культурний розвиток людини, прикріплення естетичного смаку тощо. В свою чергу ці галузь здатна формувати і мовну картину світу молоді (Наймарк, 2018, с. 47).

Мовлення молоді характеризується присутністю жаргонної лексики. Згідно зі «Словником лінгвістичних термінів», «жаргон (фр. *jargon* – «пташина мова, незрозуміла мова») – соціальний діалект, вирізняється від літературної мови специфічною лексикою, вимовою, але не має власної граматичної й фонетичної системи. Жаргон існує не окремо і не самостійно, а завжди на основі певної мови» (Ганич, Олійник, 1985, с. 81).

Жаргони часто виділяють в групу негативних і навіть грубих явищ з позиції літературної мови. Його дослідження тісно пов'язане зі стилістикою, оскільки стилістика вивчає як літературну мову, так і нелітературну. Слова такого типу найчастіше зустрічаються в розмовній мові. Жаргон відноситься до нелітературної мови, але нерідко проникає в книжні стилі.

Одним із основних джерел появи жаргону та сленгу є розважальна індустрія (кінотеатр, дискотека, концерт, спортивні зали, парки розваг, туризм, театр, флешмоб, комп'ютерні ігри тощо).

Розважальна індустрія включає в себе:

- заклади розваг (аквапарки, зоопарки, парки атракціонів, казино та ін.);
- культурно-просвітницькі підприємства (галереї, музеї, бібліотеки, історико-культурні місця, клуби-кафе та ін.);
- видовищні підприємства (цирки, кінотеатри, театри, флешмоби, концерти, фестивалі, карнавали, вистави, виставки та ін.)
- спортивно-видовищні підприємства (іподроми, басейни, ковзанки, ролердроми, спортивні зали та клуби) (3).

Для аналізу розважальної індустрії з точки зору лінгвістики нами були проведені III етапи опитувань серед школярів Калинівської ЗОШ I-III ст. та студентів ЖДУ ім. І. Франка:

I. Завданням респондентів було написати, яким розвагам вони надають перевагу. У результаті виділено такі: *кінотеатр, дискотека, концерт,*

спортивні зали, парки розваг, туризм, театр, зоопарк, аквапарк.

II. Написати жаргони, які вони використовують у своєму мовленні. У результаті опитування ми виділили ряд слів, що найчастіше повторювалися опитуваними: *кент, глюк, куш, комп, музон, діскач, клубешник, афтерпати, фінтит, кльовий, туса, балаган, мобила, шмотки, гон, бабло, злиняти, препод, шара, саундтрек, тачка, спікати, кайф, балдіти, валити, тема, чувак.*

III. Підібрати асоціації до запропонованих лексем. В анкету III етапу ввійшли слова, які ми отримали в результаті опитування на II етапі.

Проведення анкетування дозволило нам виявити вплив розважальної індустрії на появу та розвиток жаргонізмів, які вживаються молоддю. Також ми охарактеризували мовну ситуацію підлітків і студентів.

Основним методом дослідження став вільний асоціативний експеримент. Респондентам потрібно було відповісти на запропоновані стимули словом, яке перше спало на думку (слово-реакція). Перед ними не було ніяких обмежень. Одна умова – відповісти, якомога швидше, щоб не було часу на роздуми, щоб вони не могли міркувати над тим, що їм написати. Вільний асоціативний експеримент є простим способом визначити вплив тієї чи іншої лексики на мову людини. В ході аналізу відповідей можна визначити типи реакцій, частоту однотипних асоціацій та інше.

Нами були виділені найчастіше повторювані реакції (ядерні – більше 14 повторювань), граничні та одиничні.

Виходячи з аналізу анкет, з'ясувалося, що підлітки оперують жаргонізмами частіше, ніж літературною лексикою, а студенти навпаки. Це не означає, що школярі розважаються більше, ніж студенти (а ми з'ясували раніше, що більшість жаргонів молодь запозичує з розважальної індустрії), просто у них різний лексичний запас, життєвий досвід і рівень правової відповідальності.

Проаналізувавши слова-реакції, ми прийшли до висновку, що жаргонна лексика активно використовується в мові молоді. Вони вживають її як свідомо, так і несвідомо. Великий вплив на мову має середовище, в якому молоді люди перебувають, спосіб життя, коло спілкування, а це, в свою чергу, тісно пов'язане і з розважальною індустрією.

Отже, значну частину нашого життя займають розваги, які мають великий вплив на формування мовної картини світу. Жаргонна лексика є невід'ємним елементом розважальної індустрії, яка є фоном для комунікації людства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Ганич, Д. І. Олійник, І. С. (1985). Словник лінгвістичних термінів. Київ, 360 с.
2. Наймарк, К. А. (2018). Розвиток індустрії дозвілля та розваг як складової сфери туризму. Науковий вісник Херсонського державного університету, 31, С. 45–48.

3. Перспективи використання об'єктів індустрії розваг для розвитку туризму [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://tourlib.net/statti_ukr/miho4.htm.

О. С. Когут,
студентка ВСП «Житомирський торговельно-економічний
фаховий коледж Київського національного
торговельно-економічного університету»
(науковий керівник: к. ф. н. Г. С. Весельська)

МОВНИЙ ЕТИКЕТ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Мова людини є віддзеркаленням її інтелекту та культурного рівня, її національним обличчям. Фахівець із вищою освітою має належати до еліти українського суспільства, бути носієм високої духовності, прикладом для інших, зокрема й своїх підлеглих, володіти нормами сучасної української літературної мови.

Культура професійного спілкування – це невід’ємна складова ефективної діяльності спеціалістів готельно-ресторанної справи. Сьогодні для розвитку й упевненого становлення української держави досить важливо мати конкурентоспроможного фахівця, котрий гідно представить себе на міжнародній арені праці, адже «лінгвістичне обличчя» професіонала сприяє його самоствердженню.

Вивченню української шанобливої лексики та її ролі в суспільстві загалом і спілкуванні зокрема приділяли й приділяють увагу постійно в своїх мовознавчих дослідженнях І. Вихованець, О. Пономарів, Н. Бабиц, С. Єрмоленко, Р. Зорівчак, Я. Радевич-Винницький та ін. У полі зору лінгвістів перебуває культура спілкування в межах різних галузевих рівнів, проте мало вивченим є питання мовного етикету працівників готельно-ресторанної сфери, що в останні десятиріччя вимагає особливого аналізу.

Мета наукової розвідки полягає в увиразненні ролі та окресленні кола найуживаніших мовних етикетних формул у професійній діяльності фахівця сфери гостинності. Ураховуючи те, що нещодавно уряд України узаконив функціонування української мови як обов’язкової на кожному галузевому рівні, варто відзначити *актуальність* обраної теми.

Готельно-ресторанна сфера – одна з найбільш успішних у сучасній Україні та світі, адже має перспективний розвиток, а тому й вимагає належної підготовки особистості, яка б володіла відповідними професійно важливими якостями. Спеціалісти готельно-ресторанної справи повинні вміти використовувати оригінальні методи роботи, демонструвати творчу ініціативу та володіти всіма мовними нормами спілкування.

Ми переконані в тому, що фахівець обраної галузі вражає не лише своєю еталонною поведінкою, що, безумовно, має вагоме значення в процесі комунікації, але й вишуканою та емоційною мовою, із дотриманням найважливіших етикетних законів. У навчальному посібнику з сучасної ділової документації відзначено, що правила мовного етикету залежать від конкретної ситуації, але змістовним спілкування буде тоді, коли ми будемо дотримуватися цих правил [1, с. 205].

Культура спілкування обслуговувального персоналу враховує принципи нормативності, адекватності, естетичності та поліфункційності. О. Корніяка

зауважує, що попри спрощення манер у ХХІ столітті досі неабияке значення має оволодіння «кодексом ввічливості», адже через свою чемність ми нічого не втрачаємо, а «завоювати» можемо Людину [3, с. 5].

Словниковий запас сучасного фахівця ресторанного сервісу охоплює передусім ті мовні звороти, якими він послуговується в процесі спілкування з відвідувачами готельно-ресторанних комплексів. Серед продуктивних у використанні залишаються етикетні формули звертання, вітання – прощання, адже враження про обслуговувальний персонал передусім та заклад зокрема надходять на початку та наприкінці зустрічі.

Досить частотними у функціонуванні в мовленні працівників готельно-ресторанної галузі є формули *звертання*, із-поміж яких активними є шанобливі форми кличного відмінка із залученням імені та по батькові, двокомпонентні лексеми «загальна назва + ім'я», напр.: *Олександрє Васильовичу, Панє Василю, пані Ганно, дорогі гості*. Менш вживаними є однокомпонентні сполуки, що вказує на стислість у спілкуванні та створює ефект незнайомості, напр.: *гості, добродію, друзі, вельмишановний, вельмиповажний, глибокоповажний, шановний, дорогий, присутні*.

Серед етикетних формул *вітання* перевагу надають таким сполукам: *Добрий ранок! Доброго ранку! Добрий день! Добрий вечір! Вітаємо Вас! Наші вітання! Вітаю! Щирє вітання усім присутнім гостям!*

Важливими та необхідними в міжкультурній комунікації сфери гостинності, на переконання деякого з дослідників етикету спілкування, є формули *вибачення*, напр.: *Вибачте мені; Даруйте!; Приносимо вибачення; Прийміть наші вибачення; Приносимо свої вибачення, Перепрошую; Дозвольте просити вибачення; Вибачте; Пробачте* [4, с. 140].

Для увиразнення *пропозиції* чи *поради* сучасний обслуговувальний персонал послуговується такими етикетними формулами: *Дозвольте висловити мою думку щодо...; А чи не варто б...; Чи не спробувати б Вам...; Чи не були б Ви такі ласкаві прийняти мою допомогу; Пропоную Вам спробувати...; Моя пропозиція ...; Рекомендую Вам; Дозвольте порекомендувати... тощо*.

Серед мовних кліше для висловлення *вдячності* у сфері готельно-ресторанного бізнесу превалюють *Дякую за замовлення!; Дякую за слушні зауваження!; Дякую за допомогу та цінні поради!; Дякуємо за відвідування нашого закладу!; Спасибі за гарні слова про наш сервіс!*

Офіційний мовний етикет *прощань* охоплює такі найчастотніші словесні формули: *До побачення!; До скорої зустрічі!; На все добре!; Щасливо!; Прощайте!; До зустрічі!; Дозвольте попрощатись!; Щасливої дороги!; Будьте здорові!; Були раді допомогти!*

Фундаментальні знання етикетних норм сучасної української літературної мови дозволяє мовцеві гідно представити себе як кваліфікованого працівника, а його мовна культура в свою чергу забезпечує розширення меж ресторанного сервісу. На думку Л. Лужецької, «мовний етикет, уміле і доречне використання усталених формул вітання, прощання, побажання та ін. відіграють важливу роль у становленні мовленнєво компетентної особистості» [2, с. 512].

Отже, для працівника сфери гостинності досить важливим є вміння презентувати себе в професійному аспекті за допомогою власного фахового мовлення, тому культура спілкування такого фахівця передбачає розширення словникового запасу через залучення шанобливих етикетних формул. Для підвищення особистої мовної культури необхідно свідомо й відповідально ставитися до слова, стежити за своїм мовленням, аналізувати його, контролювати слововживання, постійно вдосконалювати фахове мовлення, відтворювати національні традиції етикетного слововживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Глушик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. Київ : «А.С.К», 2008. 398 с.
2. Лужецька Л. Мовний етикет і його роль у становленні мовленнєво компетентної особистості майбутнього вчителя початкових класів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2013. С. 508–515.
3. Корніяка О. Мистецтво гречності. Київ : Либідь, 1995. 94 с.
4. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування. Львів : СПОЛОМ, 2001. 207 с.

О. С. Колесник,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КЛЮЧОВИМ ДІЄСЛОВОМ У РОМАНІ МАРІЇ ЗІНОВЧУК «КАТЕРИНИНА КОСА»

Роль і місце фразеології в системі української мови – цікаве та актуальне питання, яке не залишає байдужими багатьох мовознавців. Фразеологічні одиниці є важливою складовою мовлення людини. Завдяки цим неподільним поєднанням слів мова урізноманітнюється, стає цікавою та колоритною. Використання фразеологізмів у мовленні обумовлюється різними факторами. Їхня специфіка полягає в тому, що, існуючи в сталому, зафіксованому вигляді, вони мають додаткове значення та створюють таку особливість мовлення, яка допомагає зрозуміти ставлення мовця до адресата, до предмета розмови або до певної ситуації.

М. Жуйкова зауважує, що основною ознакою фразеологічної системи, яка відрізняє її від інших мовних підсистем, є висока антропоорієнтованість (антропоцентричність), що виявляється передусім у вибірковій номінації: за допомогою фразеологічних одиниць мовна спільнота вербалізує саме ті фрагменти навколишнього світу, які, з її погляду, мають найбільшу релевантність [3, с. 7].

Мова художнього твору з лінгвістичного погляду становить єдність багатьох виражальних засобів, серед яких важливу роль відіграють фразеологічні одиниці. Якщо слово в контексті може бути нейтральним, то цього не можна сказати про фразеологізми, адже в художньому творі вони завжди мають експресивний характер.

Проблеми фразеології української мови досліджували О. Потебня, Л. Булаховський, М. Демський, Л. Скрипник, Л. Авксент'єв, М. Алефіренко, Г. Удовиченко, В. Ужченко, В. Білоноженко, Н. Бабич, Л. Батюк, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, О. Селіванова та ін. Питанням функціонування фразеологічних одиниць у художніх текстах присвячено праці М. Бакіної, В. Вакурова, І. Дубинського, Н. Нічик, В. Кононенка, Є. Боевої та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, функціонування фразеологізмів у художніх творах залишається нині цілком актуальним. Зокрема, аналіз фразеологічних одиниць у новому романі Марії Зіновчук «Катеринина коса», який ще не привертав увагу мовознавців із позиції функціонування в ньому різних видів фразеологізмів.

В. Білоноженко зазначає, що фразеологічна одиниця поза текстом становить абстрактну схему, яка в кожному конкретному випадку наповнюється особливим, властивим лише цьому контексту змістом [1, с. 2–73].

Фразеологізми в тексті можуть виконувати найрізноманітніші стилістичні функції: номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, прагматичну, функцію відтворення внутрішнього стану персонажа, функцію портретної характеристики та функцію мовної характеристики персонажа.

Аналізуючи фразеологізми в романі житомирської письменниці, ми виявили, що значну частину становлять фразеологічні одиниці саме з ключовим дієсловом. Розповідаючи про події з життя головної героїні, авторка використовує фразеологічні одиниці різних тематичних груп та різної структури.

Зауважимо, що дієслівними називають фразеологізми з узагальненою семантикою процесуальної ознаки, об'єктивованою в дієслівних граматичних категоріях виду, стану, способу, особи, часу [2, с. 26–28].

Такий тип фразеологізмів уживається на позначення дій і процесів, які спричинені переважно людиною. Основним компонентом у дієслівних фразеологізмах є дієслово. Найпоширенішими в романі є такі фразеологізми з ключовим дієсловом: «*піти на свій хліб*» [4, с. 72]; «*схопився як опарений*» [4, с. 34]; «*підняти тривогу*» [4, с. 34]; «*кинутися з ляку*» [4, с. 118]; «*заглядати в чарку*» [4, с. 77]; «*засилати старостів*», «*засилати сватів*» [4, с. 129]; «*промокла до нитки*» [4, с. 88]; «*ставати під вінець*» [4, с. 15]; «*не зазнати лиха*» [4, с. 111]; «*гризти граніт науки*» [4, с. 122]; «*верещати скрипкою*» [4, с. 16]; «*ловити погляд*» [4, с. 151]; «*схотити за барки*» [4, с. 124]; «*плакати від щастя*» [4, с. 126]; «*нікуди дітися*» [4, с. 130]; «*сісти на голову*» [4, с. 136]; «*дух переводити*» [4, с. 146]; «*гедзь укусив*» [4, с. 151]; «*милювати око*» [4, с. 82]; «*ходити назирці*» [4, с. 85]; «*кинутися з ляку*» [4, с. 118]; «*вдарити по руках*» [4, с. 127]; «*сідати на голову*» [4, с. 136]; «*прибрати до рук*» [4, с. 172]; «*зуби щирити*» [4, с. 188]. Наприклад: «*Як укусить її гедзь, бувало, днями не розмовляла зі свекрухою...*» [4, с. 151]; «*З її появою засяяла понура хижка, й підбиті «москалі» почали зуби щирити та чуби поправляти*» [4, с. 188]; «*Красуня найшлася, Федорихо ти лупата, – верещала скрипкою Гандзя, ще більше скосивши очі до носа*» [4, с. 16].

Аналізуючи фразеологізми В романі «Катеринина коса», ми помітили трансформовані фразеологізми з ключовими дієсловами. Відбувається синонімічна заміна одного з компонентів у складі фразеологічної одиниці:

- ФО *опустити хвоста* («*Суперник теж пішов переживати поразку, опустивши хвоста*» [4, с. 83]) або ж «*опустити руки*» [7, с. 691];
- ФО *вити вовчицею* («*Я вила вовчицею*» [4, с. 147]) або ж «*вити вовком*» [7, с. 137];
- ФО *перехопило мову* («*Кеті перехопило мову*» [4, с. 123]) або ж «*перехопило дух*» [7, с. 624].

Отже, опрацьований художній твір вирізняється особливо широким підбором і характером використання фразеологізмів, адже вони є надзвичайно цікавими та унікальними в системі української мови та в мовній тканині художнього тексту зокрема. У романі «Катеринина коса» авторка часто використовує фразеологічні одиниці в мовленні окремих героїв та в мові автора.

Фразеологізми збагачують мовлення, роблячи його емоційним, цікавим та неоднозначним. У романі вони є важливим засобом художнього відтворення дійсності та свідчать про високий рівень мовної культури й майстерності письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. К. : Наук. думка, 1989. 154 с.
2. Демський М. Т. Українські фраземи і особливості їх творення. Львів : Просвіта, 1994. 62 с.
3. Жуйкова М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов : монографія. Луцьк : РВР «Вежа», 2007. 416 с.
4. Зіновчук М. П. Катеринина коса. Житомир : ПП «Рута», 2019. 398 с.
5. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К., 1973. 280 с.
6. Ужченко В. Д. Вчення О. О. Потебні про внутрішню форму слова і фразеологія. *Творча спадщина О. О. Потебні й сучасні філол. науки : Тези респ. наук. конф. Х.*, 1985. С. 82–83.
7. Фразеологічний словник української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін. К. : Наук. думка, 1999. Книга 2. С. 529–980.

К. В. Кравчук,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: д. ф. н., професор В. М. Мойсієнко)

ЗАПОЗИЧЕННЯ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В ХІХ–ХХ СТ.

(За матеріалами Етимологічного словника української мови)

Мова – це явище динамічне, тобто для неї характерний постійний розвиток, що, в першу чергу, пов'язане з безперервною необхідністю описувати непритаманні національній культурі поняття. Подібні поняття можуть існувати в культурі інших країн, тому в процесі всезростального міжнаціонального контактування відбувається переймання різних понять. У процесі історичного розвитку народів їх культури переплітаються, стають об'єктом постійного вивчення і обміну одиницями комунікації (словами, лексичними одиницями літературної мови, елементами культури та ін.), і, як наслідок, словники різних мов поповнюються за рахунок подібного роду переймань.

У системі будь-якої мови існує значна кількість запозичених з інших мов лексем. Це природний результат процесу взаємодії мов і культур, тому що мова – це насамперед об'єкт міжкультурної комунікації, яка відображає культуру і свідомість народу-носія мови. Отож, поряд зі словотвором на основі питомої лексики, запозичення є одним із найважливіших способів збагачення словникового складу мови.

У роботі було досліджено росіізми, що з'явилися в нашій мові упродовж останніх століть. На основі першого тому Етимологічного словника української мови виявлено 49 росіізмів, які, найімовірніше, були перейняті в українську мову в ХІХ–ХХ столітті. Для кращого розуміння характеру запозичень слова було розподілені за тематичними групами: природа, техніка, сфера побуту, наука, людина, діяльність, культура. Відповідно до розподілу з'ясовано, що найбільше з-поміж усіх запозичень виявилось слів, які належать до ТГЛ «рослинний і тваринний світ», а саме 18 лексем: *актинія* – морська тварина; *аніс* – бедринець, рослина; *аміак* – речовина; *антонівка* – сорт яблуні; *барбос* – собака; *багульник* – багно, рослина; *боровинка* – сорт яблуні; *бояришник* – глід, рослина; *букашка* – комашка; *булдига* – порожнистий стовбур рослини (дерева); порожниста, обгризена кістка; *булижник* – кремінний сланець, дикий камінь, валун; *вахня* – вид тріски; *вепр* – кабан; *вобла* – плітка каспійська; *галька* – обкатані і відшліфовані водою камінці; *глухомань* – глушина, нетрі; *губа* – затока; *гуньба* – буркун, рослина.

Також значну кількість слів засвідчено в ТГЛ «сфера побуту» – 17: *баланда* – дуже рідка, пісна юшка; *балахон* – просторий верхній одяг; *банка* – посудина; *барахло* – залишок, дріб'язок; *бобка* – спортивна блуза; *богадільня* – будинок для бідних; *бокал* – келих; *броня* – закріплення чого-небудь за ким-небудь, документ про закріплення; *брущатка* – бруківка, камені у формі брусків; *будьонівка* – вид військового головного убору; *булавка* – шпилька; *бурки* – вид взуття; *вазон* – посуд; *галіфе* – штани особливого крою; *гастроном* – магазин; *гімнастерка* – військова сорочка; *графин* – черпак, ківш.

Значно менше росіїзмів в ТГЛ «людина» – 6: *актриса* – професія; *беззавітний* – без завіту; *безпардонний* – безцеремонний, зухвалий; *безшабашний* – нестримний, відчайдушний; *берданка* – вид гвинтівки; *ворюга* – злодій.

Дослідивши ТГЛ «діяльність», можна зазначити, що кількість запозичених слів становить – 4: *актив* – діяльний; *взвод* – зводити; *бойня* – різниця (для худоби), (перен.) велика війна; *воронка* – вирва, яма після вибуху.

Що стосується аналізу ТГЛ «техніка», слід зауважити, що запозичено 3 слова: *байдара* – довбаний човен; *буксир* – буксирне судно; *гайка* – зачиняти, замикаючи.

ТГЛ «музичні інструменти» представлена 2 росізмами: *балалайка* – музичний інструмент; *баян* – вид музичного інструменту.

Розгляд запозичень щодо тематичних категорій свідчить, що найбільше було засвоєно лексики, що стосується природи, а саме назв рослин та тварин, а також лексики, що стосується сфери побуту, зокрема, деяких назв одягу. Варті уваги й слова, що називають людські якості. Лексика, що характеризує людську діяльність, найширше представлена словами, що стосуються військової справи. Найменше запозичень відбулось у сфері техніки, культури та науки.

Водночас зауважимо, що до не всі позначені в Словнику запозичення з російської такими насправді є. Наприклад, лексема *верп* в українській мові була засвідчена ще з давньоруського періоду і жодним чином не може бути потрактована як росізм.

Значна кількість запозичень втратила своє первісне значення та в сучасній мові набула нового значення.

Отже, запозичені слова з часом стають звичними та рідними для носіїв української мови, утративши свій іншомовний вигляд. Так, багато українців навіть не здогадуються, що слова, які вживаються ними щоденно, є насправді «чужими».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Етимологічний словник української мови / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР ; укл.: Р. В. Болдирєв та ін ; редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. - К. : Наукова думка, 1982. - Т. 1: А-Г. – 632 с.
2. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
3. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К., 1999. – 413 с.
4. Шевельов Ю. Пуризм в українській мові / Ю. Шевельов // Українські вісті. – Ч. 23–5.VI. – 1966.

В. А. Кундик,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

ПРІЗВИЩА ВІДІМЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ СІЛ ГОРИЦЯ І КРАСНОСТАВ СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прізвища – важливе джерело для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Вони наймолодший клас особових назв в українській антропонімії, покликаний називати родину та кожного з її членів, визначаючи в такий спосіб місце іменованого в суспільстві.

Основоположником антропоніміки в Україні вважають І. Франка, який у праці «Причинки до української ономастики» (1906 р.) наголошував на тому, що особові назви є матеріалом дослідження як для філолога, так і для історика та етнографа [5]. Чітку класифікацію українських особових назв прізвищевого зразка запропонував В. Охримович у дослідженні «Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних» (1895 р.) [3].

П. Чучка виділив такі групи прізвищ:

- 1) відіменні прізвища;
- 2) відапелятивні прізвища;
- 3) відтопонімні прізвища [3, с. 388].

Відіменні основи прізвищ виступають цінним джерелом інформації про іменні уподобання в час формування прізвищ, різноманітність іменного репертуару, засвідчують адаптацію християнських імен до особливостей української мови, багатство словотвірних варіантів, поширених на тій чи тій території. Свій внесок у дослідження прізвищ зробили Л. Гумецька, М. Жовтобрюх, О. Неділько, С. Пахомова, Ю. Редько, І. Фаріон, М. Худаш, П. Чучка та ін.

Серед прізвищ говірок Гориця і Красностав Славутського району Хмельницької області одну з найбільших груп (32 антропоніми) становлять саме відіменні утворення. Здебільшого вони походять від власних особових чоловічих імен. До цієї групи належать етимологічно прозорі прізвища, мотивовані як християнськими, так і слов'янськими іменами.

І. Прізвища, утворені від різних варіантів християнських імен (переважно грецького, давньоєврейського й латинського походження):

а) повні імена лягли в основу онімів: *Гаврилюк* (16 фіксацій) < *Гаврило*; *Давидюк* (2) < *Давид*; *Іванюк* (7) < *Іван*; *Павлюк* (4) < *Павло*; *Романюк* (3) < *Роман*;

б) усічені імена засвідчено у складі прізвищ: *Антонюк* (8) < *Антон* < *Антоній*; *Власюк* (30) < *Влас* < *Власій*; *Євтушенко* (2) < *Євтух* < *Євтихій*; *Тарасюк* (1) < *Тарас* < *Тарасій*;

в) суфіксальні іменні деривати слугують базою для прізвищ: *Андрійчук* (31) < *Андрійко*; *Васильчук* (1) < *Василько*; *Данильчук* (10) < *Данилко*; *Захарченко* (3), *Захарчук* (2) < *Захарко*; *Ільчук* (1) < *Ілько*; *Кирильчук* (2) < *Кирилко*; *Климчук* (2) < *Климко*; *Корнійчук* (3) < *Корнійко*; *Лукашук* (2) <

Лукаш; Лук'янчук (1) < Лук'ян; Матвійчук (62) < Матвійко; Мосійчук (2) < Мосійко; Прокопчук (3) < Прокіпко; Романчук (8) < Романко; Савчук (3) < Савка; Сидорчук (2) < Сидірко; Веремчук (3) < Веремко;

г) усічено-суфіксальні іменні варіанти – твірна основа прізвищ: *Грицак (1) < Гриць < Григорій; Стецюк (12) < Стець < Степан.*

II. Прізвища, похідні від особових імен слов'янського походження: *Гудим (6) < від двоосновного імені Гудимир* шляхом часткового усічення постпозиційного компонента; усічена форма імені збереглася в прізвищах запорозьких козаків 1649 року [4, с. 141]; *Бойко (2) < Бойко* – давнє слов'янське ім'я, яке дотепер зберігають південні слов'яни; дослідники кваліфікують його як: 1) здрібніле утворення від імені *Бойо* < від дієслова *боятися* «хай бояться його всі!», «хай навіває страх!», «хай буде сильним у бою!»; 2) ім'я, співвідносне із сербськими та хорватськими іменами слов'янського походження *Bogdan, Bogomir, Borislav* і т.п. [4, с. 70–71]; *Стасюк (1) < Стась* – «слов'янське суфіксальне утворення, яке постало на базі календарного імені грецького походження *Євстахій*», зближення з іменем *Станіслав* настало з часом, «головним мотивом їх розмежування послужила звукова подібність їх ініціальних частин» [4, с. 331].

Отже, проаналізувавши прізвища, утворені від імен, ми дійшли висновку що на території сіл Гориця та Красностав Славутського району Хмельницької області найбільш поширені прізвища, які походять від чоловічих християнських імен і їхніх варіантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Охрімович В. Ю. Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правових. *Житє і слово*. Львів, 1895. Т. 3. С. 296–307.
2. Франко І. Я. Причинки до української ономастики // І. Я. Франко. Зібр. тв.: у 50 т. Київ, 1982. Т. 36. С. 391–426.
3. Чучка П. П. *Антропонімія Закарпаття*. Ужгород, 2008. 672 с.
4. Чучка П. П. *Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*. Ужгород: Ліра. 2011. 432 с.

О. В. Латишева,
магістрантка ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(науковий керівник: к. ф. н., доцент О. Є. Клещова)

МОВОСВІТ ПІСЕНЬ ІРИНИ ФЕДИШИН

Українська пісенна творчість – одне з найцінніших духовних надбань українського народу за його історію. Ставши невід’ємною складовою частиною кращих набутків світу, пісня посіла, справді, визначне місце в житті українців.

Досліджуючи пісенну творчість, не варто забувати про її автора та створений ним ідіостиль, бо це цілий художній мікросвіт, що розвивається за своїми особливими принципами та законами. Кожен такий світ індивідуальний, проте пов’язаний із тенденціями, які відбуваються в мовленні. Розвиток творчості регулюється законами мистецтва тієї епохи, в якій вона була створена.

Мова творів письменника, як зазначає Н. М. Сологуб, „це справді світ, де слово живе, діє, переконує, випромінює національних дух і прилучає до загальнолюдського, „вічного” [6, с. 113]. Розуміння слова як засобу пізнання дійсності і вічності закріплює за словом *мовосвіт* функції позначення способу пізнання світу й мови та подання результатів когніції за допомогою мовних засобів. [5, с. 74].

Звернення до текстів сучасних пісень відкриває перспективи опрацювання сучасного письменницько-поетичного мовостилю, додають нові можливості опрацювання концепту „жіночність”, відбиття гендерних процесів у літературно-мистецькій сфері.

Мовно-естетичні особливості творчості українських письменниць минулих часів і сучасності неодноразово ставали об’єктом дослідження науковців; визначено специфічні риси письма, особливості „жіночого” мовомислення, тяжіння до використання своєрідних прийомів мовлення жінок [4, с. 11].

Дослідження мовосвіту, ідіостилю визначних майстрів поетичного слова – це один із сучасних і актуальних напрямів у мовознавстві. Ідіостиль пов’язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості. Індивідуальність авторського стилю полягає в наявності специфічної сукупності стилістичних прийомів та їх трансформацій у запропонованій автором концепції.

Наша наукова розвідка присвячена дослідженню пісенної творчості Ірини Федишин – перлини міста Лева, найпопулярнішої співачки Західної України, яку називають справжнім еталоном жіночності української естради та зіркою Галичини. Львів’янка Ірина Федишин є авторкою, композиторкою та виконавицею власних пісенних текстів: „Батьки мої”, „Україна”, „Подзвони до мам”, „Душа”, „Малесенькі долоньки”, „Білі троянди”, „Життям заплачу” та ін.; вона працює у двох напрямках: в українському народному стилі, який частково перегукується з українським мелосом, його добре сприймають на різноманітних вечірках і народних забавах, а також – популярна музика. Для

Ірини Федишин кожна пісня – це частина її душі, частина особистих переживань, частина її самої: „Всі мої пісні – це моя власна робота. Я пишу і слова, і музику до них сама”.

Щоб зрозуміти мовосвіт Ірини Федишин, необхідно заглибитися в „душу” її творів, а це можливо лише після глибокого вивчення біографії поетеси, її світогляду, життєвого досвіду і позиції, психології особистості. Потрібно розуміти основу формування її поетичної спрямованості і що саме відрізняє та вирізняє авторку-виконавицю сучасних пісенних текстів від інших.

Сучасна мовознавча наука потребує комплексних праць, які би досліджували мовну палітру сучасної української пісні, мовну особистість автора-виконавця, його ідіостиль, адже нам є чим пишатись: чудові, глибокі за змістом тексти сучасних популярних пісень українських співаків та гуртів [3, с. 122] роблять нашу мову більш багатою та милозвучною.

Сучасна українська пісня, зокрема пісенна творчість Ірини Федишин, через популяризацію, оригінальність текстів пісень та адресацію на масову аудиторію має визначальний вплив на розвиток літературної мови, тому вивчення мовосвіту її пісенних текстів, ідіостилю є актуальним.

Сьогодні популярність пісень співачки тільки зростає. Вони полонять почуття, розум і серце, сприяють формуванню морально-етичних та естетичних цінностей, розвивають художній смак, пробуджують інтерес і любов до прекрасного, а насамперед любов до рідної України. Адже кожна пісня не тільки своїм змістом, мовними засобами передає відповідний настрій, певні почуття, чогось навчає, до чогось закликає, від чогось застерігає.

Головною темою пісенних текстів Ірини Федишин є любов: кохання до чоловіка („*Ти тільки мій*”, „*Там де ти*”, „*Серця стук*”); любов до дітей („*Долоньки*”), батьків („*Батьки мої*”, „*Подзвони до мами*”, „*Родина*”) та рідної України („*Україна*”, „*З Новим роком, Україно*”). Переважна більшість пісень співачки присвячена складним стосункам між чоловіком і жінкою, проте надзвичайно вагомий пласт її пісенних текстів (авторкою яких вона є) становлять і патріотичні пісні з їх традиційними мотивами любові до рідної землі та релігійних свят, а саме Різдва і Коляди („*Україна колядує*”, „*Христос рождається*”, „*Коляда моя*”). Не оминула поетеса і тему воїнів-захисників („*Попрошу в неба*”). Лірична героїня в піснях постає в образі ніжної, чуйної дівчини, з відкритим, повним любові серцем, яке здатне на щире та глибоке почуття.

Мовосвіт Ірини Федишин вибудовується навколо словесного образу **родини**, одним із репрезентантів якого є мікрообраз дітей, чоловіка, батьків, України. Категорія щастя є однією з центральних у світобаченні поетеси:

- *Білі троянди, біла фата, // Мене цілуєш – **щаслива** я!* („*Білі троянди*”);
- *Не сумуй, вродлива, // Будеш ти **щаслива**, ще молода!* („*Да-рі-на*”);
- *Ходять люди в кожну хату // Україну привітати: // **Щастя** й радості бажати, // Сіяти зерно своє!* („*З Новим роком, Україно!*”).

Бути щасливою, мати надійного і коханого чоловіка, здорових батьків – одна з головних мрій поетеси. З теплотою і ніжністю вона ставиться до своїх дітей та батьків:

- *Малесенькі долоньки // Сина чи доньки // Ніжніші за все!* („Долоньки”);

- *Ви найбільше, // Що маю в цьому житті. // Я люблю Вас батьки, // Рідні мої!* („Батьки мої”);

- *Подзвони до мами! Подзвони! // Своїм голосом її ти обійми // Розкажи все мамі, розкажи! // Розкажи, як любиш ти!* („Подзвони до мами”).

На думку Ірини Федишин, щасливе життя неможливе без взаємного кохання чоловіка, який підтримає у важкий час, розділить хвилини радості, захистить і ніколи не зрадить:

- *Я буду кохати – і ти про це знаєш, // Обіймай, люби мене, як відчуваєш! // Ми сьогодні з тобою одні на землі! // Ми сьогодні з тобою щасливі такі!* („Білі троянди”);

- *Запали любов, щоб мене зігріти! // Напиши слова, щоб хотілось жити!* („Запали любов”);

- *Ти тільки мій! Таких, як ти, ніде нема, // Ти – рідний мій, без тебе і мене нема! // Ти тільки мій! За тебе кращого нема! // З тобою я, з тобою маю два крила!* („Ти тільки мій”).

Дослідження мови поезії Ірини Федишин є досить широким полем для вивчення, оскільки тексти пісень поетеси-співачки насичені різноманітними мовними засобами, кількість і характер яких залежить від творчого методу і стилю. Мовосвіт пісенних текстів мисткині багатий на епітети, порівняння, метафори.

Епітет – художнє, образне означення, що називає характерну властивість предмета, явища. Найчастіше в ролі епітетів виступають прикметникові означення [2, с. 58]. Епітет належить до найуживаніших поетичних прийомів Ірини Федишин: *І маленьке серце заб'ється сильніше!* („Білі троянди”); *І нас не злякає холодна зима!* („Сніжинка”); *І тече тут джерельна водиця* („Україна”); *За ваше щире батьківське добро* („Батьки мої”).

Одним із шляхів „оживлення” образів є метафоризація, яка широко представлена в сучасній пісенній поезії. Метафори, переважна більшість яких твориться на дієслівній основі, надають статичній фольклорній ознаці динамічності, вносять нові експресивно-емоційні відтінки. Як відомо, метафора – основа художнього, зокрема, поетичного, мовлення. Так називається „слово, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, пов'язаного з предметом, на який, звичайно, вказує це слово, рисами подібності” [1, с. 213]. Метафори широко використовуються у пісенних текстах Ірини Федишин: *Моє серце рветься за тобою* („Я падаю з неба”); *Та мене вбивають крижані слова* („Ти тільки мій”); *На замок закрию серця ток* („Розпалю вогонь”); *Знов зупинились години* („Питай”).

Ще одним засобом увиразнення мовлення є порівняння. *Порівнянням* називається словесний вираз, в якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві [7]. Неодноразово Ірина Федишин звертається до цього художнього засобу. Порівняння не лише конкретизує уявлення про предмет, який зображується, а й відображає емоційне ставлення до нього мовця [7]: *Сильно так хочу я до тебе, // Як до неба, будь там рай* („Життям заплачу”); *А я, я, немов ота роса холодная, // А ти, ти – туман, який зникав* („Закохалася”); *Хочеш покажу, // Що я неначе птах, я не в твоїх руках, // Я не в твоїх думках* („Запали любов”); *Я, немов то сонце, сонце раннє // Заглядаю у твоє вікно...; Ти, немов той вітер, // Вітер літній // Огортаєш ніжністю мене* („Там, де ти”).

Усі пісенні тексти Ірини Федишин написані рідною, милозвучною українською мовою, тому можна з упевненістю сказати, що її творчість слід вивчати, пісні слухати, аби вдосконалити та відшліфувати мовлення. Отже, Ірину Федишин можна віднести до мовних особистостей української культури ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. Теорія літератури. Київ, 2001. 460 с.
2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 222 с.
3. Клещова О. Є. Мовностилістичні особливості пісень українського гурту „Океан Ельзи”. *Лінгвістика* : збірник наукових праць. № 3 (30). Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. С. 122–129.
4. Кононенко В.І. Мовно-естетичні параметри новостилію в прозових текстах українських письменниць. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 2 (54). С. 11–24.
5. Сніжко Н. В. Український мовосвіт ХVІІІ–ХХІ століття: проблеми інтегрального лексикографічного моделювання. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2017. № 12. С. 73–84.
6. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеса Гончара. Київ : Наукова думка, 1991. 140 с.
7. Теорія літератури – літературознавство і мовознавство. ПОРІВНЯННЯ: веб-сайт. URL: <https://ukrlit.net/info/criticism/comparison.html> (дата звернення 17.04.2021).

Д. І. Левченко,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

**ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ
У РОМАНАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА
«СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ТА «І ПРИБУДЕ СУДДЯ»**

Мова творів письменників є невід'ємною складовою лінгвістичного дискурсу будь-якого періоду. Тривалий час об'єктом наукових праць був здебільшого морфологічний та лексико-семантичний рівні творчості митців, утім, сприйняття довколишнього світу та його переосмислення зумовлюють і відповідний добір синтаксичних засобів, зокрема словосполучень і речень. З огляду на це окремі дослідницькі розвідки присвячено аналізу синтаксичного мовного рівня у творчій спадщині письменників. Складні речення втрапили в поле зору таких мовознавців, як Т. В. Сіроштан та С. О. Москаленко, які досліджували складні синтаксичні конструкції на матеріалі творчості О. Забужко [4], І. Я. Завальнюк, яка зосередилася на парцельованих складносурядних конструкціях у художньому дискурсі М. Стельмаха [3], Л. В. Голоюх, яка приділила увагу безсполучниковим складним реченням у стилістиці художніх текстів В. Шевчука [1], та ін.

Мета нашої розвідки – дослідити частотність уживання різних типів складносурядних речень у романах Володимира Лиса «Соло для Соломії» та «І прибуде суддя».

Одним зі структурно-семантичних типів складних речень є складносурядні. Це складні речення, предикативні частини яких синтаксично рівноправні й поєднані сполучником (сполучниками) сурядності [2, с. 250]. Розрізняють такі структурно-семантичні типи ССР: єднальні, зіставні, протиставні, розділові, градаційні й приєднувальні.

Звернімо увагу на єднальні ССР в романістиці В. Лиса. Автор уживає їх досить часто. У єднальних ССР передано такі семантико-синтаксичні відношення: одночасність подій, яка виражена завдяки однаковим видовим і способовим формам дієслова: *Вона ходила тепер доглядати Степана, і Антін тому не перечив* (Соло для Соломії); *Віталія сиділа все так же біля вікна, і очі її були так само печальними* (Соло для Соломії); *Воно зовсім не змінилося, не стало гіршим, і тільки здивована печаль навіки завмерла на ньому* (І прибуде суддя); послідовність дій, станів: *Вона мовби поставила якийсь запобіжник всередині, і той вчасно спрацьовував, підштовхуючи до банальних і очевидних відповідей* (І прибуде суддя); *Я підійшов до дверей, і щось наказало мені спинитися* (І прибуде суддя); причиново-наслідкові: *Мине ще трохи часу, і Петрик з Павликом – обоє, дружно – до безтяти закохаються в Соломію* (Соло для Соломії); *Вона ж і не согрішила, і дитина від чоловіка законного буде* (Соло для Соломії); *Тремтіла Соломійка, і ледь здригалася його рука на стані молодої* (Соло для Соломії).

П. С. Дудик і Л. В. Прокопчук зазначають, що конструкції із семантико-синтаксичними відношеннями послідовності дій і станів, причиново- та умовно-наслідковими називають ССР з невластивим єднальним значенням [2, с. 250]. Близькими до конструкцій із причиново-наслідковими є речення з умовно-наслідковими відношеннями, але їх у романах В. Лиса «Соло для Соломії» та «І прибуде суддя» не виявлено. Частини ССР із єднальними семантико-синтаксичними відношеннями можуть поєднуватися за допомогою одиничних сполучників *і, й, та* (у значенні *і*) та повторюваних (перелічувальних): *і... і, й... й, та... та, ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні*, проте автор у всіх випадках надає перевагу одиничному сполучнику *і*.

Не поступаються частотою вжитку й зіставні ССР. Їх розпізнавальний маркер – сполучник *а*, який указує на незалежний один від одного перебіг дій або процесів: *Потім вони удвох лишилися, а тоді якийсь грюкіт почули з кімнати пана Ганса-Йоахіма* (Соло для Соломії); *І ось тепер він простягає їй квиток, а дівчина тихо гладить його спину* (І прибуде суддя); *Очі мами Марії світяться двома сонцями, а свекор Гандрій з-під жінчиної п'яти й собі вдоволено покахикує* (Соло для Соломії); *Чекаю кроків, а тиша наче сміється з мене* (І прибуде суддя).

Звернімо увагу на конструкції з протиставними семантико-синтаксичними відношеннями. А. П. Грищенко, К. Ф. Шульжук виділяють три групи протиставних ССР: власне-протиставні, обмежувально-протиставні та заперечно-протиставні. У перших сурядні частини поєднуються сполучником *а* та повідомляють про протиставлення двох незалежних подій. У других предикативні основи поєднані за допомогою сполучників *але, та, проте, однак*, а в другій частині обмежується ступінь вияву того, про що йдеться в першій; окремим різновидом цих речень є обмежувально-компенсувальні, їхнім маркером є сполучник *зате*. У третіх частини ССР здебільшого поєднуються сполучником *але*, причому в першій частині заперечується будь-який факт дійсності, а в другій повідомляється те, що насправді заступає місце запереченого в першій частині. У художньому дискурсі Володимира Лиса найбільш значна частота вжитку конструкцій із обмежувально-протиставними відношеннями: *Соломійка, може, і вирвалася б, але тут вони почули звук* (Соло для Соломії); *Соломія спробувала відсахнутися, та він рук не розчеплював* (Соло для Соломії); *Це відчуття тривало, може, кілька секунд, але я відчув щось погрозливе і гнітюче у посвисті гнучкого холодного вітру* (І прибуде суддя). Спорадичним є використання ССР з обмежувально-компенсувальними семантико-синтаксичними відношеннями: *Ніхто не відповів, зате квиління за стіною припинилося* (І прибуде суддя) та заперечно-протиставними семантико-синтаксичними відношеннями: *Ноги дрижали, але голова працювала чітко* (Соло для Соломії). Власне-протиставних конструкцій у романістиці В. Лиса не засвідчено.

Розділові ССР – це синтаксичні конструкції, предикативні основи яких поєднуються сполучниками *або, чи, або..., або, чи..., чи, то..., то, не то..., не то, чи то..., чи то*. Вони виражають несумісність одночасної реалізації кількох

подій або явищ. Випадки вживання конструкцій із розділовими семантико-синтаксичними відношеннями в романістиці В. Лиса поодинокі, вони, як правило, спорадично супроводжують дискурс прямої мови: – *Вона випала з потяга чи хтось виштовхнув її* (І прибуде суддя).

Низьку частоту вжитку мають ССР із градаційними семантико-синтаксичними відношеннями. Це конструкції з парними сполучниками *не тільки (не лише)...*, *а(й)*, *не тільки (не лише)...*, *але й*. З огляду на семантику в таких реченнях зміст другої частини є важливішим порівняно з першою: *Не тільки мати, а й братики з кожним роком не по-дитячому закохуються в сестричку* (Соло для Соломії); *Не лише я, а й інші з тривогою поглядали на небо* (І прибуде суддя).

Приєднувальні ССР – це синтаксичні конструкції, маркерами яких є сполучники *та й*, *ба (й)*, *а також*, *причому*. Вони складаються з двох предикативних частин, друга з яких розкриває думку, виражену в першій. В. Лис зрідка послуговується такими реченнями у своєму художньому дискурсі: *Вона виявилася, як не дивно, не холодною, та й повітря у кімнаті було швидше літнім, ніж осіннім, до того ж не затхлим, а, навпаки, добре провітреним* (І прибуде суддя).

Дослідження складносурядних речень у романістиці Володимира Лиса засвідчило, що найчастіше автор послуговується єднальними, зіставними та протиставними ССР. Серед єднальних однаково високу частоту вжитку мають ССР з одночасними, послідовними та причиново-наслідковими семантико-синтаксичними відношеннями, а з-поміж протиставних найбільш поширеними є обмежувально-протиставні. Другий щабель з огляду на регулярність використання належить градаційним ССР. Найрідше письменник послуговується ССР із розділовими та приєднувальними семантико-синтаксичними відношеннями. Випадки їх ужитку поодинокі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Голоюх Л. В. Складні безсполучникові речення у стилістиці художніх текстів В. Шевчука. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. С. 24–28.
2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 380 с.
3. Завальнюк І. Я. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 39–47.
4. Сіроштан Т. В., Москаленко С. О. Стилiстичний синтаксис української малої прози ХХ ст. *Мова. Свідомість. Концепт* : зб. наук. ст. Мелітополь, 2020. Вип. 10. С. 48–52.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

І прибуде суддя	Лис. В. С. І прибуде суддя [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://testlib.meta.ua/book/241833/read/
Соло для Соломії	Лис В. С. Соло для Соломії [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.e-reading-

lib.com/bookreader.php/1024974/volodimir-lis-solo-dlya-solomii.html

А. В. Литвиненко,

ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

(науковий керівник: к. ф. н., доцент М. О. Волошинова)

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ДОНЕЧЧИНИ

*Реклама виправдовує своє існування,
коли її використовують у громадських інтересах* (Говард Госедж)

Останнім часом дослідницький погляд лінгвістів зупинився на вивченні рекламного тексту. Це зумовлено не лише економічними чинниками, а й самим явищем реклами. Розвиваючись, вона набула значення культурного феномену, який має безпосередній вплив на мову. Креативність та смислова наповненість реклами спонукає до вивчення цього унікального мовного явища.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства існування соціальної реклами набуває неабиякого значення, оскільки саме цей її вид торкається таких важливих для України проблем, як наркоманія, алкоголізм, сирітство, зростання злочинності, забруднення довкілля та ін.

За спостереженнями фахівців, для кожного історичного періоду властива різна за змістом соціальна реклама, яка визначалася актуалізацією тих чи тих соціальних проблем, низькою ефективністю діяльності або нездатністю державних інститутів вирішувати соціально значущі проблеми [2, с. 55]. Від часів проголошення незалежності й до сьогодні соціальна реклама в Україні залишається однією з наймеш розвинених у сфері суспільних, політичних та економічних процесів.

Мета статті – проаналізувати мовно-стилістичні особливості соціальної реклами Донецчини.

З метою мотивації населення до ведення здорового способу життя, покращення та збереження здоров'я українців, останнім часом усе частіше можна побачити рекламні плакати, що спонукають людей вчасно звертатися до лікарень, відмовлятися від шкідливих звичок, розвивати навички діяти на користь свого здоров'я та здоров'я інших, наприклад: *Обіцяй собі берегти себе! Сходи до мамолога – збережи життя!; В Україні гепатити поширюються найшвидше в Європі. Ти бачиш С? (про гепатит групи С – прим. автора); Кількість донорів в Україні у 3 рази менше за норму. Даруй життя!*

У зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції у світі, усе більше міської реклами присвячено цьому злободенному питанню: *Не хочеш захворіти? Носи маску! Прості речі рятують життя!; Будь свідомим та відповідальним! Обмеж соціальні контакти!*

У більшості випадків соціальна реклама Донецчини мотивує до зміни моделей суспільної поведінки й покликана привертати увагу громадськості до проблем соціуму. Саме тому на рекламних білбордах трапляються слогани, які порушують:

- проблему насильства в родині: *Зупини домашнє насильство;*

- актуальні питання збереження довкілля, екології: *Спалює один – дихає все село! Не пали! Роби компост;*
- тему алкоголізму та пияцтва: *Випив – сів за кермо – збив людину. Алкоголь та кермо несумісні! Не стань вбивцею!;*
- питання дотримання громадських прав та обов'язків: *Забули про аліменти? Забудьте про авто! Заплати аліменти!; Він щодня йде в бій за Україну, а ти не можеш відмовитися від сайтів агресора?;*

Зауважимо, що іноді розробники соціальної реклами в гонитві за яскравими образами й ефектними, на їхню думку, зворотами, порушують моральні норми. Чого варті, наприклад, такі висловлювання: *Вживав алкоголь, наркотик! Сів за кермо? То ти виродок! Знайди бетонну стіну і вбийся! Дай жити іншим.* На подібні фрази натрапляємо і в рекламній кампанії ЗВАЖАЙ, яка проходила під гаслом „Не жени до мене! Збережи собі життя!” і пропагувала дотримання правил дорожньої безпеки: *Я знепритомнію, коли вирізатиму тебе з авто* (репліка рятівника); *Тебе ховати не шкода. Дитину вбив навіщо?* (репліка працівника поховальної служби); *Житимеш зі мною за спиною* (репліка медичної сестри, яка стоїть поруч з інвалідним візочком). На думку багатьох дослідників, держава, як замовник реклами, має стежити за тим, щоб рекламні тексти бути менш агресивними, образливими, провокативними, більш коректними. Як зазначає Н. Грицюта, у подібних випадках не виконується основна функція соціальної реклами – визначити суспільно гостру проблему й запропонувати її продуктивне вирішення [1].

Отже, соціальна реклама Донеччини торкається актуальних проблем сьогодення, виходячи на перший план рекламного простору, стаючи поступово „самостійним видом комунікації” [1]. Як і в інших країнах, соціальна реклама України, зокрема й Донеччини, апелює до загальнолюдських цінностей: збереження довкілля, охорони здоров'я, виконання громадських обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Грицюта Н. Сучасний стан етичних проблем соціальної реклами в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2010_2/files/SC210_37.pdf
2. Мунтян І. В., Євтушок О. В., Гнатовська Д. О. Соціальна реклама в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Вип. 2. С. 55–59.

Д. В. Нагорна,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ЗАЛЕЖНІСТЬ ФОРМУВАННЯ МОВНОГО КОДУ ДОШКІЛЬНИКА ВІД МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Дошкільний вік є важливим у формуванні вибору мовного коду в процесі спілкування, адже саме в цей період закладаються основи соціального, комунікативного, пізнавального та мовного розвитку.

О. Михальчук зауважує, що поняття мовна поведінка є неоднозначним. Дослідниця трактує його як «вибір мовного коду, що виявляється через мовну діяльність або соціально вмотивовані зміни в мовній свідомості окремого носія чи мовної групи і зумовлений системою взаємопов'язаних соціальних, правових, психологічних і соціокультурних чинників, які є визначальними у стосунках мова і людина, мова і спільнота, мова і суспільство» [3, с. 37].

У дослідженні брали участь діти старшої групи віком 5–6 років двох дитячих навчальних закладів: «Гармонія Дитинства» м. Житомира та ДНЗ № 615 м. Києва. Заклади дошкільної освіти функціонують у державній та приватній формах, зокрема, ДНЗ № 615 – державний, а «Гармонія дитинства» – приватний. Відповідно до закону України «Про освіту» мовою освітнього процесу є українська. Отже, у двох дошкільних закладах українська мова регламентована мовою спілкування для працівників.

Для проходження та оформлення відповідей були залучені вихователі й батьки дітей. До вибірки опитуваних входять діти віком 5–6 років, які проживають у м. Київ (Святошинський район) та м. Житомир. За статтю вибірка поділена на 15 хлопців та 19 дівчат.

Інформацію на частину питань отримано від батьків, оскільки у віці 5–6 років більшість дітей ще не може адекватно сприймати опитувану інформацію. За національністю 96 % опитуваних дітей українці, росіян немає, інша – 4 %. За національністю «українець» є 84 % батьків, росіян – 6 %, інша – 6 %. Спостерігаємо, що батьки російської та іншої національності (12 %) дітей записали українцями. Усі 100 % дітей навчаються в українськомовних дитячих навчальних закладах, проте вихователі зауважили, що заняття проводяться як українською, так і російською мовами (як приклад, заняття з музики). Щодо рідної мови дітей, маємо такі результати: українська – 93,5 %, російська – 4,5 %, інша – 2 %. Зокрема, результати батьків значно відрізняються: українська – 82 %, 14 % – російська, 4 % – інша мова.

Проаналізувавши результати, дійшли висновку, що дитина в дошкільному віці у визначенні власної національності керується поглядами вихователів та батьків. «Я живу в Україні, тому я – українець», – таку відповідь на питання дав Андрій (6 років). Дівчата зауважили, що їхні бабусі та дідусі народилися в Україні, тому вони теж українці, як і їхні близькі.

Щодо тлумачення «рідної мови» маємо такі відповіді: «Це мова, якою говорить моя мама», «Мова, якою розмовляю я» та «Мова, яку я розумію».

Проте, варто зазначити, що в дітей відбувається підміна поняття «рідна мова» та «суржик», які в результаті вони ототожнюють. Дошкільник, перебуваючи в родинному колі, піддається впливу та підміні мовного коду. У родинному колі батьки послуговуються українською мовою та суржилом, натомість діти вважають, що «рідна мова – це мова їхніх батьків».

Звідси проблема розмежування української мови як рідної та суржику, як поєднання російської та української мов. І. Брага зауважує, що «суржик дітей подібний до суржику тих мовців, для яких він являє собою єдиний засвоєний код» [1, с. 103]. Оскільки вихователі розмовляють і українською, і російською мовами, то це не дає змоги дитині їх розмежувати, а носії суржику негативно впливають на мовленнєвий розвиток дітей.

У повсякденному житті діти часто пристосовуються до інших, а перехід з «мови на мову» супроводжується зміною соціального середовища.

Важливим аспектом формування мовленнєвої діяльності дитини є її комунікація з дорослим. Дитина старшого дошкільного віку орієнтується на дорослого як на важливого індивіда, наслідуючи манеру мови. У такий спосіб малюк ставить у центрі дорослого та опосередковується однолітками. Комунікативний аспект мовленнєвої діяльності змінюється протягом життя.

Центральним ареалом формування навичок мовленнєвої діяльності для дитини є її сім'я. Адже, коли батьки та діти активно висловлюються одною мовою, а в нашому випадку – українською, то це оберігає дитину від впливу іншої контактної мови. Проте, уникнути контакту дитини з носіями іншої мови неможливо. Сучасне суспільство продукує багатомовність. Як наслідок, мовлення дитини набуває ситуативних відхилень, спричинених іншим середовищем, зокрема дошкільний навчальний заклад, інші діти-однолітки та дорослі.

На підставі спостереження та індивідуальної бесіди зі старшими дошкільниками визначили, що дітям 5–6 років характерний допуск помилок у слововживанні. Старшим дошкільникам притаманне порушення послідовності вираження думок. Зазвичай, вони не можуть почати й закінчити висловлювання. Тому лише за допомогою дорослого можуть виконати завдання.

Діти старшого дошкільного віку в українськомовному середовищі розмовляють переважно суржилом та українською мовою, проте під час контактування з російськомовним співрозмовником обирають суржик. Такі умови сприятливі для активного утворення в мовленні дітей суржику. Це свідчить про те, що в дітей старшого дошкільного віку не відбувається розмежування української та російської мов.

Отже, підсумки наших досліджень окреслюють проблему підміни мовного коду, яка спровокована впливом мовного середовища. За власними спостереженнями над мовною поведінкою в дітей дошкільного віку доходимо висновку, що на вибір мови спілкування й на рівень володіння нормами літературної мови, загальноприйнятими формулами мовного етикету відіграє важливу роль оточення, у якому зростає й перебуває дитина. Проблеми, на яких

ми зосередили увагу, потребують подальшого вивчення, особлива увага повинна приділятися роботі над удосконаленням мовної культури та розвитку зв'язного мовлення дошкільнят.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Брага І. Суржик у родинному спілкуванні дітей. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 51. С. 96–105.
2. Калиновська О. Мовна ситуація в сфері освіти. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. С. 196–233.
3. Михальчук Оксана. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 28–39.

Ю. Г. Нікітчина,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В ПОЕЗІЇ О. ІРВАНЦЯ

У наш час багато науковців, серед яких Н. Арутюнова, В. Ващенко, І. Грицютенко, І. Детярьова, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Коваль, В. Кононенко, Б. Ларін, Л. Мацько, В. Мельничайко, О. Пивоваров, М. Пилинський, В. Русанівський, Н. Сологуб, О. Ткач, І. Чередниченко, велику увагу приділяють дослідженню синтаксично-стилістичних особливостей поезій сучасних письменників. І. Дегтярова проаналізувала стилістичний синтаксис поезії Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, Т. Прохаська, М. Шпаковського та інших авторів ХХІ ст. [2]. Т. Берест у своїй праці «Мова поетичних творів учасників групи “Бу-ба-бу”» схарактеризувала поезію письменників з лексичного боку, розкривши деякі стилістичні функції [1]. На сьогодні відомо кілька наукових розвідок щодо окремих аспектів текстотворення ХХІ ст. (О. Богачова, С. Бук, Т. Гундорова, Н. Зборовська, М. Зубрицька, Л. Калинська, М. Павлишин тощо). Проте в них не висвітлено всіх особливостей побудови речень з однорідними членами в поезіях О. Ірванця, що й стало предметом нашого дослідження.

У поезіях Олександр Ірванець використовує велику кількість простих синтаксичних конструкцій, ускладнених однорідними членами. Домінує вживання однорідних означень та обставин. У текстах автора наявні узгоджені непоширені означення, що стоять у постпозиції до означуваного слова. Найчастіше такі члени виражені прикметниками: *«Київ – мати городів панамських, Сальвадорських і сурінамських, І пуерто-, і коста-ріканських, І радянських, і пострадянських, – Всіх, де чують себе панами Громадяни країни Панами»* [3]; *«У осені на дні, на самім дні, В холодні дні, нудні й немилосердні»* [3]; *«Та вагома, як німецька марка, Вийшла ти із сейфів НБУ, Наче Попелюшка з закамарка, В збуджену і радісну юрбу»* [3].

У вірші «Уроки класики» при однорідних підметах, поєднаних сполучниковим єднальним і безсполучниковим зв'язком, наявне узагальнювальне слово *все*: *«В людині все має бути прекрасним: Думки й почуття, Пальто і сорочка, Шкарпетки, підтяжки, Зачіска, брови, вії, Губи і зуби, Ротова порожнина, слизова оболонка, Нігті, шкіра, мозолі на п'ятах, Кров, лімфа, Шлунковий сік»* [3]. Тут поет використовує велику кількість однорідних непоширених означень для надання повної характеристики предметові, про який мовиться в поезії, для привернення до нього уваги читача. Водночас у цьому реченні вжито асиндетон і полісиндетон для посилення експресії.

Однорідні неузгоджені означення, виражені іменниками, містяться в назві вірша *«На перехресті осені й зими»*, у рядках поезії «Ода гривні»: *«То ж не ліри чи якісь динари, А вона в свій номінал вміща Полум'яність Чорновола й Хмари, Зваженість Олійника й Плюща»* [3]. Ці члени виразно підсилюються значення, оскільки поєднані одиничним сполучником *й* у пари. Загалом у поезіях Ірванця

наявні однорідні узгоджені непоширені означення, що виражаються простими прикметниками, але можемо виокремити й уживання складних прикметників: *«Дочка чаклуна місцевого, – Мулатка оливковошкіра, Довгонога, масляноока»* [3]. Такі члени речення слугують для вираження характеристики особи.

Досить поширене використання поетом однорідних обставин місця, виражених іменниками у формі родового відмінка однини та множини. Частіше вживана форма однини: *«Ніхто не приїде із Бродвею й Монмартру»* [3]; *«Та нам же ще до Відня й до Берліна!..»* [3]; *«Від Тігра з Ефратом лежиш аж до Осло й Баранович»* [3]; *«Раді і веселі Згідно тій бомазі І в Парижі, і в Брюкселі, Й навіть в Копенгазі»* [3]. Ці ряди однорідних обставин поєднані єднальними сполучниками **й** та **і**, що сприяють посиленню однорідності. Чим більше єднальних сполучників у реченні, тим виразніше й емоційно відчутніше виражається з їхньою допомогою значення однорідності. Два останніх приклади свідчать про використання автором градації, що характеризується розташуванням однорідних мовних одиниць за ступенем наростання (висхідною інтонацією). Також трапляються ряди однорідних обставин, які виражені іменниками у формі місцевого відмінка однини з прийменником **у/в**. Повтор того самого прийменника при однорідних членах має велику стилістичну вагу: *«У цій осаді, в цій судомі, У цім содомі, в цім диму Що ми порадити кому? В цім гонорі, у цій Гоморрі, В цім гаморі, неначе в морі – Як ми почути трубний глас?»* [3]. Автор використовує асиндетон, що посилює виразність мовлення і слугує для виділення окремих слів.

Не менш поширені у поезіях автора однорідні додатки, які виражаються іменниками у формі родового відмінка однини та множини із заперечно-єднальними повторюваними сполучниками **ні... ні, ані... ані**: *«Також не пишу я про гуннів, про готів, Ані про манкуртів, ні про яничарів, Ані про Батурина, ані про Почаїв, Ні про Калнишевського, ні про Мазепу!»* [3]; *«Оскільки ні “Кемелу”, ні “Галуазу” Ніхто не приїде із Бродвею й Монмартру»* [3]; *«На роздоріжжі осені й зими Нізащо зарікатися не буду Я ані від тюрми, ні від суми, Тим паче від сурми Страшного Суду»* [3]. Наявні у віршах й однорідні додатки без сполучників заперечності: *«Брюса Лі і Айрошянке Продовження кволе»* [3]; *«А в глибині своїх лісів Підступні, як данайці, Сідлали оленів і псів Якути і нанайці»* [3]; *«Окупують лікарні і школи. Залучають ОМОНи й війська»* [3]; *«Як останній мудила, гризеш посторонки й вудила»* [3]. Такі типи додатків, виражені іменниками у формі знахідного відмінка множини та поєднані повторюваними сполучниками **і/й**, показують кілька предметів, об'єктів дії, тим самим збагачуючи зміст речення, розширюючи його смислове тло.

Значно рідше Олександр Ірванець використовує однорідні підмети та присудки. Загалом трапляються однорідні прості підмети, виражені іменниками у формі називного відмінка множини, що поєднані одиничними сполучниками **й/і**: *«Всі клятви й обіцянки Раптом упали в ціні»* [3]; *«Ліси порожні і поля просторі – Чи ж в просторі не згубимося ми?..»* [3]; *«В клуб діди ідуть і бабці»* [3]. Однорідні присудки у віршах найчастіше виражені дієсловами дійсного способу: *«Останні вагання Змиває і злизує злива»* [3]; *«Ніна Річчі ридає і його*

виглядає» [3]; «Мати пише й співає. А діти читають і плачуть» [3]. У першому прикладі наявна така стилістична фігура, як алітерація: повтор приголосного [з]. Автор використовує лише полісиндетон. Динамічність у зображенні розбурханої стихії підкреслюється однорідним рядом емоційних дієслів: *змиває і злизує, ридає і виглядає*. У вірші «Раптово усі поставали борцями» засвідчено однорідні присудки, виражені іменниками: *«А я не борець, не трибун, не оратор»* [3]. «Вірш до рідної мови»: *«Слово м'яке, оксамитове, байкове, Слово є дідове, слово є батькове! І Білодідове, і Сивоконеве, І Чорноволове вже узаконене»* [3] містить однорідні складені іменні присудки, виражені простими та складними прикметниками. У реченні поєднуються асиндетон і полісиндетон, зокрема, асиндетон у перших двох рядках посилює виразність мовлення, акцентує в ньому динамічний аспект.

Отже, у поезіях О. Ірванця використано велику кількість однорідних членів речення. Найчастіше вжито однорідні узгоджені означення, обставини й додатки. Менш поширені однорідні підмети й присудки. Стилiстична мета використання таких членів речення полягає в приверненні уваги до характеристики ознаки, предмета, явища, дії тощо. Між однорідними членами речення у віршах поета домінує єднальний тип семантико-синтаксичних відношень, використання повторюваних сполучників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Берест Т. Мова поетичних творів учасників групи «Бу-ба-бу». URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine51-7.pdf> (дата звернення 05.03.2021).
2. Дегтярьова І. Стилiстичний синтаксис української постмодерністської прози. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6049/04-Degtyarova.pdf?sequence=1> (дата звернення 23.01.2021).
3. Ірванець О. В. Вірші Олександра Ірванця. URL: <http://www.poetryclub.com.ua/metrs.php?id=334&type=tvorch> (дата звернення 24.01.2021).

Є. В. Осаволюк,

студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка

(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

СКЛАДНІ ЕЛЕМЕНТАРНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНІЇ ЮРЧЕНКО

Упродовж кількох десятиліть у сучасному мовознавстві помітна зацікавленість проблемами лінгвостилістики. Такий інтерес викликаний тим, що вивчення виражально-зображальних можливостей у широкому розумінні допомагає глибше зрозуміти призначення мови, пізнати її структуру, функціонально-диференційні особливості. У працях Н. Д. Бабич, П. С. Дудика, С. Я. Єрмоленко, А. П. Коваль, В. І. Кононенка, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинського, В. М. Русанівського, В. А. Чабаненка, І. Г. Чередниченка та інших закладено теоретичні і практичні основи лінгвістичного аналізу художнього тексту.

Складносурядні елементарні речення у віршованому мовленні є одним із найпопулярніших засобів організації поезії щодо естетичної та синтаксичної довершеності. Мета нашої статті – проаналізувати складносурядні й безсполучникові елементарні речення з однотипними частинами в поетичних творах Є. Юрченко.

У віршах поетеси функціонують різні типи сполучникових складносурядних речень. Зокрема, часто трапляються єднальні складносурядні речення: *«Нам не потрібні сигнали новітніх гаджетів, і зачекає ранкова прозора сповідь»* [1]; *«Вітер колише ніжну прозорінь, і на шляху визирають квіти»* [1]; *«Яскравість померкла, і шкло просвітліло водночас»* [2]; *«Півонії встелять дорогу, і хмарний душі полустанок зігріє усмішка Сварога»* [2]; *«Десь лусне старезна ступа, і Лада зустрине світанок»* [2]; *«Ти мене вирізняв з сотень-тисяч облич, і в долонях твоїх засинала до ранку»* [1]. У поданих реченнях наявний єднальний одиничний сурядний сполучник *і*. За характером семантико-синтаксичних відношень ці конструкції вказують на одночасність та послідовність подій. Стилістична функція таких складносурядних єднальних речень полягає в поєднанні одного явища з іншим, однієї дії чи поняття з іншим. Авторка не ускладнює ці синтаксичні конструкції однотипними частинами, вони постають у віршах елементарними.

Зрідка в поезіях трапляються складносурядні речення із зіставно-протиставними сполучниками. Власне-протиставні речення поєднуються сполучником *а* й повідомляють про протиставлення двох незалежних дій чи явищ: *«Карбує доля нам шляхи сакральні, а ми з тобою, наче Інь та Янь – достоту божевільні і печальні...»* [1]; *«Ще сьогодні грає вальс, а на годиннику полудне»* [3]; *«Ми щасливі, а хтось безликий влучить поглядом-автоматом»* [2]. Трапляються протиставні складносурядні речення із сполучником *та*: *«Грішних було, та Сонце забрало печаль»* [3]; *«Зледеніла сльоза, та чужою я не була...»* [3].

У віршах Є. Юрченко вживані безсполучникові складні речення. Варто сказати, що в поезіях вони побутують набагато частіше, ніж складносурядні чи складнопідрядні, останніх майже не виявлено у творах авторки. Найчастіше трапляються речення з перелічувальними відношеннями: *«Буришин витікає сльозами, з очей непроглядна завіса спадає»* [1]; *«Химерна Мара відступить, Аврора осяє ранок»* [2]; *«Най емоції б'ють фонтаном, кольорова радість проллється»* [2]; *«Хто не мріяв ніколи, хто у снах не літав»* [3].

Досить часто послуговується поетеса безсполучниковими реченнями з причинно-наслідковими відношеннями: *«На квитку викарбовують відлік часу, відлітаємо у минуле із першим снігом»* [3]; *«Всевишній творив їх з одного замісу, земного життя для обох – замало»* [3]; *«Кушувати плоди його стиглі прийде дитя, проростатиме вглиб і міцнітиме роду коріння»* [3]; *«Снігом зима крадькома припорошить, слід загубиться твій під наметом лавин»* [3]; *«Дихаю вільно, тінь твоя за плечима»* [3].

Не поступаються частотою використання й безсполучникові конструкції із зіставно-протиставними відношеннями: *«У рожевому цвіті віднайде потік твоїх мрій, у зеленому листі відродяться велич і сила»* [3]; *«Усміхаюсь, тільки плачуть свічі у храмі...»* [3]; *«Квола ворожка десь загубила карти, синя троянда не залишає рани»* [3]; *«Ти помирав, я в ту мить воскресала...»* [3]; *«Горить багрянцем листопад, в обіймах принишкла осінь»* [3].

Отже, найбільш уживані серед складносурядних речень у поетичному доробку Євгенії Юрченко складносурядні конструкції з єднальним відношенням, рідше із зіставно-протиставними. Складносурядних речень із градаційними та розділовими семантико-синтаксичними зв'язками не виявлено. Безсполучникових речень у віршах авторки більше, ніж складносурядних. Найчастіше трапляються безсполучникові конструкції з перелічуваними та причинно-наслідковими відношеннями, рідше із зіставно-протиставними. Інші типи безсполучникових речень авторка не використовує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Євгенія Юрченко «Аритмія мовчання» [Електронний ресурс]. URL: <https://issuu.com/nikaberg/docs/issuu> (дата звернення 10.03.2021).
2. Євгенія Юрченко. Візії дощу [Електронний ресурс]. URL: <https://litukraina.com.ua/2020/08/20/ievgenija-jurchenko-vizii-doshhu/> (дата звернення 12.03.2021).
3. Євгенія Юрченко [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/YevheniiaYurchenko> (дата звернення 25.02.2021).

Р. О. Петренко,

магістрантка Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Прокопчук)

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ЗІСТАВНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Потрактування зіставних складносурядних конструкцій як різновиду речень зіставлювально-протиставного типу пов'язане насамперед із граматичною працею А. Грищенка «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові», у якій уперше розмежовано формальну структуру зіставних та протиставних речень [4].

Складносурядні речення із семантикою зіставлення висвітлюють явища, які зіставляють за відповідною неконтрастною ознакою; за умови своєї нетотожності вони не заперечують одне одного, а мовби співіснують [6, с. 87]. Зіставні складносурядні структури є специфічним різновидом, оскільки тісно контактують із єднальними та протиставними конструкціями. І. Вихованець трактує їх як перехідні між структурами закритої й відкритої будови, що зумовлено перебуванням однієї частини конструкцій у зоні власне-зіставних відношень, а іншої – зіставно-єднальних [1, с. 307]. Для речень зазначеного типу характерним є зіставний сполучник *а*, який традиційно зараховують до семантичних [1]. Однак, як слушно зауважує К. Городенська, спроможність сполучника *а* мати як зіставне, так і протиставне наповнення свідчить про його часткову асемантичність [3, с. 24].

Однією з основних характеристик зіставних складносурядних речень постає тематична співвіднесеність та логічна семантична пов'язаність двох ситуацій у мисленні мовця [7, с. 86]. Зіставним складносурядним реченням у творах Володимира Лиса зазвичай притаманне поєднання та зіставлення ситуацій в одному часово-модальному плані: *Вірчин голос шелестить, а очі сміються* («Соло для Соломії», с. 221); *Олька гукнула, а Вікторія посміхнулася* («Століття Якова», с. 194). Хоч біноми з темпорально та модально узгодженими присудками в предикативних частинах значно переважають в українській мові, проте в досліджуваних конструкціях цього семантичного різновиду часова й модальна відповідність не є чіткою закономірністю: *Він теперика десь в Расії, а жінка його до батька вернулася* («Століття Якова», с. 40).

Зіставним структурам не властива абсолютна позиційна стійкість. Порядок розташування предикативних частин у складносурядних реченнях зі сполучником *а* може бути як вільним, так і фіксованим. У виявлених конструкціях із вільним порядком складників описані події, явища, стани відбуваються одночасно та незалежно один від одного, пор.: *Руки в боки, а нога вперед виставлена* («Діва Млинища», с. 14) – *Нога вперед виставлена, а руки в боки*.

За фіксованого порядку розташування предикативних частин їхнє переставлення неможливе, що може бути зумовлено різними факторами. Як засвідчує проза Володимира Лиса, позиційна стійкість складників у складносурядних реченнях здебільшого спричинена змістовими відношеннями між ними (*Душа сохне, а рука всихає* («Соло для Соломії», с. 84); *Степан лежав і стогнав, а зі скроні й розбитого носа густо цибеніла кров* («Соло для Соломії», с. 22)) та їхніми формальними особливостями, зокрема:

1) контекстуальною неповнотою другого предикативного складника: *Бо на самій стежці лежать кілька їхніх мертвих товаришів, а ще більше – семеро чи восьмеро – на самісінькому березі* («Століття Якова», с. 169);

2) наявністю в другій частині займенника, співвідносного з компонентом першої частини (він може бути лексично не вираженим): *Пив чарку з Гершкових рук, дивився на корчмаря, а за його плечима впливав обрис ни то дерева, ни то жінки* («Століття Якова», с. 49);

3) лексемами, які можуть бути або в обох предикативних частинах, або тільки в другій: *Тут нема товстих штор, а у вікно біля інших дверей зазирає місяць* («Століття Якова», с. 125); *Одна веде до гори, а друга в гору впирається й гасне* («Діва Млинища», с. 43).

Зіставлення в складносурядному реченні підлягає значеннєвій диференціації. А. Грищенко класифікує зіставні речення на дві моделі (основний засіб вираження зіставної семантики – сполучник *а*): з нейтрально-зіставним і розподільно-зіставним значеннями [4, с. 98–101]. І. Слинько, Н. Гуїванюк та М. Кобилянська виділяють одну модель речень зіставного типу, але розрізняють форми її парадигми з лексичними конкретизаторами [8, с. 612]. Натомість П. Дудик та Л. Прокопчук, зважаючи на наявність значеннєвих відтінків семантико-синтаксичних відношень у складносурядних структурах із зіставним значенням, зараховують до них розподільно-зіставні й зіставно-наслідкові конструкції [5, с. 257]. К. Шульжук, окрім двох зазначених змістових різновидів, виокремлює й речення з власне-зіставними відношеннями [9, с. 239–240]. Тому вважаємо за доцільне диференціювати зіставні складносурядні структури, виявлені в мовотворчості Володимира Лиса, на речення з власне-зіставною, розподільно-зіставною та зіставно-наслідковою семантикою.

В аналізованому матеріалі найпоширенішими є власне-зіставні відношення між предикативними частинами, тобто відношення без будь-яких додаткових семантичних нашарувань: *Так і стояв, а з колодязя стогін доносився* («Століття Якова», с. 240); *Сидить, а на село накочується осінній вечір* («Соло для Соломії», с. 170). Ці структури мають закриту будову, не можуть бути поширені новими предикативними одиницями [9, с. 239]. Сполучник *а*, що поєднує складники таких конструкцій, є двофункційним.

Відтворення власне-зіставного змісту в прозовій спадщині Володимира Лиса відбувається за певними семантико-синтаксичними параметрами, серед яких, услід за Н. Рулою [7, с. 91–92], виокремлюємо такі:

1) неконтрастне порівняння ставлення різних суб'єктів до тих самих явищ, дій: *Варка плакала, а в очах Соломії застигла затьмість* («Соло для Соломії», с. 274);

2) зіставлення виконуваних суб'єктами різних дій, що відкривають однакову перспективу: *Яшко до нас біжить, а Уляся до вашої хати норовить вирватися* («Століття Якова», с. 19); *Очі мами Марії світяться двома сонцями, а свекор Гандрій з-під жінчиної п'яти й собі вдоволено покахикує* («Соло для Соломії», с. 106);

3) зіставлення виконуваних суб'єктами однакових дій, спрямованих на різні об'єкти: *Молоко било цівкою об дно відра, а в голову – оте слово, сказане чоловіком* («Соло для Соломії», с. 144);

4) зіставлення станів: *Ти живий zostався, а до мене ся ніч горнеться* («Соло для Соломії», с. 122);

5) зіставлення за часовими параметрами: *П'ятірка квіток є вже, а ще з десятків на підході, от-от вибухнуть* («Соло для Соломії», с. 95);

6) зіставлення за просторовими параметрами: *Весілля вже йшло до вулиці, а від сусіднього двору бігла мати* («Століття Якова», с. 37). *Троє дітей стояли рядочком, взявшись за руки, а найменшеньку Гордій на руках тримав* («Соло для Соломії», с. 326).

Як показує фактичний матеріал, до названих критеріїв можна додати ще зіставлення за інструменталем виконання дій: *Бо, видно, олівцем закреслювали, а Тарас чорнилом писав* («Соло для Соломії», с. 56).

Частотним різновидом у мовотворчості письменника є складносурядні речення з розподільно-зіставними відношеннями. Складники цих конструкцій, повідомляючи про розподіл дій, ознак, що стосуються одного й того ж явища, предмета, особи, одночасно вказують і на зіставлення їх у певних виявах. Друга частина містить уточнення, конкретизацію змісту першої [5, с. 257], що спостерігаємо в таких реченнях: *Він ішов, а разом з ним волочився спомин* («Століття Якова», с. 195); *Аж цокають зуби, а на лобі ніт проступає* («Соло для Соломії», с. 96); *Йшла селом, ковтала сльози, а м'яка пухова хустка пекла їй долоні* («Соло для Соломії», с. 248); *Деся неї гнів пропав, а злості давньої й ни було вже* («Соло для Соломії», с. 358).

Деяко рідше у творах Володимира Лиса функціонують складносурядні речення, у яких предикативні частини поєднані зіставно-наслідковими відношеннями. У цих структурах, окрім зіставлення двох дій, станів чи ознак, другий компонент містить наслідок того, про що йшлося в першому [5, с. 257], наприклад: *Вони сварилися, а дівчисько, виявляється, слухало...* («Століття Якова», с. 16); *Зося хлипала, а Параска підійшла й почала гладити, мов маленьку, по голові* («Століття Якова», с. 112); *Погладив ледь-ледь, а Соломійка од того доторку опинилася вище сьомого неба* («Соло для Соломії», с. 42).

Корегуючи думку А. Грищенка про те, що в складносурядних зіставних реченнях використовуваний тільки сполучник *а*, І. Вихованець до цього типу зараховує також конструкції закритої структури зі сполучником *і*, які постають як вторинні, що виникли внаслідок дериваційної взаємодії з іншими типами

речень [1, с. 309]. Прикладом такої вторинної структури в творчому доробку митця є речення ... *ваша любов пташками до нас летить, і з хмарки дощем сльози за мамою проливаються...* («Діва Млинища», с. 46) – для порівняння: ... *ваша любов пташками до нас летить, а з хмарки дощем сльози за мамою проливаються....* Як відомо, первинними конструкціями для сполучника *і* є складносурядні речення відкритої структури, а побудови на зразок наведеної вище є вторинними. Н. Рула зауважує, що такі конструкції хоч і наближені до зони зіставлення, проте не є суто зіставними, оскільки мають виразні ознаки власне-темпоральних [7, с. 88].

Варто зазначити, що в лексикографічній розвідці «Граматичний словник української мови: сполучники» К. Городенської як виразник зіставних семантико-синтаксичних відношень у складносурядному реченні подано також парний сполучник *якщо... то* [2, с. 322–323]. На підтвердження цього можна навести такі речення, вилучені з художньої прози письменника: *Якщо спершу її мучила вина..., то згодом і самі думки, і вина почали вкриватися начеб невидимою, тоненькою, але міцною плівкою* («Соло для Соломії», с. 174); *Якщо Соломія казала біле, то Віталік – чорне...* («Соло для Соломії», с. 331).

Отже, у мовотворчості Володимира Лиса представлено різні види зіставних складносурядних речень. Домінантними є власне-зіставні конструкції, які можна групувати за певними семантико-синтаксичними параметрами. Майже однакову продуктивність у доробку письменника мають структури з розподільно-зіставними та зіставно-наслідковими відношеннями. Зіставлення й взаємодоповнення змісту предикативних частин у досліджуваних побудовах відбувається зазвичай за допомогою зіставного сполучника *а*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: сполучники. Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.
3. Городенська К. Г. Семантико-синтаксична типологія сполучникових складносурядних речень. Українська мова. 2019. № 2. С. 21–29.
4. Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наук. думка, 1969. 156 с.
5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
6. Морозова Н. В. Структура та семантика складного речення в ідіостилі Євгена Гуцала (на матеріалі художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 195 с.
7. Рула Н. В. Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2019. 260 с.
8. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Л. В. Пилипчук,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ОДИНИЦЬ МОВИ В ПОВІСТІ «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПЛІКУ» О. ЗАБУЖКО

У центрі уваги гендерних досліджень перебуває взаємозв'язок мови й статі та феномен відображення статі в мові й мовленні. Мета роботи полягає в описі та поясненні того, як трактується в мові стать, якими якостями наділені чоловіки і жінки, як функціонують гендерні стереотипи в мові й мовленні.

Відмінності між жіночою та чоловічою мовою студіє гендернофункційний підхід у лінгвістиці. Найголовнішу роль з погляду мовознавства виконують гендерні стереотипи (макрокомпонент) та гендерно-марковані мовні одиниці (мікрокомпонент). Один із способів вираження гендерних ознак мовної картини світу є гендерно марковані семи.

Значний внесок в осмислення гендерної проблематики в царині мовознавства висвітлено в працях А. Архангельської, О. Левченко, Л. Ставицької, О. Горошко, Т. Осіпової, О. Тараненка, О. Бондаренко, Т. Космеди, Т. Архангельської. Диференціація маскулінних та фемінних рис активно досліджується на різних рівнях мови (А. Кириліна та Н. Розанова, Н. Пушкарьова, Р. Лакофф, О. Єсперсен, Е. Сепір, Ф. Маутнер).

Одна з актуальних проблем цього напрямку – вивчення ролі індивідуальних характеристик людини, пов'язаних із статтю при лінгвістичному аналізі. Дослідження гендерних відмінностей на матеріалі художнього тексту дозволяють розглянути реалізацію гендеру не лише як чинник, що відбиває гендерну ідентичність автора, але і як чинник, що є структурним елементом художнього тексту.

На думку О. Левченко гендерно маркованими можуть бути: одиниця, вільна атрибутивна словосполука, стійка словосполука, стійкий словесний комплекс, лексика, лексема, фразема, фразеологічна номінація, фразеологічна одиниця, граматична одиниця та синтаксична конструкція» [2, с. 22].

О. Чуєшкова зазначає: «що до цієї ж групи долучаємо й поширені в аналізованій термінології гіпонімічні групи, які творять за схемою «базовий термін + прикметник чоловічий (маскулінний) / жіночий (фемінний)», пор.: *мовленнєва поведінка* → *маскулінна (чоловіча) мовленнєва поведінка*, *жіноча (фемінна) мовленнєва поведінка*; **мовлення** → *маскулінне (чоловіче) мовлення*, *фемінне (жіноче) мовлення* (також номінація, стиль мовлення, писемне мовлення, риторика, комунікативна тактика, концептуальна одиниця, лексикон, фразеологія, синтаксис тощо)» [3, с. 83].

Гендерні характеристики в лінгвістиці виражаються через мовну поведінку чоловіків і жінок та гендерну маркованість одиниць мови. Осмислення праць дало зрозуміти, що існує гендерна дихотомія в мовній поведінці (наприклад, жінки виражають свої емоції крізь призму інтонації, а чоловіки вважають за краще використовувати лексичні засоби), морфологічних

(наприклад, жінки використовують більшу кількість суфіксів зі значенням здрібнілості, зменшено-пестливості, аніж чоловіки), лексичних (наприклад, жіночій мові більш притаманне частотне вживання конотативної лексики; а чоловікам більш характерне використання стилістично-нейтральної лексики) і синтаксичних рис (наприклад, чоловіки більш вдаються до одноманітності синтаксичних конструкцій, частіше використовують складносурядні речення; жінкам більше властиво використання емфатичних конструкцій, що виражають більшу емоційність).

Гендерна маркованість мови насамперед розглядається на прикладі лексики, оскільки на лексичному рівні найяскравіше проявляються гендерні характеристики. Умовно можна виділити наступні категорії лексики:

1) особові займенники (*ти, вас, нас, її, вона, йому, я, їй, ним, тобі, нею, тобою, він, на ньому, йому, з своїм*);

2) слова й словосполучення, що мають у своєму складі одиниці з «гендерним компонентом», що характеризує гендерну приналежність до статі (*стара, прочанка, панотець, царице, старий, княгине, панна, вояки, пане господарю, молода, розхристана, простоволоса, покритка, мізиночка, мазунка, чумак, вдовиця*);

3) слова, які корелюються з поняттями «чоловік» і «жінка» (*дід, донька, мати, дівчата, батько, баба, Каїн, Абель, Оленка, Ганнуся, Василь, Марія, Дмитро, парубок*).

Виявлення чинників лінгвістичного відображення гендерного фактора допоможе більш глибокого дослідити та аналізувати текст.

Аналіз низки численних праць на тему гендерної лінгвістики можна констатувати той факт, що чоловіча та жіноча мови безперечно мають численні відмінності. Ознаки маскулінності та фемінності з погляду мовознавства виявляються на різних рівнях (лексичному, морфологічному та синтаксичному).

Гендерна маркованість одиниць мови яскраво виражається в повісті «Казка про калинову сопілку» О. Забужко. До переліку фемінних домінант гендерної парадигми на морфологічному рівні можна віднести: частотне використання демінутивів з позитивним конотативним значенням (наприклад, *Ганнуся, донечка, вертепчик, роботященька, малесенький, сестричко, любесенько, телятко, усенький, серденько, батенько, мізиночка*).

Волевиявлення чоловічих героїв яскраво передається через уживання вигуків, а саме імперативних (*гов, ану-но, гей, агов*). Наведені приклади вигуків із сторінок повісті О. Забужко підтверджують думку про преференцію наказового характеру мовленнєвої поведінки в чоловічому мовленні [3, с. 63]. Хоча більшість учених говорять про те, що саме жінкам притаманне використання вигуків.

На лексичному рівні фемінних домінант гендерної парадигми в повісті «Казка про калинову сопілку» є вживання колоративної лексики, яка творить численні асоціативні та метафоричні значення з позитивною чи негативною конотацією та виконує роль прямих номінацій (наприклад, *багрянний серпик*,

наче місяць-недобір [1, с. 1], чорний як смола [1, с. 1], русяві косенята [1, с. 2], вишневыми очиськами [1, с. 2], червоний з лиця, як опир [1, с. 3], червоних і синіх [1, с. 5], на срібному місячному моді [1, с. 5], з-під червоної бинди [1, с. 5], вся в чорному [1, с. 5], Марія таки й почервоніла [1, с. 6], біла кибалка [1, с. 7], залилася буряковим рум'янцем [1, с. 14], червоні плями свого дівочтва [1, с. 22], червоний дух [1, с. 25], з чорно запалими вглиб очима [1, с. 26] тощо.

На сторінках повісті О. Забужко жіночі персонажі звертаються до частого вживання просторіччя, які надають яскраво вираженої стилізації побутового мовлення та невимушеного забарвлення (наприклад, *«спантеличено вирячивши очі»*); використанням зниженої і лайливої лексики (*«дурна ти, дівко, за таким паливодою весь вік би сльозами вмивалася»*).

Жіноче мовлення представлене похідними іменниками з відтінком згрубілості: *«хороша дівчина то хороша, та не про вас же, мугиряки!»*, тим самим О. Забужко наділяє жіночий персонаж рисами маскулінності, адже така характеристика притаманна більш чоловікам.

На синтаксичному рівні фемінних домінант гендерної парадигми в *«Казці про калинову сопілку»* є використання довгих речень, здебільшого питальних і окличних (*«не хоч, то не йди, ніхто тебе, хлоню, не силує, от тільки чим станеш боронитися, коли питиме з твоєї криниці хто захоче, а ти про те й не знатимеш!»* [1, с. 6], *«гов, люди, а де ж моє життя, в яку ополонку провалилося за щоденним поранням-шпоранням, хата-поле-город-кури-гуси-свинікорови, дитячі хвороби, ниючі надвечір крижі, й не згадати, коли востаннє на небо дивилася?»* [1, с. 7]).

До маскулінних домінант письменниці можна віднести використання похідних іменників, що виражають значення збільшеності (наприклад, *вітрище, бабище*) та просторічних граматичних форм.

О. Забужко у повісті використовує іменникові деривати, які утворені за допомогою суфіксів зі словотвірним значенням об'єктивної збільшеності: *дідуган, здоровенний, хлопчисько, старезний, панисько, бабисько, розбишака, ручище*. Чоловіки використовують у мові безліч владних пропозицій, які висловлюють спонукання до дії з метою наказу, ради мовця: (*«а подай-но мені, доцю, коли ласка твоя, води напиться, та гляди не розхлюпай»*).

Також чоловіча мовна картина світу в *«Казці про калинову сопілку»* характеризується вживанням простих, коротких речень, прагненням до спрощення структури висловлювання (*«ти чия така пишна?»* [1, с. 2], *«вийдеш увечері?»* [1, с. 14], *«хочеш за цього, то йди»* [1, с. 3], *«не займай дитини, хай розвивається!»* [1, с. 3], *«не смій мені дражнити дитини!»* [1, с. 4], *«це ж кому така ростеш?»* [1, с. 5], *«чи ти ба, яка мудрована!»* [1, с. 15]).

Отже, у проаналізованому творі вдалося виявити відмінні гендерні особливості чоловічого та жіночого мовлення. Ці відмінності в мові представників різних гендерних груп обумовлюються тим фактом, що картина світу чоловіків не збігається з картиною світу жінок, а отже, процеси сприйняття й процеси вираження мають розбіжності.

За результатами аналізу специфічних рис чоловічого й жіночого мовних стилів персонажів повісті «Казка про калинову сопілку» було доведено припущення про те, що чоловічий і жіночий гендерні стилі мовлення маніфестуються різними способами у вираженні думок на таких рівнях як морфологічний, лексичний і синтаксичний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Забужко О. Казка про калинову сопілку. – Київ: Факт, 2000. – 84 с.
2. Пономаренко М. М. Відтворення гендерної парадигми оригіналу у художньому перекладі: дис. ... канд. філолог. наук. Olomouc, 2018. 176 с.
3. Чуєшкова О. Термінологія гендерної лінгвістики як система // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2018. – № 890. – С. 81–84.

Потіхенченко Т.Ю.,

студентка ВСП «Вінницький фаховий коледж
економіки та підприємництва ЗУНУ»

(науковий керівник: викладач I категорії І. В. Городенська)

ТЕХНОЛОГІЇ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: АФІРМАЦІЇ

Нейролінгвістичне програмування (НЛП) – це система опису структури суб'єктивного досвіду, що пояснює специфіку кодування набутої інформації; модель спілкування, яка ґрунтується на виявленні та використанні стандартів мислення; комплекс технік і принципів, на основі яких моделюються ефективні стратегії мислення й поведінки.

Україномовний варіант нейролінгвістичного програмування зараз тільки починає розроблятися: майже повністю відсутня література, не визначені термінологічні еквіваленти, спецкурси з НЛП є складовою лише деяких державних вишів [1, 131].

Ефект застосування НЛП полягає в тому, що об'єктові впливу не нав'язують певну думку, а штучно створюють інформаційний контекст, який стимулює так зване «самостійне» формування необхідних думок та висновків. Значна тривалість цього ефекту зумовлена тим, що об'єкти впливу вважають нав'язані їм думки власними. Дослідження у цьому напрямку набувають актуальності, зважаючи на посилення інформаційного впливу на людей через ЗМІ та виступи відомих громадських діячів.

Одним із прийомів НЛП є афірмації – короткі позитивні висловлювання (фрази), які при багаторазовому повторенні закріплюють необхідний образ або певну установку в підсвідомості людини, покращуючи тим самим психоемоційний фон, а також стимулюючи позитивні зміни в житті людини. Афірмацію ще можна розглядати як самонавіювання або як одну з технологій нейролінгвістичного програмування [2]. Афірмації вперше використав французький психолог і фармацевт Еміль Кує, відомою та дієвою є його «формула самонавіювання»: «З кожним днем мені стає все краще й краще».

Розробники методик позитивного мислення Норман Вінсент Піл та Джон Кехо досліджували механізми впливу на підсвідомість. Наразі найбільш популярним розробником методу афірмацій є американський психотерапевт Луїза Хей.

Афірмації є усвідомлюваними думками, які людина використовує для того, щоб замінити ними вже сформовані та давно діючі негативні переконання, у цьому випадку відбувається своєрідне заміщення – чим сильнішим є наше негативне переконання, тим довшим буде процес утворення позитивної афірмації.

Афірмації повинні бути коротко, чітко та лаконічно сформульовані, містити основні положення та найбільш конкретно відбивати суть проблеми. Щоб афірмації були насправді дієвими, вони повинні стверджувати те, що ми хочемо насправді здобути, або досягти, а не те, від чого ми бажаємо позбутися.

Афірмації повинні бути позитивного спрямування та формулюватися

тільки у стверджувальній формі, уникаючи питальних конструкцій, неоднозначних стверджень та заперечних фраз (без часток «не», «ні», «не хочу», «не зможу», «ніколи»). Відомо, що заперечна частка «не» ігнорується підсвідомістю і автоматично налаштовує все буття людини на негативний результат.

Афірмації повинні звучати тільки в теперішньому часі. Слова «скоро», «завтра», «в майбутньому», «я буду» автоматично сприймаються підсвідомістю як такі, що є нездійсненними. Якщо при побудові афірмацій, ми стверджуємо, що «...щось будемо мати...» наша підсвідомість не активізується взагалі. Потрібно жити у своїх думках, так ніби всі бажані події вже відбуваються у реальності, уникаючи сумніву та аналізу можливих помилок, уявляючи в деталях лише те, чого прагнемо.

Категорично не можна використовувати в афірмаціях конструкції «я хочу», «я мрію про...» та ін. Людина може скільки завгодно хотіти і мріяти про щось, при цьому заважати і допомагати їй ніхто не буде.

Варто уникати використання слова «можу», «вмію». У цьому випадку свідомість знає, що людина все зможе, вміє і не починає реалізовувати завдання.

Позитивні висловлювання повинні бути реальними та максимально наближеними до реального становища людини, щоб не виникало внутрішньо особистісних конфліктів та розчарувань, а також для вирішення проблем у найближчому майбутньому.

Афірмації повинні бути спрямованими на себе, не варто втручатися у справи інших, проте позитивне слово з боку оточуючих завжди впливає з подвійною силою.

Короткі позитивні висловлювання необхідно повторювати протягом декількох хвилин подумки або вголос упевненим голосом, також можна практикувати багаторазове написання.

Наведемо приклади типових афірмацій від Луїзи Хей:

Я заслуговую в житті найкращого.

Я гідна гарного життя.

Я роблю те, що мені подобається.

Мій вибір – рух уперед.

Я відкритий усьому новому.

Я обираю шлях пізнання та духовного розвитку.

Отож, вдало застосована НЛП-програма дає стійкий тривалий ефект, тому що людина вважає нав'язані їй думки власними. НЛП легко впливає на підсвідомість, бо «розмовляє» її мовою. Кожна афірмація як прийом НЛП містить глибокий зміст та дієвий потенціал для формування позитивних змін у житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: Смысл, 1999. – 287 с.
2. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избр. тр. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.

3. Манько Н. В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: Науково – методичний посібник. – К.: КНТ, 2008 – 256 с.
4. Лурия О.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д. Хомской. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1998. – 416 с.

В. А. Проташук,
магістрантка Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(науковий керівник: д. ф. н., професор Н. С. Колесник)

БІБЛІОНІМИ ТА НАЗВИ КАРТИН: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ

Як назви картин, так і заголовки художніх тестів виникають під час планового, детермінованого процесу номінації (на відміну від реальної ономастики), що є результатом суб'єктивної авторського творчості [4, с. 480], абстрактного людського мислення, і позначають назву конкретного творіння. Це дає нам можливість співставити ці розряди української ідеонімії за декількома критеріями, виокремивши спільне й відмінне.

Спочатку спробуємо з'ясувати, що ж таке „заголовок”. У „Словнику української мови: в 11 томах” натрапляємо на таке значення цього слова: „Назва будь-якого твору, його частини, розділу або статті, повідомлення, назва газети, журналу і т. ін.” [8, с. 83]. А. Р. Волков у праці „Лексикон загального та порівняльного літературознавства” подає визначення: „Заголовок, або наголовок – це назва твору, що є структурним складником тексту, першою його вирізненою, графічно виділеною архітектонічною частиною” [5, с. 211]. „Словник літературознавчих термінів” В. М. Лесина і О. С. Пулинця пропонує таке пояснення: „Заголовок – це назва твору або його частини, що друкується і пишеться над текстом” [6, с. 150]. Синонімічним до терміна „заголовок” в ономастиці є термін „бібліонім”, який у „Словнику української ономастичної термінології” Д. Г. Бучка та Н. В. Ткачової потрактовано як „вид ідеоніма, підвид хрематоніми, власна назва будь-якого художнього, публіцистичного, релігійного, наукового, політичного і т.д. твору” [9, с. 52].

Поява монографічних праць у новій галузі науки про власні назви – літературній ономастиці – припала на кінець XX – початок XXI ст. Над дослідженням бібліонімів працювала і продовжує працювати велика кількість науковців. Зокрема, ґрунтовним вважаємо дослідження Ю. О. Карпенка та М. Р. Мельник „Літературна ономастика Ліни Костенко” [2]. Більше уваги приділено саме заголовкам у статті Ю. О. Карпенка „Назва твору як об'єкт ономастики”, у якій питання розглянуто на матеріалі творчого доробку М. Бажана [3]. Функціональний аспект вивчення заголовків останнім часом зацікавив науковців Л. І. Шевченко, С. В. Форманову. А дослідники лінгвістики тексту О. М. Траченко, Т. В. Желтоногова, І. Р. Гальперін та ін. розглядають бібліонім як знак тексту, що його репрезентує.

Серед спільних рис заголовків та назв об'єктів образотворчого мистецтва виокремимо такі (за Н. Колесник):

1. Написання з великої літери. Як заголовки, так і назви картин, мають загальновідоме графічне оформлення, яке й відрізняє їх від загальних назв. Наприклад, „Дифузія форми”, „Екслібриси”, „Єврейська легенда”, „Птах і риба”.

2. Співвіднесеність назви з окремим предметом, а не поняттям. У випадку заголовка – це текст, у випадку назви картини – картина. Наприклад,

„*Портрет невідомого чоловіка*” – це назва конкретної картини 19 ст. Юстина Пігуляка.

3. Вужча сфера вживання, на відміну від родової назви. Порівняймо, „*Околиця села*” – пейзаж.

4. Залежність від контексту. Заголовок будь-якого тексту залежить від його тематики, мети, контексту. Назва ж картини дуже часто описує те, що зображено на полотні. „*Літо*” – це назва картини з літнім пейзажем. А репродукція „*Портрет короля Сигізмунда I*” зображує постать видатного політичного діяча того часу.

5. Специфічність акту найменування. В основі створення заголовка (як і назви картини) лежить суб’єктивна мотивація автора, яка часто може бути неочікуваною і незрозумілою. Наприклад, „*Колись*” – назва пейзажу Ігора Талая створює додаткові асоціації і розширює межі контексту [4, с. 480].

Також серед спільних рис назви тексту і назви картини можна назвати атрактивну функцію, тобто прагнення митця привернути увагу до свого витвору, спонукати людей прочитати твір чи ознайомитися з картиною. Найкращий приклад реалізації цієї функції – інтрига. Наприклад, „*Пречиста*”, „*Сентенція*”, „*Все міняється*”, „*Хода*”, „*Автопортрет*”. Ознайомившись із цими назвами, поціновувач образотворчого мистецтва не може однозначно уявити, що ж зображено на картині, які кольори і відтінки переважають, який жанр малюнка і яку техніку використав художник, і що, власне хотів сказати поціновувачам своєї творчості. Усе це стане відомо лише після детального огляду. На картині „*Пречиста*” зображена не Божа Матір, а весняний букет. Після прочитання найменування „*Сентенція*”, у кожного глядача виникають власні асоціації. Художник Микола Мазур же намалював химерні світлі лінії на темному тлі. Назва „*Автопортрет*” здається прозорою і передбачуваною. Ось тільки на полотні зображене не обличчя людини, а приладдя для створення витворів образотворчого мистецтва. Отож, автори викликають бажання побачити витвір, інтригують.

Не варто забувати, що як заголовки, так і назви картин пройшли неабияку еволюцію у розвитку. Це видно на прикладі дослідження структури назв картин, адже спочатку художники надавали перевагу довгим, містким назвам, які детально описують, що зображено, часто із вказівкою на жанр. Наприклад, „*Портрет Якоба фон Петровича*”, „*Введення Богородиці до храму*”, „*Портрет імператриці Марії-Терезії*”. Сучасні ж назви – лаконічні, часто однослівні, образні, без чіткого опису зображуваного: „*Полудень*”, „*Філософія життя*”, „*Відлуння*”.

З огляду на те, що назви картин і бібліоніми мають значну кількість спільних рис, а також на те, що останні активно вивчають на сучасному етапі розвитку літературної ономастики, тоді як назви художніх полотен ще потребують детального дослідження, вважаємо доцільним запозичення підходів до аналізу заголовків для класифікації найменувать артоб’єктів.

Зокрема цікавим у цьому аспекті є образно-семантичний критерій, який передбачає поділ бібліонімів на заголовки-індикатори, заголовки-образи та

заголовки символи залежно від семантичної потенції онімів [1]. У попередніх наших роботах ми здійснили спроби розподілу назв картин за таким же принципом, дійшовши висновку, що чернівецькі художники надають перевагу зрозумілим і прозорим за своєю семантикою назвам-індикаторам. Проте, значну кількість досліджуваних онімів складають назви-образи, в яких митці кодують приховані смисли, використовуючи різноманітні риторичні моделі. Також варто звернути увагу на значну кількість онімів зі складною мотивацією, що свідчить про використання одразу кількох підходів у процесі називання картин.

Якщо ж говорити про відмінності назв об'єктів живопису і назв літературних творів, то принципова різниця полягає в тому, що заголовок – є частиною тексту, репрезентує його, може бути своєрідним натяком на тематику, основною думкою чи узагальненням. За словами Ю. О. Карпенка, „тут маємо унікальну для ономастики ситуацію, коли і назва, і об'єкт називання мають однакову форму вираження – мовну, словесну” [3, с. 4]. Тоді як у випадку з назвою картини онім й об'єкт найменування мають відмінні форми вираження.

Крім того, назва полотна не завжди безпосередньо пов'язана з тим, що намальовано. В її основі можуть лежати особисті переживання й поривання художника, бажання привернути увагу або ж спроба створити унікальне найменування для вирізнення серед інших, схожих малюнків. Так, наприклад, назва „*Безвременье...*” художниці Наталі Ярмольчук спонукає реципієнта уявити собі годинник або інше втілення часу, вказує на можливість абстрактності, графічності намальованого, тоді як мисткиня зображає на полотні зимову чернівецьку вулицю. Очевидно, що йдеться про метафоризацію дійсності, власне бачення і творчий підхід до називання.

Отже, назви картин і заголовки мають багато спільних рис, що, в першу чергу, зумовлено сферою їхнього вживання. Проте, артионіми – окремий клас ідеонімів зі своїми особливостями, мотивацією та функціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків / Грицюк Л. Ф. // Мовознавство, 1992. № 2. С. 51–56.
2. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
3. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики / Карпенко Ю. О. // Повідомлення Української ономастичної комісії. Київ: Наукова думка, 1975. Вип. 13. С. 3–10
4. Колесник Н. С. Заголовок як об'єкт ономастики / Колесник Н. С. // Чернівці: Науковий вісник Чернівецького національного університету. 2006. Випуск 276-277. С. 479-487.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / голова ред. А. Волков. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 634 с.
6. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Київ: Радянська школа, 1971. 485 с.

7. Севернюк Т. А. Летючий промінь вічності... художник Наталя Ярмольчук. Чернівці: Золоті литаври, 2007. 304 с.
8. Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. С. 83. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zagholovok> (дата звернення: 20.04.2021)
9. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків: Ранок – НТ, 2012. 256 с.

Н. В. Ревега,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: д. ф. н., професор В. М. Мойсієнко)

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ПРОЗІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Неперевершений майстер української прози останніх десятиліть Валерій Шевчук у своїх творах з надзвичайною майстерністю використовує багатство рідної мови. Його новотвори вже давно стали набутком української літературної мови. Особливе місце в творах письменника займають фразеологічні звороти.

Метою роботи є виявлення й аналіз фразеологізмів у прозових творах Валерія Шевчука та характеристика їх з погляду стилістичного використання. Для цього заплановано розв'язати такі **завдання**:

- 1) виявити фразеологізми в прозі Валерія Шевчука;
- 2) класифікувати їх за чинною в українському мовознавстві системою;
- 3) дослідити походження фразеологізмів, з'ясувати їх лексичне значення;
- 4) визначити стилістичні функції фразеологізмів у прозі Валерія Шевчука.

Об'єктом дослідження є мова творів Валерія Шевчука.

Предмет роботи – стилістичні функції та виражальні можливості фразеологічних зворотів у прозі Валерія Шевчука.

Письменник у своїх романах використовує фразеологізми різних тематичних груп, щоб описати життя й побут людей, їх суспільну діяльність, особистісні стосунки, риси вдачі, поведінку. У романі «Стежка в траві. Житомирська сага» засвідчено такі групи фразеологізмів:

- фразеологічні одиниці, що характеризують психічний стан людини: *зсунулася зглизду* [1, II, с. 238], *клепка за клепку забігає* [1, II, с. 18], *на душі коти зашкребли* [1, II, с. 92], *завити хотілося* [1, II, с. 227];
- фразеологізми, що виражають різні види діяльності (мислення, говоріння, сміху, трудової діяльності): *з мислями зібратися* [1, II, с. 235], *за розум узявся* [1, I, с. 162], *мати голову на плечах* [1, II, с. 23], *продавав зуби* [1, I, с. 388, 426], *макітра не варить* [1, I, с. 151], *точилися балачки* [1, II, с. 219], *молотияк з гарячки* [1, II, с. 176], *по всій вулиці роздзвонили* [1, II, с. 179], *тіпун тобі на язик* [1, II, с. 180], *не розгинав спини* [1, I, с. 369], *зі шкури вилазила* [1, I, с. 368], *тягла лямку* [1, I, с. 368];
- фразеологізми, що описують зовнішній вигляд героїв: *не першої молодості* [1, II, с. 9], *сиділи на ній, як на корові сідло* [1, II, с. 23];
- фразеологічні одиниці, що виражають сором, хвилювання, страх, смуток, відчай, бідність, голод: *пекти раків* [1, II, с. 161, 275]; *провалитися крізь землю* [1, II, с. 414], *сльози навернулись* [1, I, с. 118], *сльозу на око вибило* [1, II, с. 236], *накипіло на серці* [1, II, с. 10], *серце тенькнуло* [1, II, с. 477], *сльози стояли в очах* [1, I, с. 89], *очі спалахнули* [1, I, с. 144], *зуби починали цокотіти* [1, I, с. 144], *забиває подих* [1, I, с. 141], *дрож бив* [1, I, с. 144], *коти на душі шкребуть* [1, II, с. 327, 320], *мурашки по шкірі побігли* [1, II, с. 297], *тіні власної*

боюся [1, II, с. 338], *земля під ногами в нього хитнулася* [1, II, с. 56], *голова обертом йде* [1, II, с. 397], *аж очима закліпала* [1, II, с. 7], *тенькнуло в грудях* [1, II, с. 265], *очі вилуплюєш* [1, II, с. 24], *аж рота розтулив* [1, I, с. 147], *носа повісив* [1, II, с. 24], *зробити великі очі* [1, I, с. 112], *тридцятка на дорозі не валяється* [1, II, с. 81], *ковтаю слину* [1, I, с. 137], *ледве зводимо кінці з кінцями* [1, I, с. 112], *за душею нема ані копійки* [1, II, с. 77], *кишки до спини прилипи* [1, II, с. 178].

Наведені фразеологічні звороти взято з реального життя. Вони характерні повсякденному мовленню житомирців і вдало та дотепно демонструють як мовлення персонажів, так і виразніше доповнюють портрети героїв Шевчукових оповідань. У подальших студіях плануємо максимально повно охарактеризувати фразеологічне багатство аналізованого роману житомирського прозаїка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук В. Стежка в траві. Житомирська сага. У 2-х т. –Харків, 1994.
2. Сучасна українська літературна мова / Заред. О. Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2001. – 399 с.

К. В. Савицька,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ІНТЕРНЕТІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Лінгвокультурологія з'явилася в результаті взаємодії та взаємопроникнення культури й мови. Одними з перших лінгвокультурологічних студій були праці О. Потебні та В. фон Гумбольдта. Мовознавці ще в середині XIX століття заклали теоретичні основи та дали напрямок розвитку сучасній лінгвокультурології. У XX столітті ідеї вчених розвивали Л. Вітгенштейн, Л. Вайсгербер, Ж. Дерріда, Ш. Баллі, Ж. Вандрієс, Ф. Боас, М. Гайдеггер та інші.

На сучасному етапі проблеми лінгвокультурології студіюють вітчизняні та зарубіжні дослідники, найвизначнішими з яких є В. В. Жайворонок, В. І. Кононенко, Ф. С. Бацевич, О. О. Селіванова, В. М. Манакін, Л. В. Савченко, М. І. Толстой, Ю. С. Степанов, Н. Д. Арутюнова, В. М. Телія, В. В. Красних, В. І. Карасик, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, В. А. Маслова, А. Вежицька та інші.

Переважає більшість лінгвокультурологічних розвідок здійснюється в межах антропоцентричної парадигми, основним принципом якої є дослідження «суб'єкта пізнання замість об'єкта, тобто дослідження людини в мові та мови в людині» [3, с. 8]. У такому розумінні лінгвокультурологічний аспект вивчає мову як феномен культури, як «спосіб входу» людини до певної культури [1].

Основним предметом дослідження лінгвокультурології є специфічні мовні одиниці, які містять культурний компонент значення. Такими одиницями, ми вважаємо, є лінгвокультурні концепти, лінгвокультуреми, символи, стереотипи, міфологеми, фразеологізми тощо.

Як зауважує В. М. Телія, лінгвокультурологічний аспект дослідження – це вияв та опис синергетичної за своєю суттю кореляції між «мовою» культури і семантикою фразеологізмів. А його мета – досягнути розумом живі культурно значущі смисли одиниць фразеології, які проявляються не тільки й не стільки у віддалених від нас за часом текстах, скільки в життєдайних дискурсивних практиках, у яких і проявляється володіння культурно-мовною компетенцією. На основі цих даних можна говорити про фразеологію як про найбільш культураносний компонент мови в дії [6, с. 19].

Сьогодні є дуже актуальна тема спілкування в Інтернеті. «Віртуальний світ», «інформаційна спільнота», «населення інтернет-мережі» [2, с. 45] для людства вже не є новими. Наше суспільство стоїть на тій межі, після якої умова володіння інформаційними технологіями уможливуватиме існування кожної людини. Інтернет поступово перетворюється на основне інтерактивне середовище масової комунікації. Інтернет-культура та мова користувачів взаємопроникають і набувають одного цілого.

Наша робота присвячена дослідженню специфіці спілкування здобувачів вищої освіти в Інтернеті крізь призму лінгвокультурологічного аспекту. Іншими словами, як студенти спілкуються в соціальних мережах, яка їхня культура «віртуального спілкування», які символи, знаки застосовують тощо.

На сучасному етапі розвитку людства Інтернет можна вважати глобальним полілогом, що ведеться мовою гіпертексту (текст, влаштований у такий спосіб, що він перетворюється в систему, одночасно створюється єдність текстів), важко оминати увагою, але набагато важче проаналізувати всі ті мовні процеси, що відбуваються в мережі.

Спілкування – це один із виявів соціальної взаємодії. Обмін думками, почуттями, оцінками, спільна діяльність лежить в його основі. Усе частіше почало проявлятися спілкування здобувачів вищої освіти в Інтернеті. Це спричинено не лише епідеміологічним станом, але й способом життя переважної більшості сучасної молоді.

Досліджуючи специфіку спілкування здобувачів вищої освіти в Інтернеті, ми знаходили конструкції з навмисне неправильним написанням слів, частим використанням табуйованої лексики і певних штампів, характерних для сленгів. Серед спілкування студентів у соціальних мережах трапляється і копролалія (схильність до вживання непристойних, цинічних, образливих слів) [5, с. 7]. Такий стиль спілкування говорить про зневажливе ставлення до етикету спілкування в Інтернет-мережах. Поступово віртуальні звички в спілкуванні переходять у «живе спілкування». Це знижує мовленнєву культуру носія мови.

Л. Стрельбіцька наголошує на тому, що «комп'ютерний жаргон – це нова підсистема української мови» [4, с. 38]. Це і справді вже є системою, оскільки має власні принципи кодифікування (створено словники як комп'ютерної лексики, так і словнички-рятівнички для відвідувачів чатів, блогів, форумів).

Використовуються візуальні ефекти, такі як-от: прості смайли, смайлики-картинки, анімаційний компонент; найчастіше використовують повідомлення без візуального вираження. Це свідчить про наближення інтернетівського спілкування до системи знаків.

Переважно синтаксичне оформлення повідомлень неправильне. Студенти зазвичай не витрачають час на пунктуацію, цим заощаджують час, але разом з тим – нехтують правилом, що від правильної пунктуації – можна доречно передати зміст.

Отже, мовна специфіка спілкування здобувачів вищої освіти в Інтернеті полягає в поєднанні активної і пасивної форми реалізації мовленнєвої діяльності. Національна мова поєднується зі сленгом, мовою програмування, символами, жестами тощо. Поняття і слово пов'язуються цифрою, кодом. Така мова не може бути однозначно визначена як письмова, або усна, або усна в письмовій формі, або зафіксована усна і т. д. Відбувається своєрідний розвиток мовної культури. Вважаємо, дослідження проблеми спілкування студентів в Інтернеті можна означити як мову масової комунікації, унаслідок якої створюється специфічний засіб зв'язку користувачів Інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. А. П. Загнітка. – 3-є вид., перероб. і доп. – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. – 287 с.
2. Калмыков А. А., Коханова Л. А. Интернет-журналистика : Учебное пособие / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М.: Издатель-ский центр «Академия», 2001. – С. 5–12.
4. Стрельбіцька Л. Інтернет як полігон розвитку природної мови / Л. Стрельбіцька // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2005. – № 538 : Проблеми української термінології. – С. 33–38.
5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – Львів : Вид-во «Сполом», 2001. – С. 3–39.
6. Телия В. Н. Культурно-языковая компетенция: её высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава языка / В. Н. Телия // Культурные слои во фразеологизмах и в дискурсивных практиках. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 19–30.

С. С. Сатмарі,

студентка Будапештського університету

ім. Лоранда Етвеша, Угорщина

(науковий керівник: PhD, старший викладач В. Лебович)

АНАЛІЗ УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Аналіз художнього перекладу дозволяє глибше і ґрунтовніше зрозуміти твір. Але чи знають діти в школах, що таке художній переклад, коли він виник, які течії та напрями існували протягом багатьох століть в художньому перекладі?

У своїй доповіді я хочу показати, яким чином можна доповнити та збагатити викладання літератури за допомогою аналізу перекладів художніх творів.

З цією метою були розроблені плани двох уроків з української літератури для учнів 9-10-х класів. Ці заняття я провела із участю угорськомовних студентів Будапештського університету ім. Лоранда Етвеша, адже через пандемію коронавірусу у мене не було можливості зробити це в Україні, на Закарпатті в угорських середніх школах. Під час занять студенти мали можливість познайомитися з різними течіями художнього перекладу та проаналізувати вірш відомого угорського поета Шандора Петефі «Kurta kocsmá (Курта корчма)» в трьох українських перекладах.

Ім'я Петефі (1823-1849) відоме не тільки в Угорщині, а й за її кордонами. Отож, не дивно, що його твори були перекладені багатьма мовами світу. Вірш «Kurta kocsmá (Курта корчма)» переклали українською мовою три відомі перекладачі – Павло Арсенович Грабовський (1864–1902), Леонід Соломонович Первомайський (1908–1973) та Іван Юрійович Петровцій (1945-2016).

Серед іншого метою мого дослідження було перевірити, в якій мірі впливає мова перекладу на сприйняття та розуміння вірша. Кожний переклад аналізувала група студентів, які інформацію про те, що це не оригінал, не отримали. Студенти повинні були знайти відповідь зокрема на те, в якій країні відбуваються події, описані у віршу, хто є головними персонажами, як розвиваються події тощо. Але перед аналізом перекладів, студенти трохи познайомилися з історією художнього перекладу.

Художній переклад існував майже завжди, з того часу як у світі виникла література. Першим перекладачем вважається Єронім Стридонський (347–420), який переклав Біблію латинською мовою [3]. Але в різні епохи до перекладу ставилися по-різному. У XVII ст. у Франції з'явилася течія так званих «прекрасних невірних» [1, с.39]. Це означало, що твори, які не відповідали їхнім вимогам, французькі перекладачі «виправляли» на свій смак. Олександр Сергійович Пушкін писав:

«Долгое время французы пренебрегали словесностию своих соседей. Уверенные в своем превосходстве над всем человечеством, они ценили славных писателей иностранных относительно меры, как отдалились они от

французских привычек и правил, установленных французскими критиками. В переводных книгах, изданных в прошлом столетии, нельзя прочесть ни одного предисловия, где бы не находилась неизбежная фраза: мы думали угодить публике, а с тем вместе оказать услугу и нашему автору, исключив из его книги места, которые могли бы оскорбить образованный вкус французского читателя. Странно, когда подумаешь, кто, кого и перед кем извинял таким образом...» [5, с.137].

Тож не дивно, що наступна течія навпаки наполягала на якомога точнішому, вірному відтворенні оригінального тексту. А те, що вважається хорошим, вірним або адекватним перекладом, змінювалось протягом віків.

Перша проблема з якою зустрічається перекладач вірша Шандора Петефі «Курта корчма», це назва. Що означає слово «курта» і як його передати українською мовою? В угорській культурі це був шинок, в якому вино кожного року продавали лише з жовтня по квітень, тобто від Михайлового дня до Юр'єва дня і це був шинок для бідних. Леонід Первомайський зберігає в назві вірша слово *курта*, Павло Грабовський називає шинок *старим*, а Іван Петровцій – *невеличким*. Як зазначив угорський літературознавець Золтан Медве, “природньо, що жоден переклад не передає (не може передати) поняття куртої корчми”¹, оскільки такого шинка в Україні не було [2, с.128].

У вірші Петефі шинок стоїть на березі річки Самош. З трьох перекладачів лише Первомайський зберігає географічну назву. Ті учні, які працювали з перекладами Грабовського та Петровція, були впевнені, що події, описані у вірші, відбуваються в Україні. Це пояснюється також намаганням перекладачів наблизити вірш до українців та русинів, створити не саме переклад, а переспів, наприклад за допомогою типового українського вигука «гей» або типово українського прощання з шинкаркою в кінці вірша Грабовського. У вступі до однієї зі своїх збірок віршів Павло Грабовський писав:

«У декотрих поетів я брав тільки мотив, переймався настроєм, а переспівував цілком по-своєму.» [4].

Тому не дивно, що поет скоротив дев'ять строф угорського вірша до шести.

У вірші Шандора Петефі хлопці у шинку п'ють *старе* і *вогненне* вино. Ці два прикметники є типовою угорською характеристикою доброго вина. Перекладачам було важко впоратися з їх точним перекладом: вино Грабовського *міцне*, у Петровція *давнє* та *гаряче*, а у Первомайського взагалі замість вина п'ють *старку*.

Зміст вірша розкриває актуальну для XIX. століття проблематику: протиставлення між бідними та багатими. На березі річки у шинку зібралися молоді парубки після важкої роботи. Було дуже весело: циган грав на цибалях, хлопці танцювали та випивали. Раптом з'явився гінець, який повідомив усіх про наказ поміщика припинити гармидер, тому що пан хоче спати. Парубки розсердилися на поміщика та його посланця і почали ще голосніше веселитися. Трохи пізніше до шинку завітав молодий парубок, із «своїх», що також

¹ Переклад мій – С.С.

попросив парубків не шуміти, бо його мама хвора... На прохання побратима хлопці замовкли, випили свої чарки та тихо вирушили додому.

Шандор Петефі не пояснює, чому хворій потрібна тиша. Можливо, тому що, хвора мати хоче просто відпочити, але може бути й тому, що вона помирає. Петефі надає читачам можливість вирішити самим, як вони розуміють ці слова вірша. З трьох перекладачів лише Грабовському вдалося передати це значення. Первомайський та Петровцій спрямовують думки читача виключно на сон. Причому обидва перекладачі багато чого додають від себе. Варіант Л. Первомайського виглядає так:

*Знов прийшли і знову чути:
„Тихше, хлопці, в мене скрута,
Не турбуйте матір хвору,
Треба спати їй в цю пору”.* [7, с. 138]

В І. Петровцій створив ось такий переклад:

*Знову стукіт із надвору:
„Хлопці, в мене мамка хвора.
Гамір ваш її тривожить
І заснуть вона не може”* [7, с. 50]

Отже, під час аналізу твору зі студентами ми дійшли висновку, що в художньому перекладі віршів вирішальними є деякі елементи, і їхня заміна може призвести до втрати прихованих конотацій, або зовсім іншої інтерпретації твору. Але оскільки смаки і погляди людей постійно змінюються, сміливо можемо стверджувати що жоден вірш та літературний твір не має та й не може мати остаточного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. BURJÁN, M. (2003) A fordításról való gondolkodás története Magyarországon 1787 és 1883 között. PhD értekezés. Szeged http://doktori.bibl.u-szeged.hu/81/1/de_1267.pdf (2021.04.20.)
2. MEDVE, Z. (2005) Corollaria. Petőfi a ruszin nép nyelvén. Pető Sándor kárpátaljai ruszin fordításainak antológiája. Nyíregyháza
3. PETRUS, Sz. (2017) A műfordítás alkotás és nem másolás. – https://konyvtacsko.blog.hu/2017/10/29/_a_muforditas_alkotas_es_nem_masolas (2021.04.20.)
4. ГРАБОВСЬКИЙ, П. (1964) Передмова. Твори в двох томах. Том 1. Оригінальні поезії, переклади і переспіви. Київ: Дніпро
5. ПУШКИН, О. (1949) Полное собрание сочинений. Том 12. Москва.
6. ПЕТЕФІ, Ш. (1998) Край села в маленькій корчмі. В: Іскри чардашу. Мадярська поезія. Переклав Іван Петровцій. Ніредьгаза, (A csárdás szikrái. Magyar versek. Fordította Petróczi Iván. Nyíregyháza, 1998.)
7. ПЕТЕФІ Ш. (2006) Курта-корчма. В: Шандор Петефі. Поезії. Вибрані твори. Переклад з угорської Леоніда Первомайського. Київ.

Б. Б. Сергієнко,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГУЦУЛЬСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ НАЗВ РОСЛИН І ТВАРИН У РОМАНІ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ «ГОЛОС ПЕРЕПІЛКИ»

Сучасна діалектологія спрямована на вивчення становлення та розвитку гуцульського діалекту, використання гуцульських діалектизмів у художній літературі.

Гуцульський говір – це унікальне явище української діалектної мови, джерело для вивчення мови, історії, географії, етнографії етнічної групи гуцулів. Цей ареал характеризується наявністю давньої, забутої лексики на позначення різних реалій, а також специфічних фонетичних, морфологічних, синтаксичних та фразеологічних явищ, які не збережені в літературній мові та інших діалектах.

Особлива увага приділяється лексичному рівню говорів як дуже складному, багатогранному, важливому й цікавому об'єкту дослідження. «Діалектна лексика вимагає неослабної уваги ще й тому, що саме слово становить поєднання результатів розвитку інших структурних рівнів – просодії, фонетики, морфології, а тому може служити індикатором цих змін» [3, с. 38].

Сучасна лінгвістика приділяє велику увагу проблемі типологічного дослідження словникового складу слов'янських мов і їхніх діалектів. Методи системності, які домінують упродовж останніх десятиріч у переважній більшості наукових праць (Д. Шмельов, В. Русанівський, О. Трубачов, М. Толстой, В. Сорбале, В. Мартинов, П. Гриценко, Г. Клепікова та ін.) застосовують під час вивчення загальних закономірностей розвитку й функціонування лексики [3, с. 38].

Народні говори розширюють стилістичні та виражальні можливості української літературної мови й збагачують її цілющими джерелами. Як зазначають дослідники, народнорозмовна мова – це невичерпне, вічно діюче джерело, з якого постійно надходить поповнення і на основі якого відбувається процес оновлення літературної мови [3, с. 38]. Саме діалектна лексика збагачує загальнонаціональну мову одиницями, яких часто немає в літературній.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що роман Марії Ткачівської «Голос перепілки» ще не був об'єктом наукового лінгвістичного дослідження загалом і з огляду на функціонування тематичної групи лексичних діалектизмів – назв рослин і тварин – зокрема.

Об'єкт нашого дослідження – роман «Голос перепілки» Марії Ткачівської з позиції функціонування в ньому гуцульської лексики.

Предмет наукової розвідки – гуцульська лексика, яка використана авторкою в мовній тканині художнього тексту, а саме назви тварин і рослин.

Мета – проаналізувати лексичні діалектизми, використані Марією Ткачівською в романі «Голос перепілки», які належать до однієї тематичної групи – назви рослин і тварин.

У романі Марії Ткачівської «Голос перепілки» відображено особливості мовлення жителів південно-західного наріччя, зокрема східнокарпатської групи (гуцульських говірок).

Лексичні діалектизми поділяють на дві групи: назви, пов'язані з етнографічними особливостями носіїв певних говірок (етнографізми, що позначають реалії, поняття, існування яких чітко окреслене територіально без літературних відповідників), і діалектні назви відомих у різних регіонах реалій, – такі лексеми мають один або кілька літературних відповідників. Використання кожного з цих типів діалектизмів у художньому творі має свої особливості [1, с. 10].

Опрацювання досліджуваного роману дало змогу виділити низку діалектних слів на позначення назв рослин і тварин.

Слово *мандригора* – *мандрагора*, яке використала авторка, має значення ‘рід багаторічних трав родини пасльонових’. Ю. Піпаш, Б. Галас у праці «Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)» подають значення скороченої назви *мандра* – гірська рослина [4, с. 98]. Спостерігаємо функціонування цього слова в контексті: *Вона хапає зі стола келишок із заздалегідь наготовленою настоянкою мандригори та арніки, піднімає Стефчину голову й прикладає до вуст* [5, с. 10].

Значення слова *арніка* – ‘рід багаторічних трав’янистих рослин родини айстрових’. Відповідного значення не вдалося знайти в лексикографічних працях, які репрезентують гуцульський зокрема чи південно-західний діалектний обшир загалом. Розглянемо функціонування слова у контексті: *Вона хапає зі стола келишок із заздалегідь наготовленою настоянкою мандригори та арніки, піднімає Стефчину голову й прикладає до вуст* [5, с. 10].

Слово *лен*, яке використала авторка, у словнику «Гуцульські говірки» має значення ‘льон’ [2, с. 111]. Функціонує воно й у романі: «*Чи я тобі не казала, як ти сіяв ленцю, Не бери си великую, візьми собі меншу, Бо велика, як ялиця, буде тебе бити, А маленька рум’яненко буде тя любити*», – гумкотіла Ганна [5, с. 89].

Яриці – ‘суниці’ [5, с. 21]. Таке значення гуцульського діалектизму наводить авторка в посторінкових зносках у романі: *Коли Мартин збирав солодкі яриці, Влодко тихо сидів собі й облизував пальці від ягід*) [5, с. 21].

Слово *лілік* у словнику «Гуцульські говірки» має значення – зоол. (Chiroptera) кажан [2, с. 112]. Спостерігаємо функціонування цього слова в контексті: *Як лилик, слухала навпомацки свою хутряну стихію й неслася між водою й берегом, лиш би повернути собі, що їй належить*) [5, с. 66].

У праці «Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)» Ю. Піпаш, Б. Галас подають значення слова *кутіюга* як бродячий собака; перен. безпритульна людина [4, с. 90], а от авторка в посторінкових зносках пояснює це слово тільки як пес [5, с. 124]. Спостерігаємо його функціонування цього в контексті відповідно до значення, яке наводить М. Ткачівська: *Лиш блисне місяць,*

Мартин миттю до загорожі біжить, щоб часом якийсь кутюга швидше за нього не прибіг) [5, с. 124].

У словнику «Гуцульські говірки» слово **маржина** має два значення: 1. велика рогата худоба; 2. худоба [2, с. 120]. Фіксуємо його й у мовній тканині художнього тексту: *Уже завтра набиратиме води з тієї студні, з якої п'є Борис, обходитиме його маржину, поратиметься на його городі, уже їхньому спільному* [5, с. 147].

Отже, лексичні діалектизми, які авторка використала в романі «Голос перепілки», належать до тематичної групи назви рослин і тварин. Переважна більшість із них відзначена в лексикографічних виданнях, які репрезентують гуцульський етномовний континуум. Окрім того, низку лексичних діалектизмів авторка сама пояснює в посторінкових зносках і доцільно використовує в романі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела. [Електронний ресурс]. Режим доступу: kulturamov.uiv.kiev.ua
2. Гуцульські говірки. Короткий словник / Відповідальний редактор Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
3. Євтушок Олексій. Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики. *Дивослово*. № 7. 2011. С. 38–40.
4. Піпаш Юрій, Галас Борис. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
5. Ткачівська М. Голос перепілки : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Досуга», 2018. 192 с.

А. Л. Сич,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка

(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

ДИНАМІКА НАЗВ НАПОЇВ У РЕТРОРОМАНІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ЦЕНЗОР СНІВ»

Тематична група «напої» – це група слів, яка означає функціонально однорідні реалії дійсності, тобто такі, що характеризуються предметно-логічними відношеннями.

Їжа та напої – це той елемент матеріальної культури, у якому найбільше зберігаються традиційні риси, з ними найбільше пов'язані уявлення народу про свою національну специфіку, водночас він легше й швидше зазнає запозичень, варіацій, модифікацій і новацій.

Тематична група лексики їжі та напоїв стала предметом дисертаційних досліджень В. Невоїт, З. Козиревої, О. Крижко, Е. Болоніної, С. Яценка, В. Різник та ін. Вагомий внесок у дослідження діалектної лексики з цієї теми зробили З. Ганудель, Е. Гоца. Надруковано низку історико-етнографічних праць із питань народної їжі, напоїв та продуктів харчування (М. Маркевич, П. Чубинський, Хв. Вовк, А. Димінський, М. Шевченко, В. Гнатюк, Л. Мовчанова, Л. Артюх, В. Борисенко, О. Воропай та ін.).

Мета нашої розвідки – з'ясувати, які назви напоїв вживає Юрій Винничук у своєму романі.

Усі напої, які представлені у творі, можна поділити на дві групи: безалкогольні та алкогольні.

Номінація таких безалкогольних напоїв представлена у творі іменниками: *вода, молоко, кава, розсіл, узвар зі свіжих полуниць* («...щось міцне й на травах...»), *чай, лимонад та різновиди соку з кропиви, молочаю, буряка, вишні, червоних порічок, моркви, а також агресту* (агрус), *румбарбару* (ревінь).

Назв алкогольних напоїв у творі не більше, але вживаються вони частіше: *пиво, коньяк, вино, шампанське, джін, віскі, горілка, «деренівка», самогон, медівка, спирт, настоянка на хроні, вишнева наливка, ром, цитринова настоянка, настій з акації, лілії, настурції, бренді*.

У творі автор використовує місцеву говірку міста, наприклад, «*пів чорної*» – маленька порція кави, *цьмага* – горілка. Юрій Винничук зображує різновиди вина: *рислінг* – це сорт білого винограду, а в цьому контексті – натуральне сухе вино, яке виготовляють з цього сорту винограду [1, с. 540]. *Херес* – сорт міцного виноградного вина [2, с. 50].

Часом автор ретророману змінює словотвір деяких напоїв: шампанське – *шампан*, горілка – *гурілка, горівка*, щоб найбільш точно відтворити атмосферу тих часів і місцевий колорит. Яскравим прикладом може слугувати такий уривок із твору: «*То буде катастрофа. Я собі тільки уявляю, як буду тлумачити таким новакам, що то є «три сильні з моцною!» (три 50-тиграмові келтики горілки), «п'ять шнітів зверху з делікатним ковніриком!», або «пів чорної» і «мелянж». Або як зачну собі замовляти різні відтінки кави-*

капуцина: «*Shale Gold*», «*Shale Nuss*», «*Nuss-braun*», «*Braun*», «*Capo*», аж до найтемнішої *Schwarzer gespritzt* – він виразно смакував усі ті назви і плямкав язиком» [1, с. 113].

Варто зазначити те, що кожен візит героїв до кав'ярень, ресторацій, під час прогулянок чи просто під час діалогу з кимось супроводжується вживанням напоїв. Простежуємо частоту вживання напоїв: пиво – 34 рази, коньяк – 15 разів, кава – 35, чай – 9, горілка – 21 раз, ром – 10 разів, вино – 37, шампанське – 17 (оскільки шампанське – це сорт вина, який відрізняється тим, що воно ігристе, але автор не розмежовує ці два поняття, тому я рахую їх як два різні напої). Варто сказати те, що у творі часто використано номінацію води, але вживається вона найчастіше в ролі речовини, а не напою. Інші назви фіксуємо в незначній кількості (до трьох уживань).

Також потрібно зосередити увагу на тому, які дієслова автор використовує в процесі називання того чи того напою: *цмулити, надпити, наточити* (пиво), *замовити, випити, вихлюпувати, набамбірितись* (напитися), *дудлити, купити, перехилити* (чарку).

Водночас автор апелює до синонімії при абстрактній назві напою: *напій, випивка, алкоголь, трунок, питво*.

Письменник зосереджує увагу на рецептурі приготування деяких напоїв: «Тоді я (Андреас) запропонував свій власний рецепт. Він готувався на основі медівки, але я до неї додавав сік агресту, румбарбару і червоних порічок, які медівку закислювали, а також доливав настій з акації, лілії і настурції» [1, с. 175].

Автор наголошує на тому, що напої також мають лікувальні властивості: «Старий притулив мені до вуст пляшку і наказав одним духом випити. То було щось міцне й на травах. Гіркий присмак. Я випила і відразу знову провалилася в сон, вкриваючись рясним потом, а прокинувшись, уже не пітніла і мене не морозило» [1, с. 163].

Крім того, Юрій Винничук назви напоїв уживає не лише в прямому сенсі, а й у переносному, уживаючи в порівнянні чи фразеологізмі: *і кров її* (кульбаби) *біла, як молоко, хоч і гірка, залишимо їм на чай, най мене нагла чорна кава залле, винова краля, дівчата зиркнули хмільними очима, повні трояндові вуста до дна, як склянку молока тощо*.

Часто у творі назви напоїв уживаються в сполученні з іншими частинами мови:

1. Іменник у формі родового відмінка: *пляшку вина, шампана, дві пляшки шампана, з пляшкою джину, запах пива і горілки*.

2. Іменник у формі орудного відмінка (частіше з прийменником): *другий з міцною кавою, гарячим розсолом, пляшки з шампанським, відерків з шампанським, замовили шампанське з льодом*.

3. Дієслово з іменником у формі знахідного відмінка: *пити вино, питиму шампана, випив кави, пляшки з горілкою, ромом, вином і медом, запах пива і горілки*.

4. Прикметник у формі називного відмінка: *слабка і водяниста кава, чорна кава, брудна вода, гаряча вода, добре пиво, старе пиво, іспанські вина, коштовні вина.*

5. Прикметник у формі родового відмінка: *теплого молока.*

6. Прикметник у формі орудного відмінка: *ячмінною кавою, гарячим молоком.*

7. Кількісні числівники: *один, два, вісім, п'ятдесят: п'ятдесят грамів коньяку, дві пляшки хересу, вісім пляшок рому і бренді, дві пляшки рому.*

8. Порядкові числівники: *другий, третій: оден гість хоче кави, другий – чаю, третій – чоколяди, пива, вина.*

9. Неозначено кількісні числівники: *кілька кухлів пива, кілька пляшок із ромом.*

Автор, як правило, уживає напої у формі однини, але фіксуємо речення, коли номінативи наявні й у формі множини. Водночас письменник використовує однорідні члени речення: *поливаючи їжу винами та коньяками, височіли стелажі вин, коньяків, ромів та інших напоїв.*

Поодинокими є випадки вживання заперечних часток: *не дадуть горівки, ані пива-меду, ні вина;* а також протиставних відношень: *ми п'ємо пиво, а треба пити віскі.*

Отже, бачимо, що функції напоїв у ретроромані доволі різні з огляду якому контексті вони вживаються. Автор за допомогою напоїв зобразив нам атмосферу тих часів, використовуючи різні форми вираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Винничук Юрій. Цензор снів. Харків : Фоліо, 2016. 319 с.
2. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 7. С. 540.
3. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 11. С. 50.

О. В. Сліпко,

студентка Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(науковий керівник: к. ф. н., доцент О. А. Павлушенко)

НАЗВИ СПОРІДНЕНOSTІ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ В МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ УКРАЇНСЬКИХ ПОДОЛЯН І ПОЛЯКІВ

Мова є інструментом думки, оскільки це універсальна знакова система, послугуючись якою, людина створює нові мовно-ментальні простори. Інтелектуальна діяльність особи невіддільна від її мовної здатності. На помежів'ї XX і XXI століть лінгвістика стала все частіше звертатися до досліджень мовно-ментальних процесів, тому сформувався новий її напрямок — когнітивна лінгвістика, ключовим об'єктом якої є концепт як мово-мисленнєвий конструкт. Саме цей феномен мово-мисленнєвої діяльності як окремої людини, так і спільноти відрізняє когнітивну лінгвістику від інших напрямів дослідження лексичної підсистеми. Концепти об'єднуються в концептосфери, а ті створюють національну мовну картину світу. У лінгвоконцептології розуміють мовну картину світу як «глобальний образ», який «являє собою основу світобачення, світовідчуття й реалізується в різноманітних формах людської поведінки, до яких належить і людська мова» [Живіцька 2010: 20]. Концептуальна картина світу об'єктивує знання у свідомості людини, що реалізується в мовній картині світу, яка є вужчою. Обидві картини світу — концептуальна й мовна — взаємопов'язані між собою, як мова і мислення.

У коло наших дослідницьких зацікавлень потрапив концепт “родина” в його експлікації у мовних картинах, створених поляками й кращими українського Поділля, оскільки в історичному минулому ці лінгвокультури тривалий час тісно взаємодіяли. Основою вербальної об'єктивації обраного нами для дослідження мовно-мисленнєвого конструкту є назви спорідненості. Щоб виокремити мовний матеріал саме Подільського краю із загального українського лінгвального простору, ми залучаємо до аналізу місцеві говірки та тексти літературних творів подільських письменників. Джерелом вивчення назв спорідненості в польській мові нам слугували літературні твори польських письменників, словники *Wielki słownik języka polskiego* та *PWN*, різноманітні наукові інтернет-джерела.

Традиційно назви спорідненості описують за ступенями та за прямими і боковими лініями. Кожна система спорідненості того чи того народу, у якого існує парний шлюб і моногамна сім'я, поділяється на одну пряму і декілька бокових ліній, що йдуть від прямої. Назви спорідненості по прямій лінії першого ступеня — це назви рідного батька, рідної матері, рідного сина та рідної дочки, тобто осіб, які становлять ядро родини.

Назви спорідненості першого ступеня, вживані подолянами — це *батько, тато, старий, мати, мама, матір, дочка, дочечка, доця, доня, син, синочок*. У польській мовній картині світу назвами спорідненості першого ступеня є *ojciec, tata, papa, stary, staruszek, ojciec, tata, matka, mama, mamusia, matunia*,

mateczka, mateńka, matuśka, mamulka, mamucia, córka, córeczka, córeńka, córuchna, córunia, córcia, syn, synuś, synek, syneczek.

Для називання чоловіка стосовно його дітей у подільських говірках поширеними є іменники *батько* й *тато*, останнє також слугує ввічливим звертанням до батька дружини або чоловіка. Іменник *батько* як синонім до *тато* є стилістично нейтральним і переважно вживаний для позначення особи чоловічої статі, з якою сам мовець не перебуває в кровній спорідненості. Спорадично вживане *nana*, що з'явилося в мовленні подолян у другій половині ХХ століття як наслідок інтенсивної русифікації. Цей номен зафіксовано у с. Довгопілівка Тиврівського р-ну, с. Чечелівка та с. Щурівці Гайсинського р-ну, с. Важне Теплицького р-ну, с. Сугаки Могилів-Подільського р-ну Вінницької області. З конотацією згрублості використовують також назву *старий*, що, за ВТСУМ, 'уживається для позначення батьків на відміну від дітей у сполученні з ім'ям, прізвиськом, прізвиськом тощо' [ВТСУМ 2005: 1393].

У польській мові часто вживаним є слово *ojciec*, що, за словником *WSJP*, має значення 'чоловік, який зачав дитину і потім її виховує'. Синонімічними за значенням 'рідний батько' є слова *tata*, похідне від фр. *papa*, й експресивно-оцінні *stary* й *staruszek*, що містять конотацію згрублості

На позначення особи жіночої статі стосовно до її дітей у подільських говірках поширеними є іменник *мати* та *мама*, за ВТСУМ, 'жінка стосовно дитини, яку вона народила' [ВТСУМ 2005: 659]. Іменник *matір* в сучасній українській мові переважно має стилістичне маркування книжними стилями.

У польській мовній картині світу семантичним відповідником виступають лексеми *matka* та *tama*, що за словником *WSJP*, має значення 'жінка, яка народила дитину, а також зазвичай виховує її згодом — стосовно цієї дитини'. Широко вживаними є лагідні назви: *matusia, mamunia, mateczka, mateńka, matuśka, mamulka, matucia*. З конотацією згрублості використовують також назву *stara*.

На позначення особи жіночої статі стосовно до своїх батьків у говірках Поділля поширені номени *дочка* та похідні конотаати: *дочечка, доця, доня*. Слово *мізинка* — 'найменша дочка' — зафіксоване в мовленні жителів с. Важне, Теплицького р-ну, Вінницької обл..

У польській мовній картині світу на позначення дочки вживається лексема *córka* і похідні назви *córeczka, córeńka, córuchna, córunia, córcia*, що містять позитивну експресивно-оцінну конотацію.

На позначення особи чоловічої статі стосовно до своїх батьків у говірках Поділля поширеним є номен *син* і похідна лагідна назва *СИНОЧОК*.

У польській мовній картині світу семантичним відповідником виступає лексема *syn* і також похідні назви *synuś, synek, syneczek*, що містять експресивно-оцінну конотацію лагідності.

Отже, спільним для обох мовних картин світу в об'єктивації концепту "р о д и н а" є номени зі спільним етимологічним коренем: укр. *тато* - польськ. *tata*, укр. *мама*, *мамір* - польськ. *tata*, *matka*, укр. *син* - польськ. *syn*; Також використання субстантивованих прикметників, що мають конотацію згрубілості – укр. *старий* – польськ. *stary*, укр. *стара* – польськ. *stara*.

Простежується певна спорідненість мовних картин світу обох етнічних спільнот, проте відмінним у вербальній експлікації досліджуваного мовно-мисленнєвого конструкту виступають номени укр. *дочка* - польськ. *córka*, укр. *батько* - польськ. *ojciec*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. Київ; Ірпінь: Перун, 2005, 1728 с.
2. Wielki słownik języka polskiego. URL: <https://wsjp.pl/index.php?pwh=0>
3. Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності, *Філологічні студії*, 2010. № 4. С. 20–25.

В. В. Собослай,
магістрантка Закарпатського угорського інституту
ім. Ф. Ракоці ІІ
(науковий керівник: PhD, доцент Є. Б. Барань)

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Взаємодія між українською літературною мовою та територіальними діалектами відбувалася протягом її історичного розвитку. Літературна мова доповнюється діалектизмами серед інших завдяки мові художніх творів, фольклору, етнології, усного мовлення, лексикографічних праць (діалектних словників).

Сучасна лінгвістика сприймає діалектне мовлення як рівноправний прояв національної мови. Зважаючи на те, що літературна мова і її норми належать до історично змінних категорій, то й трактування певних одиниць як діалектних теж зазнає історичних змін. У нормативних словниках сучасної української мови представлено значну кількість діалектних слів. Відповідні стилістичні ремарки біля таких слів свідчать про сферу їх поширення й про те, що вони перебувають у межах загальнолітературної норми [Жовтобрюх 1973: 14–15].

З другої половини ХІХ – початку ХХ століття істотно змінився семантико-стилістичний характер лексики. Якщо раніше літературна мова збагачувалася побутовою лексикою, словами з конкретним значенням, то письменники пізнішого періоду прагнули відшукати в народній мові слова з підвищеною стилістичною характеристикою, які відповідали б зростаючим потребам у поетичному вираженні [Муромцева 1983: 19].

Взаємодія літературної форми та діалектів української мови – це тривалий і складний процес, який можна простежити на будь-якому мовному рівні. Діалектне мовлення – одне з найефективніших джерел збагачення літературної мови. Використання діалектної лексики в літературних текстах є засобом створення мовного образу регіону. Діалектна лексика стала невід’ємною рисою художніх творів, що зображують життя та культури жителів різних куточків України. Західноукраїнські говірки майстерно стилізовано у творах І. Франка, В. Стефаника, Г. Хоткевича, М. Коцюбинського, М. Влад, С. Пушика, Ф. Потушняка та ін.

Федір Потушняк – відомий закарпатський письменник. Його творчий доробок – це поезії, новели, оповідання, романи, драматичні твори. Увійшов у літературу як поет-символіст, поет-мислитель. Його оригінальна поетична філософія базується на давніх міфологічних ідеях регіону.

Лексика мови творів Ф. Потушняка привертає увагу мовознавців. Разом із тим проблема використання діалектизмів у творчості Федора Потушняка не знайшло повного відображення в сучасній лінгвістиці, що визначає актуальність теми дослідження «Стилістичні особливості діалектної лексики у мові художньої літератури».

Таким чином, об’єкт дослідження – мова творів Федора Потушняка.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати стилістичну функцію діалектизмів у мові творів Федора Потушняка.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичний аспект проблеми використання діалектизмів у художній літературі.

2. Дослідити стилістичну функцію діалектизмів у творах Федора Потушняка.

У художній системі художника світ здається суперечливим зсередини і водночас єдиним. Письменник творив у силі неореалізму, прийомами імпресіоністичного та експресіоністичного письма, з метою, щоб найповніше розкрити внутрішню природу людини.

Життя закарпатського селянина дало Потушняку багатий матеріал для вирішення складних екзистенційних проблем з його своєрідною філософією, давніми звичаями, забобонами, несподіваними, часом незрозумілими вчинками. Своїм змістом і поетикою лірика Ф. Потушняка далеко відійшла від примітивних форм і мови закарпатсько-української поезії ХІХ–початку ХХ століття. Разом із такими митцями краю, як Зореслав, Колос, Рішко, Ірлявський, Потушняк творив нову поезію Закарпаття, вводив її в загальноукраїнський та світовий контекст [Голомб 2015]. Використовуючи різноманітні діалектизми, він створив нову поезію, тим самим зробивши свою поезію більш зрозумілою для всіх читачів. У своїй презентації він використовує порівняльно-історичний метод і проводить паралель між віруваннями українців про напівдемонічних істот та подібними народними віруваннями інших слов'ян.

Лірика Потушняка-поета розвивається в синтезному потоці символізму з сюрреалізмом, експресіонізмом та імпресіонізмом [Голомб 2015]. Початок його літературної діяльності припадає на другу половину 20-х рр., яку він розпочав збіркою поезій «Далекі вогні» (1934). Подальші його збірки: «Хвилини вічності», 1935-36; «Таємничі вечори», 1938; «Можливості», 1939; «На білих скалах», 1941, та ін. позначені впливом імпресіонізму. У кожній поезії цих збірок увагу читача привертає вміле використання мови у поєднанні літературних слів з діалектизмами.

У першій збірці «Далекі вогні» Федір Потушняк вміло відтворює духовний порив людини до щастя, внутрішньої гармонії, єдності зі світом. Збірка містить різноманітні вірші, у контексті яких ми можемо знайти використання різноманітних діалектизмів. Приклади діалектизмів цієї збірки подаємо в алфавітному порядку у вигляді окремих словникових статей. Кожне діалектне слово аналізуємо за такою структурою: після реєстрового слова подаємо частиномовну приналежність, український літературний відповідник, після якого слідує контекст із поезій письменника.

Приклади подамо з видання Ф. Потушняка «Мій сад: Поезії і драми»:

Легінь *ім.* 'юнак; парубок': Мов *легінь*, веселий, ярий, в гори вечір йде і мріє, місяць ясний із-за лісу визирає на обрію (Потушняк 2007: 26).

Усохти дієс. ‘ставати сухим втрачаючи вологу’: Весна проходить й літо, природа вся *усохла*, вітри холодні віють, любов лиш зацвіла (Потушняк 2007: 27).

Толока ім. ‘вільна ділянка біля села, що служить пасовищем’: Над *толокою* у вирій відлітає чорний птах, сумно грає-завиває хмурий вітер у лісах (Потушняк 2007: 29).

Млака ім. ‘заболочена низина; трясовина’: Блищать під льодом *млаки*, на водах ламлесь лід, на небі хмари-мраки і сонце – лиш як слід (Потушняк 2007: 30).

Днись присл. ‘сьогодні’: Планети круглі, кругла й мисль, ані малого, великого, а що є завтра, то і *днесь*, і все з числа зійшло одного (Потушняк 2007: 35).

Грунь ім. ‘вершина гори’: В далеких горах над *грунями* таємно сяюча зоря, і ти проходиш над морями в осінньо мертвії поля (Потушняк 2007: 40).

Плай ім. ‘стежка в горах’: Ідуть к нам в мряках ночі, крізь срібний *плай* святі, блаженні їхні очі і душі розп’яті (Потушняк 2007: 45).

Кріпко присл. ‘дуже сильно’: Веде їх *кріпко* пірат білий, в далечах моря лине шлях, і хто устоїть їхній силі; і ангел смерті у лучах (Потушняк 2007: 49).

Студня ім. ‘криниця без зрубу’: Відкрилася ниви зелена зіниця, як *студня*, глибока на небі зірниця, розвилися в полі високі тополі (Потушняк 2007: 69).

Плат ім. ‘хустка; вовняний плат’: Ввійшли в ліси зеленоокі сні, у тиху тінь далекі подорожні, співають в листю птиці голосні, як синій *плат*, далечина сьогодні (Потушняк 2007: 72).

Плесо ім. ‘грядка чотирикутної форми’: В зелене *плесо* у садах незнані в ніч прилинуть птиці, дозріле сонце на шляхах цілує стопи таємниці (Потушняк 2007: 74).

Спуз ім. ‘попіл; присок’: Заснув в долонях ночі світ, село, як іскра, згасло з *спузі*, росте на полі віщий цвіт, вогонь у дальнім виднокрузі (Потушняк 2007: 88).

Брость ім. ‘гроно; кетяг’: Єдиний взмах – і зорі з високості упадуть в діл, як срібно білі *брості* (Потушняк 2007: 91).

Огень ім. ‘вогонь’: Проснулась в травах дивна ніч, благий померклий день, крізь вогні ясних свіч *огень*, шлеш вічний нам *огень* (Потушняк 2007: 91).

Огарок ім. ‘недогарок’: Скажи, ах, милий брате, навіщо тобі маленький свічі *огарок*? (Потушняк 2007: 104).

Шувар ім. ‘аір’: Та ось іде, збираючи каміння з *шуварів* світом дивне голосіння, із-за гори закашляв день - перегорілий пень (Потушняк 2007: 105).

Отже, творча індивідуальність Федора Потушняка щасливо поєднувала романтичний світогляд із глибиною символістичного мислення, підживлюваною не лише вродженою поетикою природи, але й гострим розумом філософа, який охопив світ у всіх його діалектичних суперечностях та єдності [Голомб 2015]. Для Ф. Потушняка творчість була підсвідомим містичним актом, способом інтуїтивного розуміння вічних істин та єднання з

Богом. Твори поета виявили таку важливу рису українського модернізму, як синтез національних джерел із досягненнями останніх європейських течій. Він був художником із великою віталістичною силою, спонтанним ліризмом, оригінальним співаком тривоги та радощів регіону та чарівної природи Карпат, який збагатив українську літературу яскравими, свіжими фарбами художнього слова, неповторним світоглядом та глибиною думки. Можемо сказати, що взаємодія української літературної мови та територіальних діалектів є однією з найважливіших проблем у функціонуванні національної мови, яка стала предметом уваги багатьох науковців. Діалектизми не лише відтворюють процеси закріплення даного територіального елемента спільної мови в літературній мові, а й впливають на формування стильових норм, тобто використовуються як інструмент стилізації у мові художньої літератури [Матвіяс 2008: 10]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Голомб Л. Віртуальні виставки. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, 2015. Дата звернення 14.04.2021.
<http://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=67>
2. Жовтобрюх М. А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. // Мовознавство. 1973. № 1. С. 3–15.
3. Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури. // Мовознавство. 2008. №6. С. 3–12.
4. Муромцева О. Г. Головні процеси в розвитку лексичного складу української літературної мови другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Мовознавство. 1983. № 6. С. 18–25.
5. Потушняк Ф. М. Мій сад: Поезії і драми / упорядкування, підготовка текстів, передмова та примітки Д. М. Федаки. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. – 576 с.

В. А. Сovenko,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

ГОДОНІМИ м. КОРОСТИШЕВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Урбанонімія тривалий час залишалась однією з невивчених галузей сучасної ономастики загалом і топоніміки зокрема. В українській ономастиці, як і в інших слов'янських, цей клас онімів почали досліджувати лише в останні десятиліття, незважаючи на те що урбаноніми становлять численну групу онімного простору. Урбаноніміка вважається однією з перспективних ділянок сучасних топонімічних досліджень в українській мові. Її виокремлення в ономастичній царині стало результатом тривалих наукових пошуків таких відомих мовознавців, як К. Галас, І. Желєзняк, Ю. Карпенко, В. Лучик, М. Торчинський, К. Цілуйко, В. Шульгач, А. Ярещенко та ін.

О. Суперанська під «урбанонімією» розуміє всю сукупність назв вулиць, площ, будівель та інших внутрішньоміських об'єктів [2, с. 236]. На думку Г. Мезенко, урбанонімний простір – це сукупність усіх назв, що входять до складу міста, які існують зараз і ті, що використовувалися в попередні епохи. Це назви лінійних (вулиць, провулків, проспектів, проїздів, тупиків і та ін.) і масштабних об'єктів (церков, костелів, монастирів, кінотеатрів, готелів, кафе, пам'ятників і та ін.). Дослідниця підкреслює, що хоч урбанонімія – набір назв дуже різнорідних об'єктів, однак одиниці, які входять до неї, тісно пов'язані між собою, переплетені й виконують однакові функції [1, с. 51].

Мета поданої розвідки – проаналізувати годоніми м. Коростишева Житомирської області.

У м. Коростишеві можна виділити такі групи урбанонімів:

1. Годоніми, утворені на базі основ, похідних від імен і прізвищ видатних українських митців: вул. *М. Вербицького*, *В. Винниченка*, *О. Довженка*, *В. Короленка*, *І. Котляревського*, *І. Кочерги*, *П. Куліша*, *М. Лисенка*, *І. Огієнка*, *О. Ольжича*, *М. Рильського*, *Г. Сковороди*, *П. Чубинського* та ін.

Колишня комуністична ідеологія спричинила появу великої кількості годонімних найменувань на честь учасників революційних подій, діячів тодішньої радянської держави: вул. *Будьонного*, *Дундича*, *Котовського*, *Чернишевського* та ін. Характерні назви вулиць на честь Героїв Радянського Союзу: вул. *Ватутіна*, *Гастелло*, *Дарбіняна*, *Леваневського*, *Ніни Сосніної*, *Чкалова*, *Юрія Гагаріна* тощо.

Варто зауважити, що до 2016 року в Коростишеві чимала кількість таких вулиць успішно перейменована, зокрема: *К. Маркса* → *Героїв Небесної Сотні* (на честь Небесної Сотні – учасників Євромайдану, убитих силовиками); *Енгельса* → *Олега Ольжича* (на честь українського поета, політичного діяча); *Калініна* → *Пилипа Орлика* (на честь українського політичного, державного та військового діяча); *Фрунзе* → *В'ячеслава Чорновола* (на честь українського політика, провідника українського національно-демократичного визвольного руху) та ін.

Зафіксовано відантропонімний годонім на честь сім'ї, котра прославила Коростишівський район, а саме братів *Цендровських* (керівники місцевого партизанського загону брати Адам, Іван і Юзек Цендровські).

2. Годоніми, утворені від прикметникових апелятивів, складаються з лексем, твірні основи яких мають вказівку на будь-які природні об'єкти або елементи планування структури міста, і годоніми, що відображають особливості того об'єкта, який вони називають. У межах першого підтипу можна виділити урбаноніми, які відображають розташування об'єкта:

а) щодо елементів планування структури міста: вул. *Північна, Містечкова*;

б) щодо водних об'єктів: вул. *Набережна*;

в) щодо ділянок землі, засаджених рослинами: вул. *Польова*.

Окрему групу становлять урбаноніми, які відтворюють особливості об'єктів, пов'язаних із людською діяльністю. У межах цієї групи виділяємо годоніми, які відображають розташування:

а) підприємств, заводів, фабрик: вул. *Заводська, Паперова, Промислова, Ремісничка, Індустріальна*;

б) об'єктів соціальної сфери, зокрема навчальної, – вул. *Семінарська* (розташований Коростишівський педагогічний коледж імені І. Я. Франка);

в) транспортних об'єктів: вул. *Залізнична*.

Також зазначимо, що наявний урбанонім, похідний від ойконімної основи: вул. *Київська*.

Пріоритетними, на відміну від радянських часів, стали назви пов'язані з діячами культури та мистецтва. Більше значення мають історичні події та видатні постаті України (вул. *Пилипа Орлика, Івана Мазепи* та ін.). У Коростишеві вшановують пам'ять загиблих у зоні АТО: вул. *Свердлова* → *Максима Добрянського* (на честь українського військовослужбовця, десантника, учасника російсько-української війни); вул. *50 років ВЛКСМ* → *Сергія Панасюка* (на честь військового, що загинув під час виконання бойового завдання на Сході України).

Аналізуючи годоніми, переконуємося, що більшість із них не утворює синтаксичних конструкцій і лише деякі мають форму словосполучень, зокрема сполучення двох іменників-онімів у родовому відмінку: вул. *Григорія Сковороди, Михайла Вербицького, Володимира Винниченка, Володимира Короленка, Давида Гофштейна, Максима Добрянського, Максима Рильського, Олега Ольжича, Павла Чубинського, Пилипа Орлика, Сергія Панасюка, Юрія Гагаріна, Івана Франка* тощо.

Зазначимо й той факт, що на відміну від колишніх найменувань вулиць, які склалися відповідно до радянської традиції тільки з назви прізвища (вул. *Кірова, Косіора, Енгельса, Калініна, Ушакова* та ін.), нові урбаноніми поряд із прізвищем обов'язково містять ім'я.

У місті є релігійно-обрядовий годонім – вул. *Різдвяна* (перейменована вул. *Рози Люксембург*).

Крім того, спостерігаємо частину онімів, утворену завдяки онімізації – переходу загальної назви у власну (вул. *Героїв Небесної Сотні*, вул. *Молодіжна*, вул. *Семінарська* та ін.).

З огляду на зазначене вище годоніми становлять дві групи:

1) однокомпонентні (65 назв) – у їхній структурі міститься лише одне слово, до них належать відонімні й відапелятивні утворення: вул. *Заводська*, *Шахтарська*, *Корольова*, *Пархоменка*, *Потехіна*, *Сидоренка*, *Комарова* та ін.;

2) двокомпонентні (27 назв) – складаються з двох слів, більшість із яких відантропонімного походження (ім'я і прізвище, псевдонім відомих особистостей): вул. *Лесі Українки*, *Максима Добрянського*, *Івана Котляревського*, *Пантелеймона Куліша* та ін.

Отже, урбанонімний простір характеризується відносною цілісністю та стабільністю, однак є чинники, що змінюють, доповнюють його. Сучасні назви вулиць намагаються зменшити радянсько-комуністичне забарвлення, адже в Україні останні роки активно триває декомунізація. Годоніми м. Коростишева утворені здебільшого від власних назв, однак є й відапелятивні похідні, що вказують на місце розташування вулиці або на якусь іншу визначальну ознаку. Сьогодні наявні назви вулиць на честь уродженців міста, які його прославили, зробили значний внесок в історію не тільки міста, а й України загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Мезенко А. М. *Урбанонимия Белоруссии*. Минск, 1991. 256 с.
2. Суперанская А. В. *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука, 1973. 367 с.

О. І. Стецюк,
магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ В. ЛИСА НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «В'ЯЗНІ ЗЕЛЕНОЇ ДАЧІ»

Володимир Лис як сучасний український письменник знаний уже не одним своїм твором («Айстри на зрубі», «Романа», «Продавець долі», «Жінка для стіни», «І прибуде суддя», «Графиня», «Камінь посеред саду», «Острів Сильвестра», «Століття Якова», «Іван та Чорна Пантера», «В'язні зеленої дачі»). Прозаїк багатогранний у жанровій і стилістичній манері. Він любить експериментувати й сам запевняє, що завжди намагається бути у творчості різним, адже йому важливо не повторюватися, знаходити нові виміри в літературі й завжди дивуватися, споглядаючи зсередини ту містичну таємничість творчості. В. Лис поліжанровий, він пише повісті та романи, невеликі та об'ємні полотна, йому з легкістю даються як історично-пригодницькі та психологічні романи, так і детективи та фантастичні сюжети. В. Лиса можна назвати політематичним та полісюжетним письменником. Твори автора побудовані поліфонічно. Кожен головний персонаж – це окрема партія або голос, який входить у консонанс або дисонанс із зовнішніми подіями й партіями інших персонажів. Поряд із сольними партіями є й хорові – коли йдеться про масові рухи й зібрання (УПА, Червона армія, колгоспи, вечорниці...) [3, с. 14].

Творчість В. Лиса була предметом дослідження І. Зінчук, О. Клименко, К. Матвієнко. Предметом нашого дослідження стала жанрова своєрідність роману «В'язні зеленої дачі» (2015).

Проаналізувавши текст обраного твору, серед різноманітних тропеїчних засобів виокремили:

епітети: *провінційне містечко* (с. 1), *кам'яні стіни* (с. 3), *вузьку вулицю* (с. 3), *кумедність думки* (с. 3), *юні кобилки* (с. 3), *дециця часу* (с. 3), *пишну зачіску* (с. 8), *сильного жіночого тіла* (с. 8), *легкий рум'янець* (с. 9), *сосновим повітрям* (с. 11), *дамочок-коханочок* (с. 15) тощо;

метафори: *густий бас* (с. 1), *шаленою швидкістю* (с. 2), *щоби заливає фарба* (с. 2), *втопитися в очах можна* (с. 2), *на плечі звалюється неймовірна втома* (с. 3), *до хвоста черги* (с. 3), *бісеринки поту* (с. 4), *в'яло заперечив* (с. 9), *набридлих пацієнтів* (с. 9), *люба дівчина* (с. 11), *божественне тіло* (с. 39) та ін.;

порівняння: *сидів, як ідіот* (с. 4), *шепіт, схожий на зойк* (с. 10), *поглядом не злим, а якимось ніби далеким* (с. 10) тощо.

На синтаксичному рівні спостерігаємо побудову речень різної структури, зокрема прості: *Вечір, однак, пройшов із підкресленою ввічливістю* (с. 8). *То була третя така зустріч* (с. 12). *Таїса знову подивилась у вікно* (с. 40). Непоодинокі натрапляємо на речення, ускладнені різними компонентами: *Він дивився, як Лук'янець їсть салат, далі як наливає йому й Таїсі мінеральну воду*

(гідота місцевого виробництва, він ніколи не любив такої), потім наливає собі, п'є (с. 9). Повернувшись за стіл, Рамінник став далі з якоюсь покірною приреченістю чекати Таїсу (с. 17).

Найбільше автор послуговується складними реченнями: Лук'янець було взявсь аргументувати свою позицію, але Таїса вклинилась у розмову й доволі вдало перевела все на жарт – їжте вже, а вона, мовляв, побачить тоді, чи на повний шлунок захочеться дискутувати, а чи в чоловіків розмови про політику точаться тільки на голодний? (с. 9). Навіть коли її стискали грубі лапи Кугинця, дурного Прокопа, як вона казала, – їй було приємно відчувати, що вона таки і йому навіщось потрібна, щось же тягне його приїжджати – хай навіть лише її тіло, то це все-таки її тіло (с. 39). Він провів поглядом по квартирі, де все колись сам і придбав, притому вже вдруге, бо варто було Таїсі три роки тому натякнути, може, й випадково, у звичайній розмові, що їй подобається такий-то гарнітур... (с. 11). Коли спинив машину, як завжди, на спеціальній стоянці й подолав рівно півкілометра, що відділяли її від самої дачі, коли, як завжди, надихавшись на тій дорозі чистим сосновим повітрям, натиснув кнопку ледь помітного мелодійного дзвінка, двері відчинив сам Принципал (с. 11). Він відбивав м'яча, бігав за ним у ліс, коли дівчисько заганяло його туди кілька разів, здається, навмисне – може, насолоджуючись його слухняністю (с. 11). Кугинець особливо сміявся, описуючи вирази облич «дамочок-коханочок», коли він їм демонстрував певні фотографії, де вони, чисті радянські студенточки, були в пікантних позах (с. 15).

Отже, В. Лис з метою яскравого й детального змалювання культури, побуту й історичних подій використовує різноманітні мовні засоби для творення тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Андрусів С. Мости між часами: Про типологію історичної прози. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 8. С. 14–20.
2. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція: Монографія. Київ: Академвидав, 2004. 368 с.
3. Коряк В. Нарис історії української літератури. Мюнхен, 1994. 348 с.
4. Лис В. В'язні зеленої дачі: роман; 2-ге вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 320 с.

К. О. Сухаревська,
магістрантка ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(науковий керівник: д. ф. н., професор К. Д. Глуховцева)

ОБРАЗНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ П. МОВЧАНА ПРО МОВУ

*Мова – це п'ята ефірна стихія, яка облягає
національний простір, і зменшення її сфери
призводить до утворень своєрідних озонних отворів,
через які вривається чорна енергія, що деморалізує народ...*

Павло Мовчан

Сувору науковість не передбачає емоційного чинника, тоді як мовна експресія відіграє виняткову роль у пробудженні емоцій. Наразі образні висловлювання про мову – актуальний предмет обговорення, адже саме через них науковці та передові культурні діячі, яких непокоїть проблема значення мови в житті людини, сутності мови, намагаються донести до суспільства ланцюг проблемних питань.

Нині престижно розмовляти вишуканою українською мовою, бо добре знання мови – це важлива риса кожної освіченої людини. Українська мова – це червоний алмаз, створений народом. Наша мова є багатою та всеохопною, яка увібрала в себе пам'ять про історичне минуле українського народу, виробила неповторну символіку.

Учені-мовознавці світового рівня вважають українську мову однією з наймиліозвучніших та найбагатших за словниковим складом, здатною передати найтонші людські почуття, відображати духовний світ кожного, хто торкнеться її глибин [1]. Член Спілки письменників України Павло Михайлович Мовчан підкреслює: «Мова – не тільки комунікативний засіб, а значно більше. Це програма бути собою і реалізовувати себе» [2].

У нашому сьогоденні трапляється багато слів-паразитів, запозичених чужоземних слів, які українській мові зовсім не імпонують, тому не можемо не погодитись з висловлюванням громадського діяча Павла Мовчана, який влучно зауважив: «Засмічена мова - це засмічена свідомість» [3].

Наша мова – чарівна, лагідна, співуча... Вона живе у кожному українському серці. Для справжнього патріота рідна мова – найкраща, і кожен розуміє її значущу роль у своєму житті. Саме тому Павло Мовчан зауважує: «Для мене мова – це не просто ідентифікація народу, а значно більше» [2].

Усі ми знаємо, що для кожного свій рідний край наймиліший, проте життєві обставини складаються так, що, на жаль, дуже часто українці емігрують за кордон, але при цьому не забувають українську мову, а зберігають її у пам'яті та в серці все життя. Є люди, які, навпаки, живучи на своїй землі під впливом іншої думки починають відмовлятися від рідної мови, вважати її непотрібною, бо «і так» можуть добре обійтися без української мови, про що П. Мовчан доречно сказав так: «Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носієм рідної мови» [4], «Мова –

це певним чином і антропологія. Зміна мови не може не позначитись на зміні антропологічного типу» [5].

Один філософ сказав, що чужу мову можна вивчити за кілька місяців, глибини ж рідної мови треба засвоювати все життя для того, щоб пізнати її як культурний феномен, у якому закарбовані народні вірування, звичаї, світовідчуття і світосприймання, щоб пізнати витoki тих переносних значень з одного предмета на інший, які нерідко нас дивують і ваблять. Тому погоджуємося з висловом Павла Мовчана, який стверджує, що *«Мова і культура – речі кривно споріднені, бо перша фермент другої»* [6].

Немало образних висловів П. Мовчана про мову і слово стали афоризмами, бо в них мову розглянуто через призму української ментальності (*«Мова – останнє пристановище волі»*); схарактеризовано як культурне надбання (*«Мову створило високе поривання людини», «Мова – завжди вертикаль, духозведення»*); свідок історії (*«Слово – свідок історії, свідок Часу»*); відзначено, що з допомогою мови народ створює картину світу (*«Слово формує світ. Спотворене слово спотворює його»*). Павло Мовчан вживає лексему слово в переносному значенні, розуміючи під ним особливий демократичний спосіб життя, Божу благодать (*«Перед Словом усі рівні»*), це синонім до слова істина (*«Слово Боже розпиналося на пергаменті заради людини»*; *«В мові кожного народу закладений і шлях до Правди, і шлях до Істини»*). У мові відтворено життєвий шлях людини (*«В Слові починається і завершується життя народу»*). Для тих, хто хоче перекроїти світ, публіцист нагадує: *«Кордони мови ніколи не збігаються з географією», «Мови – переможниці платять за свої перемоги дуже дорого»*, [7].

Отже, український громадський діяч, шеф-редактор газети «Слово Просвіти», журналіст і політик; поет, перекладач, сценарист Павло Михайлович Мовчан у своїх образних висловлюваннях про мову наголошує, що українську мову треба зберігати такою ж красивою, а головне чистою, як людська душа. Коли ми навчимося любити свою мову, тоді ми навчимося й розмовляти українською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Веб-сайт. URL: <https://www.newpathway.ca/do-dnia-ridnoyi-movy/> (дата звернення: 18.04.2021).
2. Слово Просвіти. № 29, 22-28 липня 2010 р. 14 с.
3. Слово Просвіти. № 12, 20-26 березня 2008 р. 8 с.
4. Веб-сайт. URL: <https://smr.gov.ua/uk/dovidka/pravilno-govorimo-ta-pishemo/390-vislovi-pro-movu.html> (дата звернення: 21.04.2021).
5. Веб сайт.URL: <https://www.facebook.com/groups/MoyaKnyha/permalink/1509312885754764/> (дата звернення: 25.04.2021).
6. Слово Просвіти. № 29, 22-28 липня 2010 р. 15 с.
7. Веб-сайт. URL: <https://ra-ou.com.ua/index.php?id=367> (дата звернення: 25.04.2021).

В. В. Харчук,

студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка

(науковий керівник: к. ф. н., доцент В. М. Титаренко)

МОВНА БАГАТОГРАННІСТЬ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ «МЕЛАНХОЛІЇ» ЮРІЯ ІЗДРИКА

Мистецтво постмодернізму, яке характеризується нівеляцією усталених традицій, зняття усіх табу, десакралізацією цінностей, трансформацією ролі митця, тяжінням мовного оформлення творів до ненормативу, викликає суперечливе сприйняття в представників літературознавства, критики й пересічної читацької спільноти. Особливу суперечливість викликає факт уживання в літературі постмодерну субстандартних лексем, які до появи постмодернізму були абсолютно неприйнятні в літературі. Цікавою в плані мовного експериментування є творчість митця постмодерну Юрія Іздрика. Поетична мова автора дуже багата мовними засобами її використання. Дослідження лінгвальних явищ у творах Юрія Іздрика має важливе значення для розвитку поетичного стилю й української літературної мови загалом, оскільки допомагає глибше збагнути стилістичні можливості української мови, її функціонально-диференційні особливості.

Творчість Юрія Іздрика досліджували Е. Боева, Ю. Бондаренко, С. Поворознюк, І. Дегтярьова, Н. Карпенко та ін.

Мета роботи – простежити мовні особливості поетичної збірки «Меланхолії» Ю. Іздрика в контексті постмодернізму.

Ю. Іздрик пише не чисто літературною мовою. Є твори, у яких використовується тільки літературна мова, але також є такі, у яких кількість вульгаризмів, побутово-розповідальної лексики та суржику досить велика. Основними особливостями поетичного мовлення митця можна вважати такі:

- поширене вживання лексичних повторів;
- відсутність орфографії та пунктуації;
- використання іронії;
- використання нетипових епітетів, порівнянь і метафор;
- англізація української мови;
- вульгаризація;
- жаргонізми та молодіжний сленг;
- термінологічна лексика тощо.

У збірці «Меланхолії» найбільш часто вживаним постмодерним мовним засобом є повтор. Майже кожна поезія Юрія Іздрика містить лексичний повтор. Це явище неабияк підсилює експресивність та насиченість твору, викликає зацікавленість та привертає увагу читача.

Найчастіше поет використовує повтор на початку кожного рядка або строфи поезій:

...скільки ж довкола фріків і психів!
Скільки глухих паралельних просторів!
Скільки світів різних убогих!

Скільки бажань! [3, с. 5].

Такий повтор – це лексична анафора, використання якої в поезіях Юрія Іздрика неможливо не помітити, адже вона наявна майже в кожному творі, зокрема й у творчому доробку поета під назвою «Меланхолії». Таке часте введення анафори можна пояснити тим, що автор намагається привернути увагу читача до тексту, його змісту та допомогти краще усвідомити його.

У поетичних творах збірки «Меланхолії» автор також вдається до такого лексичного повтору як анадиплосис, що пояснюємо тим, що він хоче певним чином наголосити на деяких фразах чи словах у поезії. Проте варто зауважити, що анадиплосис у поетичних творах є слабо вираженим. Поет часто вдається до поєднання у віршах кількох видів лексичних повторів, зокрема анафори й анадиплосису, а також гри слів:

Я люблю тебе до речі
Бо **любов** – доречна річ...
...**я люблю** тебе їй-богу
Полюбому їй же ж бо...
...**я люблю** тебе походу
І твою погоду теж...
...от **люблю** тебе за це...
...та **люблю** тебе в безсонні
І крізь сон також **люблю**...
...**я люблю** тебе як бранку
І стокгольмський твій синдром...
...**я люблю** тебе в онлайні
А в офлайні – ще не факт... [3, с. 16–17].

Варіюючи повтором (анафора, анадиплосис), поет намагається якнайширше розкрити особливості любові до жінки. Досягається своєрідний колообіг зображуваного через використання митцем антонімічних понять (*безсоння – сон, онлайн – офлайн*). Тобто лексичний повтор у цьому вірші слугує засобом підсилення емоційної насиченості висловлюваного.

Цікавим явищем у поетичній творчості Ю. Іздрика є те, що він пише текст лише з малої літери. Тобто повністю всі слова в поезіях, незалежно від позиції слова та правил правопису написані без використання великих літер.

Також незвичним фактом є те, що поет практично не використовує кому в поезіях, тому деякі з його віршів можуть взагалі не містити жодного розділового знака. У такий спосіб поет порушує правила пунктуації, проте робить свої поезії оригінальними та незвичайними.

Англізацію української мови з лінгвістичного погляду можна вважати великим огріхом, але не тоді, коли це авторський літературний задум. Ю. Іздрик любить використовувати англійські слова транслітеровані на українську мову: «... де валить на повну густий **драм'н'бейс**...» [3, с. 47]; «... що далі – **пітьма і арт-хаузний хаос**...» [3, с. 48]; «...плекаєм надію на **янгольський дивертисмент**.....» [3, с. 52]; «...тут кажуть ще буде **якесь афтенаті**...» [3, с. 72]; «... я проклинаю когось на **інгліш**...» [3, с. 98]; «отакий

хендмейд – у чотири руки синкопами» [3, с. 121]; «давайте влаштуєм рестарт...» [3, с. 149] тощо.

Митець іноді вводить у поетичний текст англійські слова й окремі фрази англійською мовою: «*love*» [3, с. 8], «*call nine! one! one! now!*» [3, с. 22], «*earth-wind-end-fire*» [3, с. 51], «*season for joy*», «*season for sorrow*» [3, с. 137], «*past-in-the-future*», «*future – in-the – past*» [3, с. 144], «*I'll be back*» [3, с. 155].

Розглядаючи постмодерну поетику Юрія Іздрика, помічаємо, що на перше місце серед її характерних особливостей автор ставить іронію, яка, зрештою, є найсильнішим інструментом організації мовної гри. Прикладами іронії в текстах збірки «Меланхолії» є: «... як розпродують пекло сусіди з-під низу / як скуповують небо сусіди згори...» [3, с. 27]; «...бог уміє прийти непомітно / але любить потролити вірних...» [3, с. 34]; «можна до себе молитися сміло / можна до господи того, що знаєш» [3, с. 73]; «і зійде благодатний вогонь / на останню твою сигарету» [3, с. 85]; «сотворити молитву за дітей і солдатів / замушити тріп-хоп для калік і убогих» [3, с. 92] тощо.

Для увиразнення зображуваного Ю. Іздрик використовує нетипові тропи, наприклад:

епітети: «... а за нами летять шалапутні вірші...» [3, с. 11]; «... і веселе розхристане птаство» [3, с. 28]; «наелектризовані пацики...» [3, с. 81]; «присмеркові коханці» [3, с. 100]; «марципанова панна» [3, с. 127]; «віршований треш» [3, с. 169]; «чорний магістр з наркотичних ілюзій» [3, с. 283] тощо;

метафори: «...білим димом п'яним піднімались історії вгору...», «а відвертість знамень просто іноді ставить в тупик», «і скрадається літо – невтомно нечутно і м'яко...» [3, с. 10]; «...тільки жевріє тьмяна вина...», «...шарудить снігопад-зорепад...», «ніч моргає мов око пташине...», «...замерзають тривожні сигнали...» [3, с. 14]; «поки маки цвітуть і не гаснуть...» [3, с. 28]; «гуляють за вітром реклама і спам» [3, с. 216]; «душа раділа й серце відтавало...» [3, с. 231] та багато інших;

порівняння: «я дзвінкий як напружена мить» [3, с. 12]; «...але поки ще липень липкий як мед» [3, с. 28]; «гріх – мов здобич...» [3, с. 44]; «зірки горішні – як скло товчене» [3, с. 50]; «пальці як 10 відважних повстанців» [3, с. 57]; «ось небо над нами – розірваний плащ», «ось поле – заштопана плащаниця» [3, с. 77]; «... весна цього року – як дівчисько циbate...» [3, с. 81] тощо;

Поет вдається також до використання різногалузевих термінологічних лексем: «розірвані вщерт на **фотони**...» [3, с. 8]; «... і **нейрони** іскрять неохоче...» [3, с. 14]; «постійні жертви **акліматизації**...» [3, с. 35]; «... і знову **гормони і ендорфіни**» [3, с. 54]; «розкачує біт і в **синкопах** пульсує» [3, с. 75] та ін. Серед використовуваних автором терміносполук із різних галузей знань найбільше медичних термінів (*пухлина, психоз, аорта, тестостерон, адреналін, гормон, тремор, епілесія, фермент, генетичний, ампутувати, ендорфіни* тощо).

У збірці «Меланхолії» митець використовує такі види не літературного мовлення, як вульгаризми, причому найчастіше це обценна лексика.

Стилістичні функції обценізмів у поетичному мовленні Юрія Іздрика полягають у викритті байдужості у сприйнятті буття людиною: «...все це давно послано нахуй...» [3, с. 5]; «...просто будемо ми / просто будемо / будемо / блядь» [3, с. 10]; «і раптом стало похуй...» [3, с. 106]; факту марнування людиною відведененого їй земного часу на дрібниці й дурниці: «...ми запалимо свічку на пам'ять пройобаних буднів...», «...друзі – хто спився хто втік а хто йобнувся...» [3, с. 31]. Обценну лексику Юрій Іздрик також використовує для негативної оцінки зображуваного, як-от: «...виблядки часу...» [3, с. 35], «а просто тому що ми – космічні / і ахуєнні / і надприродні [3, с. 249]; «...весь наш світ – то фейсбук їбучий...» [3, с. 286]. Іронізуючи над релігійними істинами та сакралізацією вічності, Ю. Іздрик також удається до обценної лексики: «що за хуйня ніби всьому – свій час? / часу нема – провідник спиздів» [3, с. 137]. Через обценізми поет також виражає прагнення й неможливість водночас змінити щось у світі: «роз'їбошити б нахуй усесвіт цей блядь! / розхуярити б стіни між нами!» [3, с. 134]. Автор на основі обценізмів заявляє про негативізм буття, зневіру: «...тільки кількість чудес вже зійшла в неїбічеську якість...» [3, с. 48]; «йобнулось нахуй злетіло з катушок...» [3, с. 160]; «новини тримають в постійному ахуї» [3, с. 207]; «пиздець в головах і пиздець головам...» [3, с. 216] тощо.

Використовуваний митцем збірки «Меланхолії» жаргон і сленг виконує функцію іронічного зображення дійсності та байдужості людини, непотрібності її дій, поведінки: «...ніфіга ми не знали й раділи усьому / забиваючи глухо на правила строгі...» [3, с. 38]; «та побарабану їй ці твої драми / їй – /пофіг» [3, с. 40] тощо. Ю. Іздрик завдяки використанню жаргонізмів і сленгізмів досягає викриття надмірної віртуалізації життя, наслідком чого стала своєрідна фальшивість існування, ірреалізація дійсності: «стук в приваті галас в чаті...» [3, с. 167]; «втекли в мережу в віртуал в аватари / у месиджі в хаці порожніх розмов...», «... на тисячі лайків розпалась любов...», «... срачі і флешмоби іскрять і горять / устигнути б тільки запостити селфі...» [3, с. 207] та ін.

Через жаргон Ю. Іздрик також іронічно апелює до релігії: «скільки б ангелів не впало – полюбому перебор...» [3, с. 166]; «тебе без руля і без даху / господь просто взяв на понт...» [3, с. 189]; «хоч бог малював всі зірки під копірку / і втемну халтуривав комп'ютерний бог» [3, с. 200]; «наш господь нас нещадно тролить...», «наш диявол убитий стаффом...» [3, с. 286] тощо.

Просторіччя й суржик в поезіях Ю. Іздрика мають лише іронічне навантаження: «дражниться смерть як нахабне дівчисько – / корчить гримаси підло хихоче» [3, с. 5], «пазли складаються просто на раз...», «...щоб порішати невирішене...» [3, с. 7]; «я тут сиджу.. пишу вірші...», «чайок попиваю.. то те то се..» [3, с. 25]; «...но вся така сложна штука ця жизнь...», «що головне свого не прогледіти шансу...» [3, с. 77].

Отже, основними постмодерністськими засобами, які використовуються в поетичних творах збірки «Меланхолії» є лексичні повтори, зокрема лексична анафора, нетипові тропи (епітети, порівняння, метафори), яскраво виражена іронія, кальки з англійської мови й власне англомовні лексеми, відсутність

дотримання орфографічних і пунктуаційних мовних норм, вульгаризми, суржик, просторіччя, жаргон, сленг, різногалузеві терміносполуки. Поетичні тексти Юрія Іздрика побудовані цілком у руслі постмодерної поетики з яскравими прикладами мовної гри. Ю. Іздрик дає читачеві простір для тлумачення текстів, де побудує повна анархія та хаос, будує тексти, реконструюючи відомі фрази з літератури, Біблії, музики, що дозволяє читачеві віднаходити глибинні підтексти та неочікувані інтертексти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Єрмоленко С. Я. (1982). *Синтаксис і стилістична семантика*. Київ: Наукова думка.
2. Зеленська Ю. (2009). Стилiстичнi фiгури iз повтором у сучасному поетичному мовленнi. *Лiнгвiстичнi студii* : зб. наук. праць. Вип. 19. С. 180–182.
3. Іздрик Юрко. (2019). *Меланхолії : поезія*. Львів: Видавництво Старого Лева, 312 с.
4. Словник сучасного українського сленгу (2006) / [упоряд. Т. М. Кондратюк]. Харків: Фоліо. 350 с.

К. Т. Яриновська,
студентка Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Г. І. Гримашевич)

**ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ
КОЛЬОРУ У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ІЗДРИКА
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «КАЛЕНДАР ЛЮБОВІ»)**

Українську мову вважають однією з наймилозвучніших та найбагатогранніших у світі. Так, наша мова має дивовижно великий та різноманітний лексичний склад. Особливу та вагому частину лексичної системи української мови становить лексика на позначення кольору. Її багатство в мові пояснюють важливістю зорових вражень як одного з джерел пізнання навколишнього світу. Ознака кольору певного об'єкта – одна з найдавніших, яка передавалася крізь багато віків певними символами: від знакових систем міфології та фольклору до сучасного мистецтва та засобів його вираження.

Лексика на позначення кольору, незважаючи на свою малодослідженість, привертає увагу багатьох науковців, оскільки її можна розглядати не лише суто в лінгвістичному вимірі, а й у лінгво-психологічному, лінгво-філософському, мистецтвознавчому тощо. Зацікавленість кольороназвами зумовлена нашим життям. Останнім часом семантика кольоропозначень трансформувалася в окрему галузь науки про мову, бо розвиток кольороназв тісно пов'язаний зі сприйняттям навколишнього світу [6, с. 54].

У сучасній українській мові лексика на позначення кольору становить кількісно велику групу, яка активно поповнювалася новими лексичними одиницями протягом розвитку мови. Одним зі шляхів збагачення є вторинна номінація кольорів, що ґрунтується на застосуванні вже наявних у сучасній мові лексем з інших тематичних груп. Такі назви часто стають загальноновживаними кольоронайменуваннями. Деякі ж із них з'являються тільки в певному контексті, є результатом індивідуально-авторського бачення світу й рідко переходять до активного слововживання [1].

Кольоративи української мови – лексико-семантична група, що позначає кольори в українській мові. У мовознавчій літературі української мови з кольорознавства існує проблема уніфікації мовознавчих термінів що означають кольори тож у мовознавчих працях української мови з кольоративознавчих студій зафіксовано цілу плеяду синонімів: кольороназва, назва кольору, кольоропозначення, колірний термін, ім'я кольору, кольоронайменування, колірний прикметник, кольоратив, колоратив, кольоронім, колірний епітет, кольористична лексика, оказіоналізм-хроматонім, хроматизм тощо [3].

Назви кольору в українській мові, зокрема їх функціонування в художньому тексті, упродовж кількох останніх десятиріч є предметом постійного зацікавлення багатьох мовознавців (Л. Пустовіт [5], Н. Сологуб [7], Л. Ставицької [8] та ін.), які вивчають проблеми семантики слова в художньому тексті. На думку Л. Пустовіт, сполучуваність назв кольорів із різними

поняттями відбиває й закономірності використання традиційних образів, які стали певною мірою поетичними символами, і новаторське вживання назв із семантикою кольору для створення емоційно-оцінних метафоричних означень [5, с. 23].

Кольоративи в межах художніх текстів уживаються як у прямому, переносному, так і в символічному значеннях. Це зумовлено естетичною спрямованістю художніх текстів: вони покликані не так інформувати людину про щось, як викликати в неї переживання та почуття. Найбільш повно естетичну функцію реалізують кольоративи в текстах поетичних – їхня частка, за підрахунками дослідників, становить тут близько 14 % усієї лексики [9]. Серед зафіксованих у збірці Юрія Іздрика «Календар любові» можемо виокремити 127 випадків уживання лексем на позначення кольорів, серед яких: 49 – на позначення чорного кольору, 29 – білого, 4 – сірого, 2 – сивого, 4 – червоного, 3 – зеленого, 4 – прозорого, 5 – жовтого, 4 – синього, 5 – золотистого, 10 – срібного, 2 – рожевого та 6 випадків уживання лексеми «колір». Переважно всі ці лексеми виражені прикметниками, рідше – іменниками: «...і чорний траур тротуарів / і *зелень* лип і неба лють //» [4, с.144], «...щораз менше *кольорів* у спектрі //» [4, с. 402], «перли крохмальні крапельки поту / і алергічне *почервоніння*...» [4, с. 148]; прислівниками – «...мільйони нейронів як мухи – мовчать *чорно* //» [4, с. 236], «...коли за тобою скупаю *чорно* / повискуючи мов гієна...» [4, с. 274], «диявол деталей ворожить *по-чорному* / а я відморожусь білим *по-білому* //» [4, с. 233]; дієсловами – «...наш полігон ще колись *зеленітиме* садом //» [4, с. 334].

Автор використовує переважно синтетичний морфологічний спосіб утворення граматичних форм лексики на позначення кольору та намагається за допомогою типових лексем передати глибокий художній підтекст, хоча в деяких поезіях трапляються випадки вживання складних слів: «я – довгий важкий і фальшивий сон / що сниться не знати кому / і все це – в *чорнильно-чорному* небі» [4, с. 10].

Згідно з працями мовознавиці Оксани Дзівак, кольоративи української мови поділяються на дві основні групи: основні кольори або «ядро» (червоний, жовтий, зелений, сірий, синій, білий та чорний), які є основоположними кольорами української мови, та опосередковані кольори, або «периферія», які відповідають за різноманітні відтінки в українській мові. Назви кольоративів із групи «ядро» не вмотивовані з погляду носіїв сучасної української літературної мови. Найменування ж кольоративів із групи «периферія» – це: а) кольоративи складних назв; б) кольоративи, що означають колірну якість опосередковано, за колірною схожістю; в) кольоративи іншомовного походження, морфологічно оформлені за словотворчими типами сучасної української літературної мови [2].

Відповідно до цього можна зазначити, що Юрій Іздрик використовує у ршах колірну лексику, що становить групу основних (так зване «ядро»), за класифікацією Оксани Дзівак, хоча в окремих поезіях можемо спостерігати функціонування лексем «срібло» та «золото», що означають колірну якість

опосередковано: «весна пробивається золотом / лишає на дереві плями...» [4, с. 78], «відблискує срібло надщерблених часом дзеркал...» [4, с. 84].

Найбільше в поета спостерігаємо вживання лексем на позначення білого та чорного кольору, що мають надзвичайно важливе художнє значення: виступають засобом створення контрасту на асоціативній основі (біле – добро, світло; чорне – зло, темрява). Автор чітко розставляє акценти й розмежовує добро і зло, відповідно означає їх кольорами чорний (темний) і білий (світлий), оскільки саме ці кольори є найбільш контрастними. Білий – це світло, поєднання всіх кольорів. Білий колір символізує чистоту і духовність. Також він свідчить і про простоту. Чорний – це поєднання всіх кольорів. Він представляє щось невідоме, таємне. Чорний переважно своєрідно стримує потік інформації, але немає ніяких сумнівів у тому, що в сучасній культурі він також асоціюється з «темною стороною» і злом. Наприклад: «... і *білий* альбом, записаний богом / а чорний вініл запоротий чортом...» [4, с. 56], «...дитя розрізняє добро і зло, дорослий плутає *чорне* з *білим* // ось воно *біле* – підходь і бери / бо ось воно *чорне* – страшне наче правда //

Отже, лексика на позначення кольороназв досить широко представлена у творчості Юрія Іздрика, різноманітна та багатовимірна. Характерною функцією кольоративної лексики у віршах зі збірки «Календар любові» є не просто означення певного матеріального об'єкта, а й підкреслення його функцій, властивостей, особливостей та навіть сприймання його людьми. Саме тому митець використовує у своєму художньому модусі як сталі вирази та означення (*срібне дзеркало, прозорі привиди, червоний чілі, золоте жито*), так і лексеми, що підкреслюють специфіку означуваного слова (*чорнильно-чорне небо, срібло дзеркала*) [4]. Автор активно створює нові образи через звичайні прикметники, увиразнює й виділяє їх, вводячи в контекст. Найбільш уживаними є білий та чорний кольори, найменш використовуваними – зелений та рожевий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Ірина. Вторинна номінація кольору в художній картині світу. *Мовознавчий вісник : Зб. наук. праць*. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 31–34.
2. Дзівак О. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство*. Київ, 1975. Вип. 3. С. 25–31
3. Іздрик Юрко. *Календар любові*. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 425 с.
4. Іншаков Артур. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. *Науковий вісник КДПУ*. 2013. Вип. 9. С. 188–195.
5. Пустовіт Л. «Очі дихають синню». *Культура слова*. К., 1983. Вип. 25. С. 20–27.
6. Соловьев С. Цвет, число и русская словесность. *Знание – сила*. М., 1971. № 1. С. 54–56.
7. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара. К. : Наук. думка, 1991. 140 с.
8. Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10–30 рр. ХХ ст. К. : Правда Ярославичів, 2000. 98 с.

9. Українські кольоративи [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_кольоративи

А. С. Ящук,

магістрантка Житомирського державного університету
імені Івана Франка

(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Ящук)

СУЧАСНИЙ ІМЕННИК с. АНДРІЯШІВКА БЕРДИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ономастика як наука, що вивчає власні назви, бере початок ще від часів Нестора Літописця (XI ст.), а період 60–70-х рр. XX ст. вважається дуже плідним в українській ономастиці. Поворотним моментом став 1959 р., коли в Києві відбулася I Республіканська ономастична конференція, на якій ономастику визнали окремою лінгвістичною дисципліною. Свій внесок у розвиток української ономастики зробили такі вчені: Л. Белей, Л. Гумецька, І. Железняк, В. Німчук, П. Чучка, М. Худаш, В. Шульгач та ін. На сьогодні в Україні виділяють чотири ономастичні школи: Одеську, Донецьку, Львівську та Ужгородську.

Мета нашої розвідки – схарактеризувати іменник с. Андріяшівка Бердичівського району Житомирської області.

У дворових книгах і списках виборців Андріяшівки 562 антропонімних іменування, серед яких 55 чоловічих і 58 жіночих імен. Крім офіційних варіантів імен, у селі побутують зменшено-пестливі, фамільярні варіанти, якими користуються в повсякденному усному мовленні.

Серед чоловічих імен найуживанішими є: *Олександр* (26 носіїв), *Микола* (23), *Віктор* (18), *Дмитро*, *Володимир* (14), *Сергій* (13), *Віталій*, *Василь* (11), *Юрій* (9), *Валерій* (8), *Андрій*, *Анатолій*, *Богдан*, *Іван* (7), *Денис*, *Максим* (6). З-поміж жіночих найпопулярніші імена: *Тетяна* (25), *Галина* (18), *Надія* (16), *Ганна*, *Ірина* (15), *Євгенія*, *Людмила*, *Наталія* (14), *Олена* (12), *Анастасія*, *Ніна*, *Оксана* (9), *Марія*, *Світлана* (7), *Аліна*, *Вікторія*, *Олександра* (6).

В андріяшівському антропоніміконі велика кількість імен, зафіксованих один раз: *Аделіна* (2019), *Ангеліна* (2008), *Аріана* (2013), *Аркадій*, *Влада* (2019), *Геннадій*, *Гліб* (2011), *Гульнара*, *Дамір*, *Даяна* (2000), *Єлізавета* (2010), *Єгор* (2012), *Захар* (2010), *Зіна*, *Зорина*, *Іванна* (1998), *Ілля* (2011), *Карина* (2005), *Леонід*, *Ліана* (2018), *Макар* (2020), *Матвій* (2015), *Неоніла*, *Святослав* (1998), *Слава* (2015), *Сніжана* (1995), *Станіслав* (2014), *Станіслава*, *Тимофій* (2019), *Тімур* (2018), *Ульяна* (2014).

З проаналізованого бачимо, що основна кількість рідкісних імен, припадає на 2000-ні роки. Причиною цього, на наш погляд, є пробудження патріотизму, цікавість до своїх історичних коренів, бажання дати дитині незвичне, рідкісне ім'я.

Більшість імен досліджуваної говірки за походженням латинські та грецькі. На українському мовному ґрунті вони набули специфічного звучання, збагатилися різноманітними варіантами – і люди вже давно не сприймають їх як запозичені.

Наприклад, ім'я *Олександр* (26 носіїв) в Андріяшівці має розмовно-побутові варіанти *Саша*, *Сашка*, *Саня*, *Саньок*, *Шурик*. Жіночий варіант цього

імені *Олександра* вживається рідше (6 носіїв) і представлений варіантами *Саша, Сашика, Шура, Шурка*.

Тетяна (25 носіїв) – варіанти: *Таня, Тетянка, Танюша, Танюха, Танька*; *Галина* (19) – *Галя, Галочка, Галька, Галинка* (із 70-х рр. це ім'я поступово втрачає популярність); *Наталія* (14) – *Наташа, Наталочка, Наталка, Наташка*; *Олена* (12) – *Альона, Лена, Ленка, Леночка*.

Микола (23 носії) – *Коля, Колька, Колюня* (найбільшої популярності це ім'я досягає в 40–50-х рр.; з другої половини 90-х рр. уживається порівняно рідко); *Віктор* (18) – *Вітя, Вітьок, Вітька*; жіночий варіант *Вікторія* (6) – *Віка, Вікуля, Вікуся*. Ім'я *Віктор* уживається з однаковою частотою впродовж усього ХХ ст., а *Вікторія* до 90-х рр. фіксується лише в поодиноких випадках, набуваючи найбільшої популярності в 90–2000-х рр.

Не рідше, ніж грецькі та латинські, трапляються і давньоєврейські імена, які також прийшли до нас із прийняттям християнства: *Марія* (7 носіїв) має народні варіанти *Маша, Маня, Маруся, Маруська*; *Іван* (7) – *Ваня, Ванюша, Ванька*.

Чималу групу становлять і слов'янські імена – *Володимир, Владислав, Світлана, Людмила*, зокрема й з грецької мови на зразок *Віра, Надія, Любов, Богдан* та скандинавські – *Ігор, Ольга, Олег*.

Популярність імені *Володимир* (14 носіїв) була досить високою в 70-х рр., пізніше дещо знизилася. У говірці засвідчено варіанти: *Володя, Володька, Вова, Вовка*. *Людмила* (14 носіїв) – *Люда, Людочка, Людка, Люся* – активно вживається до 80-х рр., у 90-х рр. зникає взагалі; *Світлана* (7) – *Света, Светка, Светочка, Светуля*; *Любов* (3) – *Люба, Любка, Любочка* – з 90-х років не вживається.

Вважається, що стосунок між особою та її ім'ям не даний від природи, а випадковий, довільний. Вибір імені залежить від певних мотивів. П. Чучка виділяє чотири мотиви найменування, а саме: 1) побожність чи забобонність батьків; 2) родинні традиції; 3) визначні та авторитетні особи; 4) вплив часу [1, с. 72–75].

Раніше дітей називали тим іменем святого, день якого відзначали за церковним календарем. У селі Андріяшівка це *Микола* (23 носії), *Анна, Надія* (16), *Володимир* (14), *Василь* (11), *Юрій* (9), *Іван, Марія* (7), *Михайло, Софія* (4), *Любов* (3), *Павло, Петро* (2).

Ще один мотив – родинні традиції. Найбільше найменувань хлопців за іменем батька (11), рідше – діда (4), а дівчат – за іменем баби (6), рідше – матері (2).

За останні 10 років іменник говірки суттєво змінився. Усе частіше дітей називають так званими «модними» іменами (*Аделіна, Андріан, Аріана, Ліана, Роланд, Тімур*). Є й інша тенденція іменування – бажання записати ім'я дитини з російським звучанням: *Нікіта, Матвей, Кіріл, Крістіна, Даніл*. Проте не зникають і звичні християнські (*Василь, Марія, Роман, Макар, Тимофій*) та слов'янські імена (*Влада, Володимир, Слава, Владислав*).

Отже, проаналізувавши сучасний іменник с. Андріяшівка Бердичівського району Житомирської, ми дійшли висновку про його неоднорідність і різноманітність, що є перспективним у вивченні антропоніміки обраної місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Чучка П. П. *Антропонімія Закарпаття*. Ужгород, 2008. 672 с.

Б. О. Буйноза,
учениця Житомирського обласного ліцею Житомирської обласної ради,
переможець II етапу МАН
(науковий керівник: учитель української мови та літератури
Житомирського обласного ліцею Житомирської обласної ради
вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель
І. А. Боровська-Карандюк)

РЕКЛАМНА ЛЕКСИКА ЖИТОМИРСЬКИХ ЗМІ

Реклама – складне та багатогранне явище мовної дійсності. Вона різноманітна за змістом і внутрішньою спрямованістю та функціонує на різних часових і просторових рівнях – від локального до міжнародного. Реклама та інформаційно-реklamний текст мають свій концептуальний образ товару чи послуги, і всі ефекти працюють на його реалізацію. Рекламний текст належить до засобів масового впливу, які розв’язують комунікативно-прагматичне завдання, спрямоване не забезпечення надійності, ефективності комунікативного процесу. Існування реклами на межі науки, техніки й виробництва, мистецтва та щоденної мовленнєвої практики постійно збагачує її, а водночас і мову в усіх її виявах, зумовлює інтерес до вивчення мови реклами.

Зацікавлення науковців мовою реклами видається своєчасним, оскільки якість мовного наповнення рекламних звернень істотно впливає на ефективність рекламування, а також опосередковано формує мовне середовище сучасного українця. Активне вивчення медіамовлення в Україні почалося в другій половині ХХ століття, коли вчені звернули увагу на різні аспекти використання мови в ЗМІ. Зокрема, над вивченням мови рекламних текстів працювали Д. Георгієв [3], О. Денисевич [4], В. Зірка [5], С. Савенко [10], В. Слінчук [11], О. Ткачук-Мірошиниченко [14], О. Магден [8], Н. Коваленко [7], Є. Коваленко [6], Н. Ткачук [13] та ін.

Аналіз лінгвістичних аспектів вивчення рекламного дискурсу дає змогу стверджувати, що сучасна реклама є багатоаспектним явищем мови, яке потребує комплексного лінгвістичного аналізу на межі кількох лінгвістичних теорій. Реклама – це процес комунікації зацікавлених учасників, мета яких – створити рекламний продукт, що сприяє просуванню товарів і послуг на споживчому ринку з метою отримання прибутку й задоволення потреб кінцевих користувачів цієї продукції [5, с. 7]. Реклама – це конструкт, у створення якого залучений найширший спектр фахівців ЗМІ, рекламних агентств, творчих працівників, професійні вміння та навички яких сприяють формуванню рекламної субкультури, у міру свого розвитку все більше впливає на суспільну свідомість [5, с. 7].

Основні норми рекламної лексики: 1) благопристойність; 2) чесність; 3) загальнолюдські цінності; 4) правдивість; 5) об’єктивність; 6) доказовість; 7) неприпустимість негативного ставлення; 8) відповідальність [2, с. 14].

У мові ЗМІ наявна лексика з усіх інших функціональних стилів: наукового, офіційно-ділового, розмовного та стилю художньої літератури, що зумовлено різноманітністю тем і жанрів:

- соціально-політична лексика і фразеологія (*Олег Ляшко – лідер Радикальної Партії. Україні – радикальні зміни*) («ЭХО» («Відлуння»), № 7, 2019 р.);

- суспільно-політичні терміни (*Участь людей у справах громад: електронний бюджет, петиції, інфраструктура*) («Субота», № 28, 2019);

- різні неологізми (семантичні та лексичні) (*Тепер можна ВОКнутися: удон з куркою безкоштовно!*) («Житомирщина», № 39, 2019 р.);

- модні слова (*-50 % Грандіозне падіння цін! Акція на тарифах «Все включено»*) («Субота», № 10, 2019 р.);

- лозунги. Особливо актуальні вони в заголовках, оскільки вони відразу впадають в очі і викликають інтерес у читача (*Сергій Диняк: «Кожен голос за господарників – це голос за розвиток та перспективу для рідного краю. Голосуй за «Наш край» у кожному бюлетені!»*)(«20 хвилин», № 29, 21.10.2020 р.); («ЭХО» вам допоможе! Не сумнівайтеся, успіх у передвиборних перегонах завдяки співпраці з нами гарантований!) («ЭХО» («Відлуння»), № 22, 2019 р.); («Ні!» – тарифному геноциду!) («Субота», № 2, 2021 р.);

- слова іншомовного походження та запозичення, англо-американізми, які наповнюють мову й насамперед з'являються в газетах (*Знижка до -20 % наДонг Фенг, Синтай, DV, Fotop. від 1200 грн.*) («Субота», № 17, 2017 р.); (*Paint Zoom. Супер знижка! Нова ціна 699 грн., Шланг-гармошка X-hose*) («ЭХО» («Відлуння»), № 22, 2019 р.);

- емоційно-забарвлена лексика (*Отримай квиточки на ауктраціони!*) («ЭХО» («Відлуння»), № 22, 2019 р.); (*Лапусики й пухнастики шукають свою домівку! Крихітка Бусинка!*) («20 хвилин», № 35, 02.12.2020 р.).

Рекламні тексти обов'язково містять номенклатурні найменування, до складу яких належать і терміни, наприклад, поєднання найменування товару з ім'ям власним (*електропобутовий фен «Мрія», бухгалтерський мікрокалькулятор «Аврора», електрика «Карпо»*), іноді номенклатурні найменування утворюються сполученням термінів із буквено-цифровими позначеннями з Єдиної товарної номенклатури (*принтер Canon LBP 2900, ноутбук LENOVO G565 та ін.*) (*Куплю мотоцикли: «Урал», «Ява»*) («Житомирщина», № 39, 2019 р.).

Синтаксис рекламних текстів розрахований на швидке сприйняття. Звідси його простота, використання номінативних, неповних речень (*Ремонт телевізорів; Готівка на мрію, на подарунки*) («ЭХО» («Відлуння»), № 50 (1522), 2019 р.); (*Вдала зима!; Дешевий та ефективний засіб для миття посуду*) («Субота», № 2, 2021 р.). Тому в рекламі наявні часті звернення, спонукальні конструкції, великий перелік однорідних членів. Характерно вживання питальних та окличних речень, які підкреслюють закличний стиль реклами. Наприклад: *На честь нового, 2017 року ми вручаємо 450 000 гривень! Відгадайте слова відомої пісні і станьте багатшими на 450 000 гривень! Повідомте Вашу відповідь про телефону і станьте багатшими на 450 000 гривень! Вручення вже скоро! Увага! Тільки 20% людей відповідають правильно!* («Господарочка», № 4 (787), 26 січня – 1 лютого 2017 р.); (*Пам'ятаєте! Як давно це все було!*) («Субота», № 2, 2021 р.).

Найбільше уваги дослідники приділяють мовним засобам, що підвищують експресивність рекламного тексту, підсилюють його виразність. О. Стишов вважає, що роль ключових слів у рекламі найчастіше виконують дієслова, оскільки їй притаманний динамізм, а це спонукає споживача до дії [12, с. 233]. Крім того, на думку автора, дієслово найдовше зберігає людська пам'ять. До найчастотніших дієслів цей автор відносить такі: *купи, поглянь, візьми, побач, напиши, зателефонуй, надішли, зроби, насолоджуйся, спробуй, подивись, послухай, прийди, запитай, звернися* тощо. Наприклад, у рекламних текстах, що розміщені в газетах «ЭХО» («Відлуння») та «Субота», спостерігаємо використання дієслів зі спонукальною метою читача до певної дії: ***Запрошуємо на роботу рекламних агентів на вигідних умовах*** («ЭХО» («Відлуння»), № 32 (1348), 11–17 серпня 2016 р.).

Проаналізувавши сучасні житомирські друковані тексти реклами та україномовну рекламу, ми встановили, що досі культура мови сучасних рекламних текстів недостатньо висока. Помилки трапляються на усіх мовних рівнях. Наприклад, мовні форми звертань виражаються в кличному відмінку, та, на жаль, уживання в газетних текстах кличного відмінка як ознаки української мови є недосконалим: *Дорогий Володимир Михайлович, від усього серця щиро вітаємо Вас із 50-річчям! Шлемо Вам найщиріші та найтепліші вітання!* («Житомирщина», № 10, 24 лютого, 2017 р.); *Володимир Косянчук! У цю прекрасну ювілейну днину вітання щирі ти прийми від нас!* («ЭХО» («Відлуння»), № 22 (1494), 30 травня – 5 червня 2019 р.).

Сила реклами, її ефективність залежать від чіткого уявлення цільової аудиторії про зовнішній вигляд та зміст об'єкта реклами. Засвоївши основні психологічні методи сприйняття рекламних текстів, копірайтери вдаються до створення різноманітних рекламних повідомлень, які поетапно виконують такі психодії: привертають увагу – викликають інтерес – збуджують бажання – аргументують на користь товару / послуги – допомагають прийняти рішення зробити покупку / скористатися послугою [9, с. 175]. Тому, аби швидко вплинути на адресата й переконати, що рекламована продукція є високоякісною та вкрай необхідною для нього, у тексти реклами копірайтери вводять спеціальні оцінні мовні засоби – так звані маніпулятивні формули (стислі, точні, незмінні словесні вислови рекламних текстів маніпулятивного характеру). Зазвичай ці структури досить прагматичні, лаконічні, влучні та однотипні [1, с. 63]. Маніпулятивні формули в рекламних повідомленнях підкреслюють: 1) лідерство, першість продукту (*OPT Bank – один із найбільших банків, визнаний лідер фінансового сектора України*) (радіо «Житомирська хвиля»); 2) визнання об'єкта рекламування авторитетом, фахівцем (*Це справді ваш шанс! Найкращий шанс! Якщо ви навіть втратили надію вілікуватися, все ж скористайтеся! Лікарі-психотерапевти вищої категорії, єдині володарі унікального методу лікування...*) («ЭХО» («Відлуння»), № 22 (1494), 2019 р.); гарантію якості, ефективності (*Легендарна спасителька та знахарка. Неможливого для неї не існує! Професійний захист життя, майна, любові. ГАРАНТІЯ РЕЗУЛЬТАТУ!*) («ЭХО» («Відлуння»), № 22 (1494), 2019 рік); 4) масштабність використання (*Обласний медичний консультативно-діагностичний центр. Комплексна діагностика протягом одного дня!*) («ЭХО» («Відлуння»), № 22,

2019 р.); (Супер «Nulltarif» пропозиція! Понад 100 сучасних моделей оправ безкоштовно!) («20 хвилин», № 35, 02.12.2020 р.).

Одним із широко вживаних у рекламі засобів виразності, емоційності є епітети, за допомогою яких автор прагне виділити якусь провідну, суттєву рису, якість: *Справжня імперія вікон.* («ЭХО» («Відлуння»), № 49 (1521), 2019 р.); *Її поради найпотужніші та ефективні* («Субота», № 48, 2019).

Вдалим ходом є повтори ключових слів, яким часто послуговуються автори. Такі повтори дають змогу побудувати цілісність образу рекламованого товару: *Швейний світ. Швейні машини. Промислове обладнання. Все для шиття. Ремонт швейних машин* («ЭХО» («Відлуння»), № 22 (1494), 30 травня – 5 червня 2019 р.).

Велику групу лексичних засобів у рекламі становлять антоніми, які виражають протилежність понять: *Обмін старого телефону на новий!* («Субота», № 28, 2019).

Завдяки таким прийомам рекламне повідомлення стає яскравим, його експресивний зміст інтригує споживача, викликає інтерес до рекламованого товару / послуги. Знання прецедентних текстів та їх використання в мовній комунікації – це показник належності людини до певної епохи й культурного середовища. Серед основних факторів, які спричиняють перетворення рекламного тексту на прецеденти, є такі: використання рекламного тексту для мовної гри або розваги, для надання певній назві вторинної номінації, уживання рекламного тексту в мовленні може спричинити комунікативна ситуація, яка є подібною до тієї, що розігрується в рекламному відеоролику.

Проаналізувавши лексичні особливості рекламних текстів у житомирських мас-медіа, виявили, що в них уживається соціально-політична лексика та фразеологія, суспільно-політичні терміни, різноманітні неологізми (семантичні й лексичні), слова іншомовного походження й запозичення, модні слова, емоційно-забарвлена лексика, лозунги. Рекламисти використовують мовні засоби, що підвищують експресивність рекламного тексту, підсилюють його виразність, зокрема різноманітні каламбури, метафори, алюзії, маніпулятивні ігри тощо. Велику групу лексичних засобів у рекламі становлять антоніми, які виражають протилежність понять.

З огляду на лексичні засоби реклами виділяємо два типи прагматичного впливу: пряме спонування адресата до дії (виражається за допомогою різноманітних дієслів у формі наказового способу) та непряме (створюється за допомогою різноманітних лексичних і лексико-стилістичних засобів та прийомів, які впливають на пам'ять і підсвідомість, переконуючи споживача купити певний товар або скористатися послугою). Водночас чіткого тематичного розподілу спеціальної лексики в рекламі немає, тому що властивості того самого товару можна описати з позицій різних наук, а відповідно, використати терміни, що пов'язані з різними галузями знань. Маніпулятивні формули в рекламних повідомленнях підкреслюють лідерство, першість продукту на комерційному ринку, визнання об'єкта рекламування авторитетом, фахівцем, гарантію якості, ефективності продукції, масштабність використання товару тощо.

Отже, основні завдання рекламного тексту – привертання уваги до рекламного засобу; демонстрація переваги товару чи послуги; розкриття деяких специфічних

властивостей товару; популяризація назви, марки, установки; відображення їх у свідомості, продовження швидкоплинної дії реклами та спонукання до активної дії читача в потрібний момент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичний потенціал маніпулятивних формул у текстах комерційної реклами. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць / укл. А. Загнітко та ін. Донецьк : ДонНУ, 2016. Вип. 32. С. 62–65.
2. Вакуров В. Н. Стилистика рекламных жанров. М., 1978. 222 с.
3. Георгиев Д. Режиссура газеты. М. : Мысль, 1979. 259 с.
4. Денисевич О. В. Проблеми дослідження рекламної лексики у мовній картині світу українців [Електронний ресурс]. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 2. С. 189–194. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_2_35.
5. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. К., 2005. 32 с.
6. Коваленко Є. Рекламний дискурс-лінгвістичні аспекти вивчення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=8479>.
7. Коваленко Н. Л. Лінгвістична позначеність слогана в структурі рекламного тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2006. 17 с.
8. Магден О. Г. Мова сучасних ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/33283.doc.htm
9. Романова Н. В. Проблема емоційної і емотивної лексики. *Науковий вісник Національного університету імені Лесі Українки : Лексична семантика*. 2001. № 3. С. 174–78.
10. Савенко С. О. Роль рекламної інформації про суспільно-політичні зміни в українському суспільстві. *Бібліотечний вісник*. 2011. № 3. С. 449.
11. Слінчук В. В. Текстові засоби творення образу сучасної молоді в друкованих ЗМК. *Стиль і текст*. Вип. 5. К. : [б. в.], 2004. С. 112–122.
12. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). К. : Пугач, 2005. 388 с.
13. Ткачук Н. О. Особливості функціонування рекламного дискурсу, орієнтованого на молодіжну цільову аудиторію. *Філологічні науки*. 2016. Книга 1. С. 249–253.
14. Ткачук-Мірошниченко О. Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англomовної комерційної реклами) : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 04. К., 2001. 201 с.

С. С. Віннік,
учениця Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 1
Черкаської селищної ради Краматорського району Донецької області;
комунального позашкільного навчального закладу «Донецька обласна Мала
академія наук учнівської молоді», секція «Українська мова»
відділення «Мовознавство»
(науковий керівник: к. ф. н., доцент Л. В. Сегін)

ФУНКЦІОНАЛЬНО-МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОФІЦІЙНИХ НОМІНАЦІЙ МЕШКАНЦІВ СЕЛА ЧЕРКАСЬКЕ

Як відомо, неофіційні номінації (прізвиська, назвиська) є часто вживаними на теренах України. Прізвиська використовують для позначення певної особи чи групи людей. Ці умовні назви можуть характеризувати особу за певними якостями чи зовнішніми ознаками, указувати на походження чи місце проживання людини, належність її до певного етносу чи народу тощо.

Попри наявність певного відтінку неофіційності прізвиська є невід’ємною складовою сучасної української мови. Тож останнім часом дослідження неофіційних антропонімів викликало жвавий інтерес з боку лінгвістів України, які збирали й опрацьовували ономастичні матеріали західних (П. Чучка, Д. Бучко, Г. Бучко, М. Наливайко, Г. Сеник, Р. Остащ, М. Лесюк, О. Вербовета, Г. Ліщинська, В. Павлюк), східних (Н. Федотова, О. Антонюк), південних (В. Чабаненко), північних (Г. Аркушин, Н. Шульська, І. Козубенко) регіонів. Попри наявність значної кількості праць у царині неофіційної антропонімії східні терени України, як бачимо, є малодослідженими, зокрема не були донині предметом дослідження й прізвиська села Черкаське.

Система неофіційних номінацій традиційно має специфічні ознаки, серед яких є інноваційні та архаїчні. Давні антропонімні форми поступово витісняються новими, безслідно зникають, тому дослідження їх є надзвичайно актуальним. Без належної фіксації та докладного вивчення народно-побутових антропонімних уподобань місцевих мешканців окремих регіонів і навіть населених пунктів неможливо дати вичерпну характеристику системи неофіційних українських антропонімів у цілому.

Матеріалом для пропонованого дослідження послуговували сучасні прізвиська мешканців селища Черкаське (202 одиниці), зібрані шляхом опитування протягом вересня-жовтня 2020 року.

На сьогодні в українській ономастиці відомі різні підходи до групування прізвиस्क. У нашій роботі спираємося на традиційний підхід до класифікації, запропонований П. Чучкою, який уважав за доцільне поділяти прізвиська на індивідуальні та сімейно-родові, що мотивуються особливостями носія й загальною номінацією сім’ї або родини.

Індивідуальні прізвиська, на відміну від родичівських, характеризують особу за її певними ознаками та особливостями. До індивідуальних належать відапелятивні, відіменні, відпрізвищеві, ті, які походять від імені по батькові, ті, які характеризують іменованого через релігійні вірування, зовнішню подібність

до відомих особистостей, за випадком з життя, за вподобаннями, за особливостями ходи або психологічними рисами тощо.

Усі зазначені види іменних неофіційних номінацій функціонують у системі прізвиськ села Черкаське. Серед них насамперед привертає увагу найчисленніша група *відапелятивних* неофіційних номінацій, які характеризують іменованого.

Прізвиська цієї групи характеризують особливі риси людини. Ці неофіційні антропоніми можуть указувати на особливості ваги (*Борман*, *Мордик*, *Кабан* – великий, повний чоловік; *Конійка* – за час служби в армії «покрутішав», тобто огрядний, повний чоловік), будови тіла (*Рама* – великий статний чоловік, подібний до рами; *Крюк* – високий згорблений чоловік), на розміри очей (*Жаба* – жінка мала великі очі), на довжину волосся (*Лисий* – коротко стрижений чоловік), на колір та особливості шкіри (*Рижий* – чоловік із густим ластовинням на обличчі; *Сметана* – білявий чоловік; *Індус* – чоловік має родимку на лобі, смуглявий, зовні схожий на індуса; *Негр* – смаглявий чоловік), на особливості зросту (*Муха*, *Куций*, *Малий* – про низьких на зріст людей), на особливості будови щелепи (*Бобрик* – передні зуби цього чоловіка схожі на зуби бобра), на особливості будови обличчя (*Біляш* – чоловік з круглим обличчям (за формою нагадує традиційний пиріжок із м'ясом – біляш), на розмірі шиї (*Гусак* – чоловік, який має довгу шию).

Не менш поширеними є прізвиська за видом діяльності: *Коновал* – лікар, який спеціалізувався на нелегальних абортах за часів СРСР; *Трубаніст* – працюючий чоловік, «на всі руки майстер», спеціалізувався здебільшого на димоходах (прізвисько, очевидно, побудоване за аналогією до слова *баяніст*); *Хімік* – завжди щось «хімічить» – створює самостійно різноманітні розчини; *Макар* – любить подорожувати, був усюди (від вислову «Де Макар телят не пас»); *Італьянка* – жінка, яка їздить на заробітки до Італії; *Пиля* – учитель праці в школі, на своїх уроках здебільшого працював над обробкою деревини; *Шило* – чоловік, який шив взуття; *Бройлер* – чоловік, який до того як обійняти посаду директора колгоспу, працював на птахофабриці; *Паяльник* – чоловік, який усе ремонтує за допомогою паяльника.

Серед зібраного матеріалу виділено групу прізвиськ, які характеризують людину за особливостями мовлення, його дефектами: *Ляпа* – швидко говорить, «ляпає», *Тралі-Валі* – чоловік, який багато розмовляє, *Сява* – у дитинстві погано вимовляв своє ім'я (Слава – «Сява»), *Цьоля* – Толя, його мати приїхала з Росії і м'яко вимовляла букву «т», вона в неї виходила як «ць», *Нюняха* – у дитинстві погано вимовляв своє ім'я (Сашуня – «Нюня»), *Ляльок* – у дитинстві погано вимовляв своє ім'я (Ігорьок – «Ляльок»), *Бос* – часто вживав у мовленні слово «бос», *Мишка* – людина, яка мало розмовляла.

Переважно мешканці сіл і селищ є корінними жителями. Проте іноді наявні випадки, коли до населеного пункту прибувають представники інших національностей, що стає основою для появи прізвиськ: *Бульбаш* – чоловік із Білорусі, *Монгол* – чоловік із Монголії, *Румин* – чоловік із Румунії; *Кореєць* –

чоловік із Корей; *Кеба* – чоловік носив кашкет та мав пишні вуса, якими був схожим на грузина.

В окрему групу об'єднано прізвиська, що вказують на випадок у житті людини чи її вчинок. Кожне з таких прізвиськ протягом тривалого часу зберігає в собі згадку про якусь подію. Віднесення прізвиськ до цієї групи вимагає знання передісторії виникнення таких антропонімів. Наприклад, під час пікніку дідусь спробував кислий огірок і сказав: «Таке кисле, аж Москву видно», так виникло прізвисько *Москва*. *Чічавка* – жінка, яка мала чоловіка з Польщі, котрий називав її «чічка», тому що вона була дуже красивою, порівнював її з квіткою; із часом через неправильну вимову в народі «чічка» перетворилося на «чічавку». *Галамага* – читали колись у школі назву «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Дівчина читала дуже повільно і по складах, тому їй дали прізвисько «Абабагаламага», яке з часом, скоротившись, перетворилося на «галамага», *Ленін* – хлопчик, якого в дитинстві питали чий він, відповідав *Ленін*, бо його маму звать Лена (Олена). *Канон*, *Конан Дойль* – дівчина, яка в школі завжди знала всю інформацію класу, тому ім'я і прізвище Артур Конан Дойл (прізвище письменника) химерно переплелось з прізвищем цієї учениці – Кононенко, як тільки учні його почули: *Кононенко* – *Конан Дойл* – *Канон*), *Буян* – великий за статурою чоловік, який один раз у житті бився (буянив); *Киця* – дівчина, яку мама завжди називала «кицюня».

У говірці села Черкаське зафіксовано також номінації, що вказують на психічні (внутрішні) риси людини. Переважно прізвиська цієї групи вказують на негативні риси характеру: *Сачок* – дуже лінивий чоловік, *Папандопало* – неохайний чоловік, *Хвасько* – чоловік, який любив хизуватися: перед роботою мастив обличчя салом, хвалився, ніби кожен день їсть сало на сніданок; насправді ж у нього був лише один невеликий шматочок сала, *Здох* – чоловік, який на роботі завжди йшов відпочивати першим (на нього казали «бобик здох»), *Вася* – чоловік, який завжди робить помилки в роботі (від вислову: «Ех, Вася!..»), *Німець* – мовчазний дід, його вважали злим, *Жук* – жадібний чоловік, *Курінь* – дід, який сторожував баштани, дуже боявся, щоб люди не крали кавуни й діни, бо за це тяжко карали; щоб не сидіти без діла робив на баштанах курені, тому його так і прозвали, *Лис* – хитрий чоловік, *Дамочка* – представниця «сільської інтелігенції», завжди надягала капелюшок і окуляри.

Загалом група відапелятивних неофіційних номінацій мешканців села Черкаське об'єднує у своєму складі 10 функціонально-мотиваційних підгруп.

Кількісно значно меншою є група відонімних прізвиськ, які походять від власної назви. Серед відонімних неофіційних антропонімів виділяємо відіменні прізвиська, які в процесі свого формування, найвірогідніше, пройшли такі стадії трансформації: ім'я – варіант імені – прізвисько: *Банил* – від імені Данило (неправильно писав своє ім'я у школі); *Маринушка* – ніжна й тендітна дівчина Марина тощо.

До відонімних прізвиськ, які характеризують іменованого опосередковано, належать і відпрізвищеві неофіційні номінації: *Макс* – від Максименко, *Дрон* – від Дронгой, *Протас* – Протасов, *Гаврюша* – Гаврилін,

Лянушка – Ляний, *Зоненчиха* – Зоненко, *Бебичка* – Бебик, *Довженшиа* – Довженко, *Супруниша* – Супрун, *Крючка* – Крюк та ін.

Функціонує також і неофіційна номінація, утворена лише від імені по батькові іменованого: *Вареньєвіч* – коли в дев'яностих учитель історії Павло Валерійович приїхав працювати до Черкаського, він отримав звання найдобрішого вчителя, тому Валерійович став «Вареньєвічем». Зафіксовано й зразок окремого типу прізвиськ від імені та по батькові – утворено від імені та по батькові іменованого озвучуванням своєрідної майже ініціальної аббревіатури: *Верене* – Віра Петрівна.

Окремою групою виступають сімейно-родові (родичівські) прізвиська, у складі яких мовознавці традиційно виділяють патроніми, пропатроніми, проматроніми, гінеконіми. Усі зазначені види сімейно-родових неофіційних номінацій зафіксовані в мовленні мешканців села Черкаське.

Патроніми – це прізвиська, утворені за іменем, прізвищем, прізвиськом або по батькові, наприклад, *Мітєнькіна* – жінка, батька якої звали Дмитро (Мітя); *Чіва* – син Чєворса (прізвище Четверик); *Євмен* – чоловік, який має ім'я по батькові Євменович; *Коринка* – чоловік, батько якого продавав корицю.

Пропатроніми – іменування за дідом або прадідом. *Чірва* – прадід мав прізвище Чірва. Носіїв цього прізвища вже не було, тому воно стало прізвиськом. *Гура* – за пана Шабельського в селі Черкаському діяли гуральні – цехи (іноді цілі вулиці), які спеціалізувалися на виготовленні алкогольних напоїв. Усіх, хто працював у гуральнях, називали «гурами». Це прізвисько живе і нині, передалося іменованому в спадок від прадіда.

Проматроніми – іменування за бабусею, прабабусею (*Льонька Чічка* – прізвисько походить від прізвиська бабусі «чічавка»). Також син бабусі співав у хорі пісню про чічку (квітку).

Гінеконіми – іменування дружини за чоловіком, а чоловіка за дружиною (*Столярша* – дружина столяра).

До групи сімейно-родових неофіційних номінацій, окрім прізвиськ окремих осіб, належать і неофіційні назви родів та сімей, так звані родові прізвиська, які в селищі Черкаське репрезентовані прізвиськами за видом діяльності: *Йоржі* – неофіційна номінація роду, прадід мав крамницю, де продавав рибу, завжди найбільше ловив і цінував йоржів, *Силки* – неофіційна номінація роду, у якому були чоловіки, що вирізнялися особливою силою, багато працювали і заробляли багато грошей, *Штихани* – неофіційна номінація роду, чоловіки якого полюбляли битися «штовхатися»; за зовнішнім виглядом: *Рижики* – неофіційна номінація роду, у якому всі мали рудий колір волосся, *Лисочки* – неофіційна номінація роду, люди в якому мали вузький розріз очей. Осіб з цього роду вважали хитрунами; відпрізвищевими: *Назарі* – так називають рід від прізвища Назаренко, *Момонти* – від Момот, *Корольки* – від Корольови, *Титарики* – від Титаренко.

Отже, неофіційні номінації мешканців селища Черкаське утворюють складну розгалужену систему, у якій чітко виокремлюються дві основні категорії назв: індивідуальні та сімейно-родові прізвиська. За кількісними

параметрами, безперечно, переважає група індивідуальних неофіційних номінацій, що у своєму складі об'єднує підгрупи відапелятивних, відіонімних прізвиськ. З-поміж індивідуальних прізвиськ виділяємо 10 семантичних груп. Родичівські (сімейно-родові) неофіційні номінації в селі Черкаському репрезентовані підгрупами патронімів (*Мітенькіна, Євмен*), пропатронімів (*Чірва, Гура*), проматронімів (*Льонька Чічка*), гінеконімів (*Столярша*), а також родових прізвиськ, які в селищі Черкаське функціонують у вигляді відапелятивних утворень різних типів (за видом діяльності, зовнішнім виглядом, особливостями мовлення) та відпрізвищевих.

А. В. Григоренко,
учениця Житомирського екологічного ліцею № 24,
переможець II етапу МАН
(науковий керівник: учитель української мови і літератури,
учитель-методист Л. М. Петраківська)

ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»

Літературний твір не можна уявити без персонажів, кожен із яких має ім'я або названий автором за допомогою апелятива, та назв місць, де відбуваються події. І хоч перші художні твори з'явилися кілька тисячоліть тому, вивчення функціонування в них власних назв розпочалося не так давно. Нині воно вже стало невід'ємною частиною під час опрацювання мовного складу тексту.

Вивчення онімів у творчості будь-якого письменника має важливе значення, оскільки воно дає багатий матеріал для визначення його творчої манери, а також для розуміння загальної картини художнього світу твору. Образно-смісловий потенціал власних назв у художніх текстах слугує важливим художнім засобом для створення різних стилістичних фігур і тропів. Саме онімний простір є тим організуючим центром, що значною мірою об'єднує в єдине ціле всю художньо-образну систему [1, с. 131].

Серед антропонімів особливий інтерес українських мовознавців викликають псевдоніми, оскільки велика їх кількість з'явилася нещодавно у зв'язку з буремними подіями на Сході України. Є міркування дослідників, що «псевдонім», «псевдо», «позивний» – це тотожні поняття, адже в кожного з них спільне призначення – приховати, замаскувати справжнє ім'я носія [2, с. 101].

Псевдоніми, порівняно з іншими власними назвами, становлять чи не найбільш вдячний матеріал для дослідження національної специфіки мислення українців. Саме тому вони заслуговують на більшу увагу не тільки мовознавців, а й літературознавців, психологів, соціологів, істориків [2, с. 102].

Оніми – ключові елементи будь-якого художнього твору. Принципово важливу роль у тексті відіграють антропоніми й топоніми. Саме вони відповідають на питання, хто є героями твору і де відбуваються події. Проте роль інших видів онімів теж не можна применшувати. Вони так само є важливими й невід'ємними для розуміння змісту художнього полотна й закладеного автором підтексту.

Василь Шкляр – один із найвідоміших письменників сучасної України, його називають «батьком українського бестселера». Повість «Чорне Сонце» – один із притчевих творів автора, написаних про буремні події на Сході України.

Мета нашої розвідки – проаналізував оніми, зокрема антропоніми, використані автором у повісті «Чорне Сонце».

Онімний простір повісті «Чорне Сонце» надзвичайно різноманітний. Картотека зібраного матеріалу нараховує 282 оніми. Найбільшу групу становлять антропоніми (191 назва), серед яких переважають військові псевдоніми (позивні), оскільки всі бійці полку «Азов» насправді

послугуються позивними, щоб приховати офіційні імена та прізвища з метою конспірації.

Позивні (65%) не лише «маскують» свого носія, що є необхідністю в умовах війни, а й увиразнюють фізичні, психічні, інтелектуальні якості людини, показують її світогляд, уподобання, звички, відображають її соціальний статус, свідчать про територіальне й етнічне походження, допомагають читачеві усвідомити, які люди захищають рідну землю на Сході України.

Зафіксовані позивні ми розподілили на кілька груп:

1. Позивні, утворені від основи прізвищ: *Аксьон, Кліма, Буба, Муртень, Бонов, Кузя, Руна, Гюрза, Малєжа, Сліп, Роло, Зоян, Севас, Чавур, Єрмолей, Тол, Ліс* (17 назв).

2. Особові власні імена (лише ім'я або вигадане ім'я): *Хома, Петюня, Сидор, Макс, Ярик, Олєжка, Вітальо, Вовчик* (8 назв).

3. Псевдоніми-прізвища, вибрані на честь історичних постатей, діячів культури і мистецтва, науки, літературних героїв: *Гризло, Байда, Нечай, Кривоніс, Гонта, Шухевич, Ленін, Сократ, Палій, Моцарт* (10 назв).

4. Псевдоніми – запозичені західноєвропейські імена: *Кельт, Піт, Боб, Борман, Гал, Біл, Картман, Мілан* (8 назв).

5. Позивні відетнонічного походження, які вказують на територіальне походження, бойовий шлях в інших країнах: *Молдаван, Русич, Чечен, Черкес, Моджахед, Шахта, Білорус, Лемко, Хорват, Чилієць* (10 назв).

6. Псевдоніми – ейдоніми, які характеризують особу з фізичного боку, свідчать про особливості зовнішності, віку: *Негідник, Джигун, Босяк, Лисий, Рижий, Ковбой, Сокира, Глядач, Борода, Світляк, Блондин, Тінь* (12 назв).

7. Псевдо відтопонічного походження, а саме: похідні від ойконімів-астіонімів: *Муром, Сиваш* (2 назви).

8. Позивні – субстантивовані прикметники, якими по-різному описують особу: *Мокрий, Буйний, Дерзкий, Золотий, Злий, Тихий* (6 назв).

9. Псевдо, які походять від загальних назв на означення діячів за трудовою діяльністю, професією, посадою, постійним або тимчасовим заняттям: *Маляр, Маршал, Маєстро, Солдат, Ліфтер, Футболіст, Хімік, Турист, Танцюрист, Адвокат, Десант, Санітар, Ідеолог, Вевеєс* (14 назв).

10. Псевдоніми – перенесені апелятиви-історизми: *Фриц, Хунта, Партизан* (3 назви).

11. Псевдо-назви літературних, зокрема казкових персонажів: *Змій, Леший, Айболіт, Акела, Троян, Бендер, Звіробой* (7 назв).

12. Псевдоніми, які походять від назв тварин: *Сіроманець, Кріт, Муха, Сокіл, Вовк, Бобер, Сова, Черв'як, Бізон, Кіт* (10 назв).

13. Псевдоніми, похідні від міфонімів: *Апостол, Оберіг, Одноріг* (3 назви).

14. Псевдо, що позначають назви рослин: *Береза, Дюшес* (2 назви).

15. Позивні – слова на означення явищ природи: *Сніжок* (1 назва).

16. Псевдо, похідні від найменувань зброї: *Ядро* (1 назва).

17. Англіцизми й росіянізми: *Метро, Колізей, Табала, Кірт, Сіті, Амброс, Голд, Білаз, Редіс* (9 назв).

18. Псевдо з абстрактним значенням: *Фортуна* (1 назва).

19. Псевдо, що походять від назв людей за спорідненістю: *Вуйко* (1 назва).

Не всі позивні, віднесені до певної групи, можна з упевненістю пояснити, оскільки літературний твір не дає такої можливості. Василь Шкляр під час презентації «Чорного Сонця» наголошував, що всі герої його твору – реальні люди. Автор пояснює лише окремі позивні, решту ж сприймаємо на рівні втраченої мотивації, установити можемо тільки шляхом асоціативного тлумачення й припущенням можливих способів і причин появи.

До онімної лексики роману належать також інші антропоніми, ужиті автором з певною стилістичною та експресивною метою. Для аналізу цієї категорії онімів використаємо дещо інший підхід.

1. Історичні особи: *Ленін, Семен Гризло, Адольф Гітлер, козак Шевчик, Бандера, Святослав Хоробрий, меценат Євген Чикаленко, Сагайдачний, Чингісхан, Батий, Фідель Кастро, Чикатило* (12 назв).

2. Діячі мистецтва (письменники, художники, співаки): *Анатолій Базилевич, майстриня Оля Черьомушкіна, Клаудія Шиффер, Анастасія Приходько, божевільний Ван Гог, Василь Симоненко, Тарас Шевченко, Іван Петрович (Котляревський), Брейгель, Босх, Григорій Квітка-Основ'яненко* (11 назв).

3. Літературні герої (герої творів мистецтва): *Мона Ліза, Казанова, Назар Стодоля, Одисей, Пенелопа, Мотря, Фена Степанівна, Аграфена Семенівна, Юнона, Шельменко, Кирило Петрович, Тимофій Кіндратович Лопуцьковський, Осип Прокопович Опецьковський, капітан Іван Семенович Скворцов, кацап Скворцов, циганка Дуня Гриць (із пісні), Гнат, Килина, Евжені, Прісенька* (19 назв).

4. Сучасні політики: *Путін, Царьов, Яник (Янукович), Рижий (Кучма), Ахметка (Ахметов), Пионька (Пионка), Кровосісі (Азаров), Стоматолог (син Януковича), Юлька, Юлія Володимирівна (Тимошенко), Неля Штепа, Пупкін (майбутній президент Росії)* (11 назв).

5. Інші персонажі: *комбат Білецький, земляк Олег, волонтер Штепа Андрій, Григорій Олександрович Чекаленко, Ангеліна (Ангел), Микола Вечір, Льоша, Алексей, Юрко, Саня, дід Сашко, Вітька, Колька* (13 назв).

Отже, онімна лексика, насамперед антропоніми, у повісті Василя Шкляра має велике стилістично-художнє навантаження, використовується письменником з характеристичною, локалізаційною, хронотопічною та експресивною метою. Перспективи подальшої роботи вбачаємо в дослідженні онімного простору інших сучасних творів українських авторів та в компаративному аналізі позивних учасників національно-визвольних змагань різних епох.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Ю. Б. Експресивні можливості онімів у «Лісовій пісні» Лесі Українки. *Лінгвістика*. 2010. № 2 (20). С. 13–36.
2. Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України : семантичні паралелі. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

А. Ю. Губерт,
учень Житомирського обласного ліцею
Житомирської обласної ради,
переможець II етапу МАН
(науковий керівник: учитель української мови та літератури
Житомирського обласного ліцею Житомирської обласної ради
вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель
І. А. Боровська-Карандюк)

МОВНІ АНОРМАТИВИ В ЖИТОМИРСЬКИХ ВИДАННЯХ

Мова ЗМІ стає засобом здійснення соціальної влади, формування світогляду та світосприйняття адресатів. Особливо актуальним є мовлення друкованих видань, яке сприймається реципієнтами як нормативне.

Мовні помилки викликають щире здивування й свідчать про недостатню мовну компетентність журналістів і редакторів того чи того видання. Саме тому мова ЗМІ не лише національного, але й місцевого масштабу є важливою й актуальною проблемою сучасних досліджень. На порушення мовних норм у ЗМІ звертали увагу такі дослідники: Б. Антоненко-Давидович [1], Н. Бабич [2], Ф. Бацевич [3], О. Пономарів [9], Н.Непийвода [8], О. Сербенська [11], А. Капелюшний [7], Д. Григораш [5], М.Волощак [4] М. Ріпей [10] та ін.

Випадки порушення норм літературної мови є складним лінгвально-суспільним явищем, яке в процесі типологізації потребує не одного, а кількох принципів поділу. Зважаючи на таку відсутність єдиного підходу до типізації мовних помилок, у нашому дослідженні ми класифікували мовні помилки лише за одним, проте домінантним критерієм – відповідно до рівнів мовної системи. Це дає підстави виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні аномативи.

Дослідивши регіональні видання «Житомирщина» та «20 хвилин», ми виявили низку помилок, із-поміж яких:

1. Орфографічні:

- неправильне вживання літер: «дисципліни» («20 хвилин», № 24, 8.02, с. 4), «іх використанню» («20 хвилин», № 27, 13.02, с. 2);
- заміна букви «г» на «г»: «обробка ґрунту», «діяльність... ґрунтується» («Житомирщина», № 24, 24. 03. 2017, с. 3); заміна букви «з» на «с»: «очільник міста Сухомлин б'ється с жінками» («20 хвилин», № 35 (791), 14.10.2020, с. 11);
- неправильне використання подвоєння літер: «санітарне розчищення лісу» («20 хвилин», № 25, 9.02, с. 4), «фальшию більшовицької ідеології» («20 хвилин», № 25, 9.02, с. 5), «пізнання» («20 хвилин», № 79, 05.05, с. 7);
- неправильний правопис сполучника та частки: «Алеж і місто...» («20 хвилин», № 107, 19.06, с. 8), «Покищо нам не вдається...» («20 хвилин», № 112, 26.06, с. 7).

2. Морфологічні:

- уживання неправильної відмінкової форми: «не отримали компенсацію» («20 хвилин», № 1 03.01, с. 3), «А мені ж – два з половиною року до пенсії...», варто було сказати «два з половиною роки» («Житомирщина», № 24 (20670), 31. 03. 2017);

- неправильне утворення ступенів порівняння: «найстійніше добиватися» («20 хвилин», № 58, 31.03, с. 3), «безмежно тонкіша» («20 хвилин», № 58, 31.03, с. 12); «якомога рішучих заходів» («20 хвилин», № 46, 15.03, с. 10); «самий сумнівний» («Житомирщина», № 26 (20672), 7. 04. 2017);

- уживання називного відмінка у звертанні: «Україна, покайся, грішнице!» («20 хвилин», № 72, 21.04, с. 5);

- неправильне вживання граматичної категорії роду: «Яким стане новостворена система правосуддя України залежить від...» («20 хвилин», № 31, 17.02, с. 4);

- неправильне поєднання числівника з іменником: «Минулого року до 2,5 року позбавлення волі суд першої інстанції засудив...». Необхідно було написати «до 2,5 років позбавлення волі...» («Житомирщина», № 31 (20677), 28. 04. 2017), «3,3 мільйона штук різдвяних ялинок» («Житомирщина», № 90 (20925), 4. 12. 2019);

- неправильне вживання особових закінчень у формах дієслів: «вночі мелять зерно» («20 хвилин», № 80, 08.05, с. 8); «До порядку денного виносилось 11 питань»;

- неправильне вживання суфіксів: «зв'язків з громадськістю» («20 хвилин», № 54, 27.03, с. 2), «Але нам немає в чому виправдуватись» («20 хвилин», № 85, 17.05, с. 5).

3. Лексичні:

- уживання кальок: «Якщо ж спаде на думку пожурити керівника за його політичну близорукість і нерозуміння...» («20 хвилин», № 37, 27.02, с. 7), «... якими є головні завдання Служби безпеки України у нинішній період?» («Житомирщина», № 31 (20677), 28. 04. 2017). Слово «нинішній» – калька від російського прикметника «нынешний», який краще було б перекласти як «теперішній» або ж разом з іменником «період» замінити одним словом «сьогодні», «зараз»; «Варто відмітити, що Михайлівська є вдалою локацією для різних масових заходів, де проводяться фестивалі, презентації та виставки, які можуть відвідати всі бажуючі» («20 хвилин», № 32 (795) 11.11.2020, с. 11);

- уживання слова в невласливому йому значенні: «Зачекайте, поки хтось помре, тоді й про вас потурбуються». Мабуть, автор статті не відчув особливої різниці між словами *поки* й *доки*. Бо описане значення належить саме останньому (за Академічним словником української мови) [33, 2, с. 351]. («Житомирщина», № 24 (20670), 31. 03. 2017); «Я просто в шоці...». Вважаємо, не зайвим було б використати більш лексично нормативне слово «шокований», і зміст висловлення не втратив би значення, а лише засвідчив би високий рівень культури мовлення автора («Житомирщина», № 24 (20670), 31. 03. 2017).

4. Фонетичні:

- відсутність чергування звуків к - ц: «...батьки були в шоку» («20 хвилин», № 13, 24.01, с. 13);

- недотримання чергування у/в: «Що не вистачає Україні для ефективної боротьби з коронавірусом: фінансової можливості та людських ресурсів чи, може, справа у ефективності управління цими ресурсами? Де у Житомирі можна пройти ІФА-тестування на COVID-19» («20 хвилин», № 33 (796), 18.11.2020, с. 5, 6);

- недотримання чергування з – із – зі (зо): «у відносинах з зарубіжжям» («20 хвилин», № 38, 28.02, с. 4), «знімуть з себе» («20 хвилин», № 49, 20.03, с. 4), «лист надійшов з села» («20 хвилин», № 49, 20.03, с. 7); «капсули зі спеціально підібраними ліками» («20 хвилин», № 27 (790), 07.10.2020, с. 4);

- недотримання чергування й — і: «міст й районів» («20 хвилин», № 48, 17.03, с. 3), «розробив й запатентував» («20 хвилин», № 57, 30.03, с. 4), «добре знає і мову, й звичаї, і історію» («20 хвилин», № 36, 24.02, с. 7), «проблеми і перспективи» («Житомирщина», № 90 (20925), 4. 12. 2019, с. 10).

5. Пунктуаційні:

- відсутність тире в передачі прямої мови: «Все, що ми робимо, неодноразово наголошував Прем'єр-Міністр, для пересічного українця» («20 хвилин», № 3, 10.01, с. 2);

- відсутність коми в реченні зі вставним словом: «Уряд виступає за тісну співпрацю з парламентом, отже в цей міжсесійний період...» («20 хвилин», № 11, 20.01, с. 4), «Таку Полтаві, на території Супрунівського промвузла...» («20 хвилин», № 9, 18.01, с. 5), «...думала – може тут наша квартира» («20 хвилин», № 26, 10.02, с. 12);

- невмотивований розділовий знак: «Солодка традиція, ретроспектива і перспектива». «Порядок звернення – такий» («Житомирщина», № 29 (20675), 21.04.2017); «Транш МВФ – уже в Україні», «Торік ще одна негарна ситуація трапилася – з отриманням Соколівською ОТГ шкільного автобуса» («Житомирщина», № 39 (20874), 25. 05. 2019). Тире між групою підмета «транш МВФ» перед групою присудка «уже в Україні» зайве, адже тут немає вказівних часток *це, ось, то* й домислити (вставити) їх теж не можна;

- помилково в етикетних формулах після словоформи з повагою ставлять кому. Очевидно, що ці конструкції є неповними реченнями. Натомість повні речення мають таку форму: *Із повагою до вас... «З повагою та любов'ю, рідні»* («Житомирщина», № 94 (20929), 14–17.12.2019);

- відсутність коми в складнопідрядному реченні мети: «Я працюю (хоч мені й 58 років) аби допомогти їм стати на ноги» («20 хвилин», № 13, 24.01, с. 13);

- відсутність коми при відокремленому додатку: «Ми обрали саме категорію вчителів та працівників шкіл, тому що з понеділка ми плануємо крім 1–4 класів відкривати 5–6 та інші класи» («20 хвилин», № 33 (796), 18.11.2020, с. 2);

- відсутність коми перед сполучниками: *«краще завітати до консультативного відділу зранку (ми працюємо з 9-ї години) ніж по обіді»* («20 хвилин», № 20, 02.02, с. 3);

- відсутність коми в складнопідрядному означальному реченні: *«синтезовано шампунь, що містить у собі низку протеїнів які викликають не випадання, а ріст волосся»* («20 хвилин», № 21, 03.02, с. 6);

- відсутність коми при відокремленій обставині: *«Запровадити починаючи з 1 січня 2001 року»* («20 хвилин», № 27, 13.02, с. 10);

- відсутність тире при пропущеному члені речення: *«Переважає більшість з них жертви»* («20 хвилин», № 21, 03.02, с. 7), *«Тут у кожного четвертого-п'ятого малюка зоб четвертого ступеня»* («20 хвилин», № 26, 10.02, с. 4);

- невмотивований розділовий знак при однорідних членах речення: *«А нагородою ентузіастам стали щирі оплески глядачів і – Почесна грамота...»* («Житомирщина», № 28 (20674), 14. 04. 2017).

6. Стилiстичні:

- неправильний порядок слів: *«При тільки незалежній поведінці...»* («20 хвилин», № 4, 11.01, с. 4);

- уживання застарілих форм: *«Але за туманом їхньої сивої давнини тяжке, з'ярмлене, поневолене життя»* («20 хвилин», № 5, 12.01, с. 4), *«ядучі рудименти Націоналізму»* (№ 6, 13.01, с. 2), *«Ніхто навіть не встиг спам'ятатися»* («20 хвилин», № 9, 18.01, с. 4);

- вияв стилістичної невправності: *«Мешканці міста розважали французів гостинністю й талантами, щирими посмішками та бажанням мати надійних друзів»*. Спробуємо його трансформувати інакше: *«Мешканці міста вразили французів гостинністю й талантами, щирими посмішками та бажанням мати надійних друзів»* («Житомирщина», № 31 (20677), 28. 04. 2019).

Зауважили також такі друкарські огріхи, як неправильні переноси. Водночас досить часто відзначено порушення евфонії (збіги голосних чи приголосних підряд, однотипних звуків та початків слів).

Дослідивши та вивчивши типи й приклади мовних помилок, які були допущені в житомирських виданнях «Житомирщина», «20 хвилин», можемо визначити ступінь лінгворозвитку, який виникає в процесі редагування журналістських матеріалів. Найбільше було виявлено пунктуаційних помилок, середній інтервал мають орфографічні та морфологічні помилки, а найменше – стилістичних та лексичних помилок. Основною причиною виникнення помилок на різних мовних рівнях є передовсім незнання норм і правил літературної мови, а також великий вплив російської мови на багатьох рівнях мови та дія аналогії до інших мов [12, с. 125].

Нині мовлення засобів масової інформації є демократичним, преса тяжіє до інформаційних жанрів, що є лаконічними та чітко структурованими за формою. Це іноді спричиняє порушення стандартів висловлювання. Так само як і те, що в структурі сучасних редакцій нерідко відсутні коректори, а самі журналісти не мають досить часу або бажання для системної перевірки готового тексту. Технічні неузгодженості, які виникають як наслідок сказаного вище, можна толерантно «не

помічати». Але грубі порушення мовних норм впливають на мовну культуру читачів. А журналіст відповідає за формування читачького смаку. Грамотна українська мова не повинна втрачати позицій у пресі, особливо в нинішній час, коли доля української мови й так перебуває в епіцентрі політичних спекуляцій [6, с. 459].

Допускання великої кількості помилок зумовлено декількома причинами: 1) недостатній рівень освіченості працівників ЗМІ; 2) недостатня кількість фахівців, що спеціалізуються на редагуванні текстів та виявленні мовних помилок; 3) бажання журналістів та редакторів «спростити» текст, зробити його доступнішим для більшого читачького загалу; 4) неухважність до власної культури мовлення, що й спричиняє появу мовних помилок. Саме тому подібні дослідження мають перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. К. : Укр. книга, 1997. 336 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 236 с.
4. Волощак М. Неправильно-правильно : Довідник з українського слововживання : За матеріалами засобів масової інформації. К., 2000. 265 с.
5. Григораш Д. С. Теорія і практика редагування газети : учб. посібник для студ. фак. журналістики ун-тів. Львів, 1966. 168 с.
6. Капелюшний А. О. Стилїстика. Редагування журналістських текстів : Практ. Заняття : навч. посіб. з курсів : «Практична стилїстика української мови», «Стилїстика тексту», «Редагування в засобах масової інформації». Л. : ПАІС, 2003. 542 с.
7. Капелюшний А. Психологічні причини фактичних помилок у ЗМІ. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. журналістика*. 2003. Вип. 23. С. 157–165.
8. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор : поради з української мови. К. : Укр. книга, 1998. 238 с.
9. Пономарів О. Культура слова : Мовностилїстичні поради : навч. посібник для студентів гуманіт. спеціальностей вищ. закладів освіти. К. : Либідь, 1999. 240 с.
10. Рїпей М. В. Порушення лексичної норми на сторїнках газет. *Культура народів Причорноморья*. 2007. № 101. С. 107–110.
11. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. *Телевізійна й радіожурналістика : зб. наук-метод. праць*. Львів, 2002. С. 74–79.
12. Яворський А. Ю. Типові мовні помилки на сторїнках друкованих ЗМІ Кам'янецьчини. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фїлологічні науки*. 2012. Вип. 29 (1). С. 121–125.

І. А. Іванова,
учениця Лугинської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2
Лугинської селищної ради
Коростенського району Житомирської області,
переможець ІІ етапу МАН
(науковий керівник: учитель української мови
та літератури першої категорії В. В. Криволапчук)

**ЛЕКСИКА ОДЯГУ В СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ
СІЛ НОВОСІЛКА ТА ПУТИЛОВИЧІ
ЛУГинської селищної ради Лугинського району
Житомирської області**

Одяг відіграє важливу роль у житті людини, оскільки в ньому представлено естетичні смаки та уподобання, соціальний стан, менталітет народу, його світогляд; значною мірою одяг залежить від географічно-кліматичних умов та супроводжує людину упродовж усього життя.

Актуальність дослідження лексики одягу середньополіського діалекту зумовлена необхідністю зафіксувати назви одягу, які в останні десятиріччя зазнають відчутних змін, зумовлених різними чинниками, хоча традиційний поліський одяг був у полі зору дослідників [1; 2; 3; 4].

Об'єктом нашого дослідження є лексика одягу в говірках сіл Новосілка та Путиловичі Лугинського району Житомирської області.

Предметом дослідження є номінативні та семантичні процеси, мотивація та етимологія досліджуваних лексем.

Мета – дослідження є фіксація та аналіз номінативних одиниць одягу у ТГЛ одягу сіл Новосілка та Путиловичі Лугинського району Житомирської області.

Для реалізації поставленої мети було окреслено таке коло завдань:

- 1) за спеціально розробленим питальником здійснити польове обстеження говірок сіл Новосілка та Путиловичі Лугинського району Житомирської області;
- 2) зафіксувати лексику одягу в середньополіських говірках з урахуванням традиційної культури діалектоносіїв;
- 3) дослідити склад, семантичну структуру цієї тематичної групи лексики;
- 4) з'ясувати основні принципи мотивації, особливості словотворення та етимології зафіксованих назв.

Джерелами дослідження послужили власні польові записи, зроблені за спеціально складеною програмою (99 питань) упродовж 2019–2020 р.; як джерело залучено матеріали, що містяться в діалектних словниках, в атласах, опублікованих лінгвістичних та етнографічних працях про матеріальну культуру українців та інших слов'ян.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уведено до наукового обігу новий діалектний матеріал, здійснено спробу його системного опису.

Теоретичне значення дослідження полягає у фіксації й збереженні лінгвального, етнографічного та фольклорного матеріалу, який може бути використаний у діалектній лексикографії.

Практичне значення роботи визначається тим, що наведений у праці лексичний матеріал може бути використаний на уроках української мови при вивченні теми «Лексикологія».

У роботі використано описовий метод, який виявився найбільш результативним у процесі вивчення лексики одягу, а також методику лінгвостатистики.

Аналіз лексики одягу, зафіксованої в середньополіських говірках с. Новосілка та с. Путиловичі Лугинського району Житомирської області, дав підстави зробити такі висновки:

1. Одиниці ТГЛ одягу утворюють складне структурне ціле, що об'єднує дві взаємопов'язаних ЛСГ: назви одягу в досліджуваній говірці; назви дій, пов'язаних з одягом. Переважна більшість її елементів належить до активно вживаного шару.

2. Лексика одягу досліджуваних говірок не впливає на формування діалектного членування, водночас проаналізовані лексеми демонструють значну фонетичну й морфемну варіантність, що зумовлено фонетичними особливостями середньополіського діалекту.

3. Частина аналізованих назв переходить з активного стану до пасивного, оскільки втрачаються певні реалії, що призводить і до зникнення назв.

4. Архаїчна лексика переважає в мовленні представників старшого покоління (*с\в'іта*, *\гун'а*, *р'езанка*, *оп'інанка* та ін.).

5. Найпродуктивнішим способом творення номенів у досліджуваних говірках переважають відіменні суфіксальні утворення (*бри\жка*, *\ватн'ік*, *кожу\шанка*, *\тас'мочка* та ін.), менш продуктивні: префіксально-суфіксальний (*безру\кавка*, *безко\зирка*) та віддієслівні утворення (*\ризанка*, *ш\вачка*),

6. Більшість назв лексики одягу – монологіми *\берег*, *га\маш'і*, *\гун'а*, *дер\га*, *п\лахта*, *коза\ченка* тощо та словосполучення (іменник + прикметник) – *моцка о\дежа*, *од\ежа нат'ел'на*, *о\дежа сп'ідн'а*, (іменник + іменник з прийменником) – *о\дежа на в'е\ка*.

7. Значну частину досліджуваної лексики становить праслов'янська за походженням (*брил'*, *\гестка*, *\доха*, *\кенд'ух* і т. д.).

8. Серед назв лексики одягу вживаються лексеми, які на над говіркому рівні можуть бути багатозначними (*\берег*, *сак*, *с\в'іта*, *ку\банка*).

9. Значну частину аналізованих лексем становить запозичена лексика. Серед запозичень виділяємо германізми: *буш\лат*, *\лейбик*, *хвар\тух*, *\шубка*; тюркізми: *бала\хон*, *кох\тан*, *сара\хван*; запозичення з французької мови: *сак*, *гал\хве*, *кал\сони*; англійської: *с\в'ітр*; *п'інжа\чок*; польської: *\гестка*, та ін., причому польська мова часто є джерелом запозичення з інших мов; італійської: *жу\пан*, *брил'*; арабської: *ха\лат*.

10. Серед мотивів номінації найпродуктивнішим з усіх ЛСГ виявляється спосіб утворення назви від матеріалу, з якого виготовлені предмети (*\бобрик*,

\ватн'ік, каше\м'іровка, кожу\шанка), позначень частини тіла, яку цей предмет чи елемент одягу покриває (баш\лик, \лейбик), зумовлена особливостями крою (безру\каўка, ву\шанка).

11. Хоча територія Лугинського району Житомирської області з позиції функціонування лексики одягу була предметом дослідження Г. Гримашевич, усе ж зафіксовано низку лексем яких не відзначено в науковому доробку дослідниці: кай\ма, кох\тан, скин\д'ачка, \шушванка, \латане-пере\латане, п\рочна о\дежа, о\дежа нат'ел'на та ін.

12. ТГЛ одягу складають як специфічні діалектні утворення – локалізми, які переважають у середньополіських говірках, так і лексеми, які мають паралелі в інших діалектних зонах Полісся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир : Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2002. 184 с.
2. Никончук Н. В. Из лексики полесского села Листвин. *Лексика Полесья. Материлы для полесского диалектного словаря*. М., 1968. С. 79–93.
3. Стельмашук Г. Г. Традиційний одяг Житомирщини. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 6. С. 77–82.
4. Молчанова Л. Н., Стельмашук Г. Г. Одежда. *Полесье. Материальная культура*. К., 1988. С. 334–364.

